Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-ҺЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, майн 19, 1990 он
№ 20 (7107)

Сэн 10 мүнгэн.

Амаршалнабди, пионернууд!

Хахад жэлэй үнгэрбэшье...

Хүндэтэ редакци! Үнгэрэгшэ жэлэй ноябрь һарада комсомолой Железнодорожно райкомой пленум боложо, райкомой хоер секретарь — В. Орлов болон С. Тимохин ээлжэ байһан тушаалнуудһаа буулгагдаа һэн. Энэ пленумэй шиидхэбэри конференци дээрэ болюулагдажа, В. Орлов болон С. Тимохин райкомдо нэгэдэхи болон хоердохи секретарьнараар табигдаха болоһон байна. Теэд тэдэ хоер комсомолой районно организацые толгойлхоео арсаа. Үнэн нэрыемнай бусаагаагүй сагтатнай хүушан ажалдаа орохогүйбди гэжэ тэдэнэр мэдүүлээ һэн.

Энэ хэрэг ямараар дүүрээ һэн бэ! Мүнөө В. Орлов болон С. Тимохин хаана хүдэлнэб!

Е. АКУЛОВ,
ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүн.

Виктор Орлов болон Сергей Тимохин манай редакцида ерэжэ, асуудалнуудтамнай харюусаа. Буруу юумэ хээгүйбди, үнэн сэхэ зандаабди гэжэ тэдэнэр дорюунаар хэлээ һэн. Мүнөө ямар ажал хэнэбтэ гэһэн түрүүшын асуудал тэдэнэртэ табигдаба.

В. Орлов: — Буркоопсоюзай универсальна худалдаа наймаанай баазын ахалагша инженерээр хүдэлнэб. Бага салин абадаг болоошье һаа, бээе даагаад хүдэлжэ эхилһэндээ баяртайб. Институтда һуража гараһан эрдэм мэдэсээ хэрэглэдэг болоһондоо урматайб гэжэ хэлэхэ байнаб. Ажалдамни нэгэшье хүн оролсодоггүй.

С. Тимохин: — Комсомолой ажал хэрэгүүдтэй нягта холбоотой ажалтай болонхойб. Конференциин һүүлээр залуушуулай түбтэ хүдэлдэг болоо һэмби. Мүнөө ЛВРЗ-гэй комсомолой комитедэй дэргэдэхи «Союз» түбэй директор болонхойб. Горком болон обкомдо һалайшье һайшаагдадаггүй хүсэл зорилгоео бэелүүлжэ үргэлжэлүүлһээрби.

Мүнөө үнгэрэгшэ жэлэй ноябрь һарые һанаад үзэе...

В. Орлов: — Үнеэхи зүрилдөөтэ асуудалда бусаха гэбэл, ноябрь һарые бэшэ, харин комсомолой обкомой эмхидхэлэй пленум болон нээмэл бэшэг тушаа дурдаха хэрэгтэй. Эдэ үйлэ хэрэгүүдэй һүүлээр лэ комсомолой обком Железнодорожно райкомой ажал хэрэгтэ найдабаригүйгөөр хандажа эхилээ һэн. Иигээд лэ шалгалтанууд хойно хойноһоо эхилшоо бэлэй. Комсомолой гэшүүдэй түлбэри обкомой счедто бэшэ, харин районоо үлээхээ һанаа, ажалай дүрим эбдэнэ, залуушуулай түбэй ажал хэрэгтэ анхаранагүй гэхэ мэтэ үгэнүүд хөө хөөнөгүй соностожо эхилбэ. Үнэхөөрөөшье тиимэ байжа болоо юм гү гэжэ заримашуул һэжэглэжэ эхилээ... Орлов сүүдэлүүлхэнь гэжэ хөөрэлдэхэ ушарнуудшье гараһан байна.

Үнэхөөрөөшье зарим дүримүүд эбдэгдээ һэн гү!

С. Тимохин: — Зарим тэды алдуу эндүүнүүд байжа болоо һааб даа. Гансал бидэ бүхы юумэ үнэн сэхээр дүүргэхэ гэжэ оролдодог һэмди. Теэд алдуугүйгөөр ямаршье хэрэг бүтэдэггүй ха юм даа.

В. Орлов: — Залуушуулай түбүүд предприятинуудтай нягта харилсаатайгаар ажалаа ябуулдаг болоошье һаа, мүнгэнэй асуудал мүнөөшье хүрэтэр һайнаар шиидхэжэ шададаггүй. Түб бүхэн мүнөө һургаал абажа, ямар шэглэлтэйгээр ажалаа ябуулха байһан тухайгаа мэдэдэг болоо. Бидэшье тэдэнэй тоодо оронобди.

Эмхидхэлэй асуудалнууд муугаар шиидхэгдэдэг байгаа гэжэ хэр зүб хэлэгдэнэб!

В. Орлов: — Комсомолой ямаршье организацида дутагдалнууд бии гэжэ һайн мэдэнэбди. Юундэ заабол манай организацида гуримтай байха болооб! Бүхыдөө комсомолдо хэды ехэ хубилалтанууд хараалагданаб! Гансал комсомолой гэшүүнэй түлбэри саг болзор соогоо түлэхэ, субботнигуудта нэгэ хүн шалтаар гараха эрилтэнүүдые тоолоод лэ комсомолой ажал дүүргэдэг саг үнгэрэн ошоо. Иимэ байдалһаа мултаржа, сэлмэг һайхан ерээдүй тээшэ хайшан гэжэ шармайлтайб гэһэн асуудал манай организациин һанаа зобоодог байгаа. Бусадһаа шалгарбат, ехэ эрилтэнүүдые табибат гэжэ манадые урагшамнай ябуулхаа болео һэн. һүүлэй һүүлдэ комсомолой организацида ямаршье гуримгүй гэһэн тобшолол хэгдээ. Энээндэ бидэ эсэргүүсэхэ гэжэ бүхы шадалаараа оролдоһондоо хэнһээшье ехэ зэмэтэй үлэшообди.

Бээе даанги эрхим һайн комсомолой организаци байгуулха гэһэн зорилготнай юундэ комсомолой обкомдо дэмжэгдэнэгүй үлэшооб!

С. Тимохин: — Комсомолой организацинууд бээе даанги байха ёһотой гэжэ обком баһал тоолодог байха. Гансал ямар юумэн эндэ гайхалтайб гэхэдэ, обком бүхы юумэнэй эзэн байха гэжэ оролдоно. Хэрбээ комсомолой эхин организацинуудай хүсэтэй, хэнһээшье дулдыдангүйгөөр бээе даагаад хүдэлдэг болоо гэшэ һаа, дээрэһээ захирха дуратай ноед һайд үсөөрхэ байна бшуу. Иимэ байдал комсомолой обкомдо һайшаагданагүй ха юм. Комсомолой райком хэдэа гүйсэдхэхы орген болохо ёһотой. Харин мүнөө байһан шэгээрээ тэрэ хэндэшье хэрэгтэй бэшэ.

В. Орлов: — Алдуу эндүүнүүдыемнай заажа, тэдэниие хайшан гэжэ усадхаха хэрэгтэйб гэжэ хэншье хэлээгүй. Хэрбээ комсомолой обкомой зүб тээшэнь шэглүүлээ, заагаа гээшэ һаа, мүнөө хэды ехэ амжалта туйлажа үрдиһэн байха һэнбибди! Алдуу эндүүнүүдһээ хүн гээшэ һургаал абадаг гэжэ зүб хэлсэдэг байха. Комсомолой областной конференци дээрэ энээн тухай хэлээ һаа гэхэмни, намда үгэ үгөөгүй. Ямар бэ нэгэ гэм хэжэрхиһэн хүнүүдтэ адли ябаха гээшэ ехэл таагүй һэн... Теэд буруу юумэ хээгүйбди, комсомолшуудые эдэбхитэй болгохо, ажал хэрэгые урагшань ябуулха гэһэн гансал зорилготойгоор хэмжээнүүдые абаха гэжэ оролдообди. һүүлэй һүүлдэ эдэбхи үүсхэл гаргаһан бидэ зэмэтэй боложе үлэбэ хэбди.

С. Тимохин: — Дээрэһээ бууһан захиралтануудые дүүргэхэ гэжэ оролдонгүйгөөр бүхы юумэ сахэ руунь бүтээхэ, бээе даагаад ажаллаха гээшэ юунһээшье шухала. Энээндэмнай комсомолой обком дураа гутаа. Бидэ өөһэдыгөө зэмэтэйбди гэжэ хэлэхэгүй байнабди. Зарим тэды алдуу эндүүнүүд дайралдаа ааб даа. Теэд ямаршье хүн алдуу эндүү гаргадаг ха юм...

Хубилган шэнэдхэлгэ жэл ошохо бүри эршэтэй болоно. Комсомолой эхин организацинууд ажалаа шэнээр эрхилжэ, дутуу дундануудаа усадхаха гэжэ оролдоно. Гансал бүхы юумэ шэнээр эхилхэдэмнай дээдын органууд бү һаалта хэг гэжэ хэлэхэ байнабди. Саашадаа комсомолдо эрид хубилалтанууд болоно, ажал хэрэг урдандайхида орходоо урагшатайгаар дабшаха байха гэжэ найданабди.

Манай корр. В. ЛЕОНОВ
интервью үнгэргэбэ.

Хубилган шэнэдхэлгын асуудалнууд

ЭГЭЭН ХАРЮУСАЛГАТАЙ ТҮРҮҮШЫН ШАТА

Ороной экономикые гуримшуулан һайжаруулха талаар правительствын программа бэелүүлэгдэжэ эхилээ. Тэрэнэй түрүүшын шата эгээл хүшэр хүндэ ба харюусалгатай байха юм.

— Хэрбээ 1990 ондо бодото үрэ дүнгүүдэй туйлагдажа эхилээгүй һаань, арад зон тус программада үнэншэхэеэ болихо, — гэжэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ Юрий Маслюков мүнөөнэй байдалые сэгнэнэ.

Гол шэглэл — эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр.

һүүлэй дүрбэн жэлдэ арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгын жэлэй дунда зэргын ургалта 17 миллиард түхэриг болоһон байгаа. 1990 ондо энэ ургалтые 66 миллиард түхэригтэ хүргэхэ гэжэ правительство түсэблэнэ.

— Совет экономикодо иимэ ушар үшөө үзэгдөөгүй, — гэжэ Ю. Маслюков энэ тооё тайлбарилна. Энэ ургалтые туйлахын тула арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилхэ талаар хүсэнүүдые хүгжөөлгэдэ капитальна һомолоотонуудай хэмжээн хоер дахин ехэ болгогдонхой. Тэрээнһээ гадна энэ хабартаа арадай ажахыда 1600 тусхай модуль үгтэхөөр хараалагдана. Эдэнь тус тустаа мянга шахуу дүрбэлжэн метр талмайтай заводой байшангууд болоно. Тэдэниие гурбан һарын туршада хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдээр хангажа болохо юм.

Салин хүлһэнэй жэлын ургалтые гурбан процент хорооохо тухай 1989 ондо абтаһан шиидхэбэри дэлгүүр дээрэ эд бараа элбэгжүүлгэдэ туһа нэмэри болохо гэжэ правительство найдана. Арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилжэ, хүдөө ажахын продукци буйлуулжа, туйлагдаһан ургалтада энэ шиидхэбэри хабаатай бэшэ.

— Иимэ эрхэ байдалда үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые бэшэ, харин эд бараа үйлэдбэрилгые хүгжөөлгэдэ мүнгэн зөөриеэ шэглүүлхэдэнь предприятинуудта туһатай байха, — гэжэ СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ тоолоно.

Гүрэнэй захил: шанга хэмжээнүүд хэрэгтэй.

Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр дээрэхи байдал иимэ гээшэ: правительство предприятинуудай бээе даанхай байдалые хаһаха, олохон янзын продукцида гүрэнэй захил тогтоохо баатай болоо.

— Гүрэнэй захилые үргэдхэлгэ мүнөөнэй шатада хэрэгтэй онсо шухаг хэмжээнүүдэй нэгэниинь болоно, — гэжэ Ю. Маслюков тоолоно. — һүүлэй үедэ рүүи арадай хэрэглэмжын эд бараанай талаар гүрэнэй захилнуу... е дүүргэлгые экономическа талаар гуримшуулха ба урмашуулха хэмжээнүүд тухай шиидхэбэри правительство абанхай. Тэрэнь иимэ удхатай юм. Предприяти бүхэн банкһаа али болохо урьһаламжа абадаг гээшэ ааб даа. Гүрэнэй удха шанартай захил абахаяа ерсэһэн (иимэ ушарнуудшье хэды хугасаа соо мүнгэнэй үнэ сэнгэй табан процент буурахаа байхада, тэдэнэй пенси, стипенди гү, али салин хүлһэн энэ хугасаада баһал иимэрхүү процентээр дээшэлхэ ёһотой, — гэжэ СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ найдуулна. — Илангаяа үхибүүдэй болон пенсионернүүдэй хэрэглэхэ эд бараанай үнэ сэнгүүдэй хойноһоо тодхогдожо байгаа гүрэнэй хиналта арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилхэ талаар тэрэнэй захилые дүүргэлгые урмашуулха тухай ерэбэд шахуу элдэб тогтоолнуудай толилогдоошье һаань, амжалтын туйлагдаагүй байһаниинь халагламаар.

Эд бараа бүтээхэ үйлэдбэриин хүсэнүүдые ашаглалгада оруулха талаар гүрэнэй захил хангалтагүйгөөр бэелүүлэгдэнэ. 1989 ондо ашаглалгада оруулагдахаар түсэблэгдэһэн предприятинуудай ойродоол 80 процентнь ашаглалгада оруулагдаа, 1990 ондо хүдөө ажахын продукци буйлуулха 179 предприяти, арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилхэ 78 томо предприяти гүрэнэй захилда оруулагданхай. 4 миллион хүрэхэгүй сэнтэй иимэрхүү барилгануудта республиканска бюджедүүдһээ мүнгэн һомологдоно. Арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилхэ хүсэнүүдые байгуулха талаар гүрэнэй захилнуудые республиканууд предприятинуудта үгэхэ эрхэтэй. Теэд эдэ захилнуудынь хэр дүүргэгдэхэ гээшэб?

Гүрэнэй захилые дүүргээгүй байһанай түлөө хэрэглэгдэдэг хэһээлтын хэмжээнүүд ехэ үсөөн юм, харин иимэ хэмжээнүүд байха ёһотой, — гэжэ Ю. Маслюков хэлэнэ. Финансын талаар шанга хэмжээнүүдые абаагүй һаа, байдалнай һайжархагүй гэжэ 1988—1989 онууд харуулаа. Тиимэһээ тубхын тубни) гү, али тэрэниие абаад дүүргээгүй предприятинуудай урьһаламжа абаһанай түлөө түлэдэг түлбэриин хэмжээн 1,5 дахин ехэ болгогдоно. СССР-эй Госпланай түрүүлэгшын һанамжын ёһоор, иимэ шанга хэмжээн саг зуурын үзэгдэл мүн. Эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр дээрэхи байдалай һайжархада, хэһээлтын хэмжээнүүдэй орондо урмашуулгын хэмжээнүүд булюу ехээр хэрэглэгдэдэг болохо.

— Гүрэнэй захилаар үйлэдбэрилһэн арадай хэрэглэмжын эд бараанай хахад хубиие предприятинууд өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдтэ гү, али нютагайнгаа хүн зондо худалдаха аргатай гэжэ хараалагданхай. Тэрээнһээ гадна, гүрэнэй захил дүүргэхын тула бүхы янзын нөөсэнүүд үгтэдэг байна.

Мүнгэн ба эд бараан: хайшан гэжэ тэдэниие тааралдуулхаб?

1989 ондо 18 миллиард түхэригэй үнэтэй саарһан гаргагдаһан байна. Дэлгүүр дээрэ эд бараанай хомор байхада, хүн зоной ажаллажа олоһон мүнгэнэй сэн бууртаа. Иимэ байдалда хүнүүдэй аша туһые хамгаалхын тула финансын байдалые гуримшуулан һайжаруулха арга зохеогдонхой.

— Нэн түрүүн пенсионернүүд, студентнүүд, бага салинтай хүдэлмэрилэгшэд тухай хэлэгдэнэ. Хэрбээ, жэшээнь нэгэ мүн лэ туһа нэмэри болохо ёһотой.

Хүн зоной нөөсэлөөд, эд бараа худалдажа абаха аргагүй байһан олон арбаад миллирд түхэриг мүнгэ «хуряажа абаха» талаар хэмжээнүүдые правительство зохеонхой. Ехэ процентын түлэгдэхэ удаан болзорой урьһаламжын облигацинууд гаргагдаха. Ехэ хоморой машина, мебель гэхэ мэтэ эд бараа худалдажа абахаар урьһаламжа гаргагдаха, аукционой гуримаар алта, мүнгэнэй зүйлнүүд, искусствын зүйлнүүд худалдагдаха. 1990 ондо хүн зондо городой квартирануудые, гүрэнэй гэрнүүдые, дачын участогуудые худалдалгые үргэдхэгдэхэ, саад ба огород түхеэрхэ газар удаан болзороор арендэдэ тушаагдаха (уг залгамжалан дамжуулха эрхэтэйгээр) байна.

— Хэрбээ эдэ хэмжээнүүдһээ гадна налогой шэнэ политикын бэелүүлэгдэжэ эхилбэл, бусад актнуудай абтабал, 1990 ондо бюджедэй мүнгэнэй дутаалдалые 60 миллиард хүрэтэр, харин үшөө гурбан жэл үнгэрхэдэ, 20 миллиард түхэриг хүрэтэр хорооохо арга олдохо, — гэжэ Ю. Маслюков тоолоно.

Госпланай түрүүлэгшэ бусад актнууд гэхэдэ, СССР-эй Верховно Соведэй мүнөөнэй сесси дээрэ хаража үзэгдэхэ ёһотой зөөри, газар тухай хуулинууд тушаа хэлэхэеэ һанана.

Арадай ажахые түсэблэхэ ба хүтэлбэрилхэ онол арганууд хубилгагдаха ёһотой. Шэнэ онол аргын гол зүйлынь юун болоноб гэбэл, түсэб предприятинуудта зохеогдоод, республикын хэмжээгээр нэгэдүүлэгдэжэ, ниитэ гүрэнэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдтэй түбэй газарта тааралдуулагдаха ёһотой.

Республиканууудай хоорондохи экономическа арсалдаанууд: хайшан гэжэ тэдэниие шиидхэхэб?

Хүтэлбэриин ба түсэблэлгын нютагай шэнжэ шанартай болодо, үнэ сэнгүүдые бүрилдүүлхэ ба налог тохохо талаар реформын бэелүүлэгдээгүй байхада, республиканууд хоорондын экономическа харилсаануудые улам орео болгоно. Олохон регионуудай нэгэл шэглэлээр хүгжэхэ ябадалһаа, түүхэй эдүүдэй хямда сэнгээр худалдагдадаг байһанһаа уламжалан, эсэсэй продукци гаргадаг республиканууд ашагта малтамал олзоборилдог, тэдэниие буйлуулдаг республикануудай хүзүүн дээрэ байдаг болонхой.

— Энэ асуудалые шиидхэхын тула бэелүүлэгдэхэ олон тоото хэмжээнүүдэй тоодо нэмээгдэһэн үнэ сэнгэй түлөө налог 1990 ондо бии болгожо туршахабди гэжэ Ю. Маслюков хэлэнэ. Ондоогоор хэлэхэдэ, түүхэй эд олзоборилгоһоо эхилээд, эсэсэй продукци үйлэдбэрилхэ ба тэрэниие худалдаха хүрэтэр технологическа шатаар продукциин гараха бүринь налог ехэ болгогдохо. Энэнь республикануудай хоорондо экономическа харилсаануудые зүбөөр тогтоохо арга олгохо байна.

1990 ондо эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр ба финансын байдал гуримшуулан һайжаруулагдаха, бюджедэй дутаалдалга хорооогдожо эхилхэ, байгууламжын талаар арадай ажахы хубилган шэнэдхэгдэжэ эхилхэ, совет экономикые гуримшуулан һайжаруулхада хэрэгтэй хуулинууд бэлдэгдэжэ нэбтэрүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ найдана.

(АПН).

Мүнөөдэр — Пионерэй үдэр

МАЙН 19... ЭНЭ ҮДЭР БҮХЭНДЭ ДУРАСХААЛТА, МАРТАГДАДАГГҮЙ. ТЭРЭ АЯАР ХОЛЫН МАНАЙ БАГА БАЛШАР НАҺЫЕ ХОЛБОҺОН НАРИИХАН ДУТЫ МЭТЭ БАЙДАГ. ҮГЭ ХЭЛЭЛГЭ, ДУУ ДУУЛАЛГА, ГОРХОН ДЭЭГҮҮР ТҮҮДЭГЭЙ ОШОНУУДАЙ САСАРАЛГА... ИИМЭ ҮЙЛЭ ХЭРЭГТЭЙ БУЛТАДАА УШАРҺАН, ХАБААДАЛСАҺАН БАЙХАБДИ. МҮНӨӨ УЛААН ГАЛСТУГТАН ЯМАРААР АЖАҺУУНАБ? ПИОНЕРНҮҮДЭЙ АЖАЛ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭГЭЭН ҺАЙНААР МЭДЭХЭ, ПИОНЕРЭЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОБЛАСТНОЙ СОВЕДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ МАРИНА ТУШЕМИЛОВАЕ ХӨӨРЭЛДӨӨНДЭ ХАБААДАЛСАХЫЕНЬ БИДЭ УРЯАБДИ.

ХУУЛИИН НАҺА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛЭЙ ХОЛБООН БОЛОН ХҮҮГЭДЭЙ ПАРЛАМЕНТ ТУХАЙ

— Мүнөө үнгэрһэн ажабайдалаа тобшохоноор, тодоор тогтошоһон гэжэ нэрлэнэбди. Партида, комсомолдо баһал иимэ байдалтай ушархат. Харин пионерэй организаци ямар байдалтайб?

— Тогтошоһон үе саг пионерэй организацине дайраагүй гэжэ хэлэхэ байнаб. Пионерэй организацийн урагшагүйдэһэн ябадалнуудта нэн түрүүн бидэ, ехэшүүл, зэмэтэйбди. Олонхи сагта хүүгэдэй ажал хэрэгүүдээр, анхарха асуудалнуудаар үнэн зүрхэнһөө һонирходоггүй юрын хүнүүдэй тэдэниие хүтэлбэрилдэг байһаниинь халагламаар. Иимэрхүү хүнүүд хүсэд болбосороогүй гүлмэр залуухан эдиршүүлэй ухаан бодолдо бүхы юумэндэ этигэхэгүй, һанаа амараар хандаха үрэһэ таридаг. Мүнөө энээнэй ямар үрэ дүн асарһыень эли хаража байнабди. Өөһэдөөшье бодоод үзэгты. Ямаршье үхибүүн пионертэ ороходоо, хэды ехээр баярладаг, еһотойл һайндэртэ мэтээр бэлдэжэ эхилдэг ха юм. Энэ үдэрые хэды ехээр хүлеэжэ ядадаг гээшэб? Пионер болоһон хойноо омог дорюун зол жаргалтай ябадаг. Тиигээд тэрэ ямаршье даабари үгэхэдэшни, жэншэдгүй һайнаар дүүргэхэ гэжэ оролдодог. Тиигэһээр байтараа нэгэ хэдэн сагай үнгэрхэдэ, урмаа хухаржа, бүхы юумэндэ хайша хэрэгээр хандажа эхилдэг. Юундэб гэхэдэ, саг болзор соонь тэдэниие дэмжэхэ, сог дали бадаруулха хүсэлгүй байдагбди.

— Юу хэхэ еһотойб? Энэ үйдхартай байдалые яажа хубилгахаб?

— Нэн түрүүн хүүгэдтэ, хүүгэдэй хүдэлөөндэ хандалгые үндэһөөрнь хубилгаха хэрэгтэй. Ажал хэрэгүүдые хүүгэдтэ өөһэдтэнь даалгаха, тиигээд элдэб шиидхэбэринүүдые өөһэдөө абаха арга боломжо, эрхэ сүлөө олгохо. Тиигэбэл, ехэшүүл ганса зүбшэл заабаринуудые үгэжэ, консультантнууд, арбитрнууд болохо һэн. Хүүгэдэй эдэбхи үүсхэлые халуунаар дэмжэхэ, туһалха хэрэгтэй. Тэдэ элдэб юумэ ухаагаа гүйлгэжэ, өөһэдөө һанаг, шиидхэг, тиигэбэл, ажал хэрэгүүдэйнгээ түлөө харюусалгатай байһанаа мэдэрдэг болохо.

Пионерэй организациин областной совет тухай дүримэй шэнэ проект зохеогдожо, зүбшэн хэлсэгдэхын тула нютаг нютагуудта эльгээгдээ. Областной соведэй дэргэдэ адли тэгшэ эрхэтэй хоер палата (пионернүүдэй болон ехэшүүлэй) байгуулхаар тэндэ дурадхагдана. Палата бүхэн өөрын түрүүлэгшэ һунгаха. Тэрэнь заатагүй бюрогой гэшүүн байха зэргэтэй. Шиидхэгдэхэ ямаршье асуудал нэгэ доро хоер палатада зүбшэн хэлсэгдэхэ зэргэтэй. Палата бүхэн өөрын шиидхэбэри абаха. Энээнэй һүүлээр хамтын заседани дээрэ олон хүнэй дуугаа үгэһэнэй еһоор хамтын шиидхэбэри абтаха. Энээнһээ уламжалан, ехэшүүл хүүгэдые хашахагүй болоно. Хүүгэдэй ажал хэрэгүүдые тэдэнэй хабаадалсалгагүйгөөр шиидхэдэг ябуулгаһаа эрид арсаха зэргэтэйбди. Мүнөө дүримэй шэнэ проектын шухала пунктда хүрэжэ ерэбэбди. Энэмнай бэеэ дааһан пионерэй организациин мүнгэн һан болоно. Хэрбээ энэ асуудал зүб мүрөөр шиидхэгдээгүй һаамнай, манай ямаршье тогтоолнууд саарһан дээрээ үлэхэ бшуу. Мүнгэгүй байһан дээрэһээ ямаршье нэгэ жэжэ-божо юумэ худалдажа абахын тула эндэ тэндэһээ мүнгэ эрижэ, доро дохин гүйха баатай болодогбди. Бэлэгүүдые худалдажа абаха гээшэ манда следууд үнгэргэгдөө. Республиканска следтэ бэлэдхэл ябуулагдана. Тэрэ ямараар үнгэрхэб гэжэ дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгыш.

— Следой хүдэлмэридэ 226 делегат хабаадаха. Тэдэ пионерэй областной организациин ажал ябуулгын программа зохеохо зэргэтэй. Үгэ буляалдаанай 5 түбүүдтэ иимэ асуудал шиидхэгдэхэ: республикын пионерэй организаци ямар байха зэргэтэйб? Слет өөрын Бодото дээрээ эрхим кадрнуудай анхарал татаха аргагүйбди. Ахалагша пионервожатанууд тухай асуудал эрид хурсаар табигдана. Жэлэй туршада дунда зэргээр 60 процент хүрэтэр тэдэ һэлгэдэг байна. Олонхи ушарта дунда һургуули дүүргэһэн хүүгэд вожатанууд болодог гэжэ хараада абалсаха шухала. Бага сага дүй дүршэлтэй болоходоо, тэдэ ябашадаг. 120 түхэриг салин хүлһэ абаад, хүүгэд-

хүшэр хэрэг болодог. ВПО-гой Центральна Соведһээ дотаци манда ородог. Өөһэдөө счедгүй байһан дээрэһээ тэрэ мүнгые өөһэдынгөө дуран соо гаргашалжа шададаггүйбди.

— Мүнгэн һангай талаар бэеэ даадаг болобол ямаршье организациин ажабайдалай шухала хэрэг болоно гэжэ харуулһанай үлүү. Зүгөөр мүнгэ хаанаһаа абахаб?

— Пионернүүд өөһэдөө хүдэлжэ, мүнгэ олохо аргатай. Тэдэ гэбэл, түмэр түдэгэ, макулатура, ногоо суглуулһанһаа, пионерэй ярмагууд болон базаарнуудые эмхидхэһэнһээ, түлбэритэ соёлой болон спортивна мүрысөөнүүдые үнгэргэлгэһөө ороһон олзо доход болоно. Хүнүүд болон ниитын эмхинүүд һайн дураараа мүнгэ оруулха байха гэжэ найданабди. Гүрэнэй болон кооперативна предприятинууд, эмхи зургаанууд мүнгэ эльгээхэ зэргэтэй. Хүүгэдэй эмхинүүд хадаа общество байгуулгын үндэһэ һуури болодог ха юм. Тиимэһээ хүүгэдэй хүдэлөөндэ анхаралтайгаар хандаха хэрэгтэй. Мүнгэн һангай талаар бэеэ дааха асуудал зүб тээшээ шиидхэгдэхэ байха гэжэ найданабди. Юундэб гэхэдэ, олохон регионуудта энэ асуудал шиидхэгдэнхэй. Манайхид энэ хэрэгтэ анхаралтайгаар хандаха байха гэжэ найданабди. Областной следой болохые хүлеэнэбди. Слет дээрэ эдэ шухала асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэжэ, шиидхэбэринүүд абтаха зэргэтэй.

— Мүнөө республикын пионернүүдтэ харюусалгатай хаһа саг эхилэнхэй. Дружинануудта тоосоонууд болон һунгалтанууд болоно, зарим газарнуудта сборнууд хүтэлбэрилхы орган — областной совет, бюрогой гэшүүдые, түрүүлэгшые болон Бүхэсоюзна пионерэй X следтэ ошохо делегадуудые һунгаха. Тэрэ сентябриин эсэстэ Артегтэ үнгэргэгдэхэ.

— Марина, шамайе хахад жэлэй урда тээ комсомолой конференци дээрэ энэ тушаалда һунгаа һэн. Мүнөө дахяад һунгалта болохо гү?

— Тиимэ даа, гансал пионерэй слет областной Соведэй түрүүлэгшые һунгаха зэргэтэй гэжэ би тоолохо байнаб. Мүнөөнһөө энээндэ эхи табихамнай гээшэ. Хожомоо энэ заншалта болог.

— Хахад жэл соо шэнэ тушаалда хүдэлхэ гээшэ балайшье ехэ болзор бэшэ. Тиимэһээ түрүүшын һанамжа тухайшни асууха байнаб. Магад, энэ тушаал ээлһэндээ голхороо, урмаа хухараа гүш, али энэ миниин хэрэг гэжэ тоолохо байна гүш?

— Областной соведэй түрүүлэгшээр конференци дээрэ һунгаха гэжэ би ой ухаандаашье оруулаагүйб гэжэ сэхэ мэдэрхэ байнаб. Энэ ажалда өөрын һайн, муу таланууд бии юм бээ, гэбэшье, энэмнай комсомолой организациин звено болоно. Харин комсомолой хүдэлмэриин талаар дүй дүршэлтэй болонхойб. Пионернүүдэй ордонгуудай, байшангуудай хүдэлмэрилэгшэд намда һайнаар туһалдаг. Хүүгэдтэй, пионернүүдтэй хүдэлхэ гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ гэжэ тоолохо байнаб. Зүгөөр кадрнууд гээшэ эгээл хүндүүлхэй асуудалнууд болонхой.

Хүүгэдтэй хүдэлхэ дурагүй хүнүүд эндэ байха ёһогүй. Гансал тэдэнэй ажал хэрэгэй түлөө улаан мяхаараа орохо аргатай үнэн сэхэ эрхим кадрнууд хэрэгтэй эрхим һайнаар хүдэлхэ гэжэ хэниие баадхахабши? Районуудай зарим һургуулинууд оройдоол 60 түхэриг түлэдэг байна. Олонхи ушарта вожатануудые иишэ тиишэнь заража, амар заяа үзүүлдэггүй. Мүнгэнэй талаар ажал хэрэгүүд заһарха гэжэ найданабди.

— Мүнөөдэр һайндэр. Эрхим пионернүүдһээ жэшээ абан, жэгдэ алхалан ябаял гэжэ хэлэхэ хүсэлтэйб.

— Республика доторнай эрхим дружинанууд олон байха. Тэдэ гэбэл, Кабанскын районой Выдринэй, Хэжэнгын районой Хүртэйн, Хэрэнэй интернат-һургуулиин, Улаан-Үдын 14, 29, 8-дахи һургуулинуудай дружинанууд болоно. Выдринэ элдэб наһанай хүүгэдһээ отрядууд байгуулагдажа, микрорайондоо хүдэлдэг. Тэдэ хүүгэдэй сүлөөтэй сагые эмхидхэдэг, экологическа шалгалтануудые үнгэргэдэг. Һургуулиин парламент байгуулһан Доодо-Ивалгын һургуулиин дүй дүршэл һонирхомоор. Тэрэнэй хүдэлмэридэ пионернүүд эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг. 29-дэхи һургуулида наһаа гүйсөөгүйшүүлэй холбоон байгуулагдана. Удахагүй тэрэнэй учредительнэ конференци болохо зэргэтэй. Бага наһанай хүүгэд пионерэй организациин ажал хэрэгүүдтэ хам оролсодог, харин аха наһанайхид өөрынгөө организацида анхаралаа хандуулхаяа болишодог.

Энэ асуудал наһаа гүйсөөшүүлэй холбоон шиидхэхэ уялгатай. Республика дотор иимэрхүү һонирхолтой дүй дүршэлнүүд яһала сугларанхай. Гансал тэдэниие саг болзор соонь обеоржо, дэмжэхэ хэрэгтэй.

Үгэ хэлэхэ арга боломжо олгоһонтойнь дашарамдуулан, республикын 76 мянган пионернүүдые түрэһэн үдэрөөрнь үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалнаб!

Манай корр. Н. ДАШИЕВА хөөрэлдөө үнгэргэбэ.

ПИОНЕРНҮҮДЭЙ АЯГ ААША ИИМЭЛ ДАА.

Эдэбхитэйгээр хабаадана

Буряадаймнай пионернүүд орон доторнай үнгэргэгдэжэ байһан «Арба мянган һайн һайхан хэрэгүүд» гэһэн ябуулгада эдэбхитэйгээр хабаадаха зуураа, пионернүүдэй Бүхэсоюзна X следтэ бэлдэнэ.

Улаан-Үдын һургуулинуудай пионерэй организацинууд энэ шухала ябуулгада горитойхон хубитаяа оруулжа байнхай. Тэдэнэй хэжэ байһан ажалай зарим адресуудые дурдаябди. 32, 20, 3, 46-дахи һургуулинуудай пионернүүд Бүхэсоюзна Ленинскэ субботнигой үдэр түмэр түдэгэ суглуулжа олоһон мүнгэеэ Ленинэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй фондын Буряадай отделениин счедтэ оруулаа.

18, 31-дэхи һургуулинуудай пионернүүд болон октябрятанар саарһа суглуулжа олоһон мүнгэеэ сэрэгшэд-афганецуудай хүшөө-памятник бодхоолгодо дамжуулһан байна.

Чернобылиин аюулда ороһон хүнүүдтэ туһалха зорилготойгоор 42, 19, 25, 30-дахи һургуулинуудай һурагшад һамар болон гэршүүхын хүрпээ Полесье эльгээгээ.

32-дохи һургуулиин «Энэрхэл» гэһэн клуб наһажаал хүнүүдтэ туһаламжа хүргэнэ. Тэдэнэр өөрынгөө микрорайондо Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадаһан сэрэгшэдэй картотекэ байгуулаа.

Фронтовигуудта үхибүүд гарай бэлэгүүдые барюулаа.

2-дохи һургуулиин һурагшад инвалидуудай байшанда концерт харуулаа.

Зарим һургуулинууд ярмагуудые үнгэргэжэ, эндэ олоһон мүнгэеэ Чернобылиин фондодо дамжуулаа. Городоймнай пионернүүд хүүгэдэй талмайнуудые, гэрнүүдэй хажуугаархиие ногооруулгада эдэбхитэйгээр хабаадана.

Л. ИВАНОВА бэлдэбэ.

Анхарагты!

Хэрбээ пионерэй ажабайдалые хубилгаха һонирхолтой бодолтой байгаа һаа, тэрээн тухайгаа хэлэнгүйгөөр абяагүй байха эрхэгүйт. Һонирхолтой шухала дурадхалнуудай болон проектнүүдэй авторнууд «Спутник» гэһэн пионерэй лагерьта июниин 7—10-да болохо пионернүүдэй республиканска слет дээрэ тэдээн тухайгаа хөөрэжэ үгэхэ аргатай байха.

Следтэ хабаадалсаха мэдүүлгэ конверт соо хээд, иимэ адресаар майн 25 болотор эльгээхэ хэрэгтэй: 670000, Улаан-Үдэ хото, Сүхэ-Баатарай үйлсэ, 16, ВЛКСМ-эй обком «Пионерэй слет».

Республиканска следтэ хабаадалсаха

МЭДҮҮЛГЭ

Би, ______________________________

(фамили, нэрэ)

____

(хүдэлдэг гү, али һурадаг газар)

____

(гэрэй адрес, телефон)

дурадханаб ______________________________

____

____

____

Ажалайнгаа намтар эхилэгшэдтэ

Энэ ушар Каменскда болоо һэн. Районой ноед һайд тэрээн тухай мартаха гэжэ мүнөө оролдодог еһотой.

Үнгэрэгшэ жэлэй апрель һарада горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Я. Шкурат гэгшын, санэпидстанциин, госкомприродын, поселогой ажалшадай гар табиһан иимэ удхатай саарһан стол дээрэ табигдаба: «Каменска поселково совет плотиныи район шадар картодром бариха участок олгохые буруушаанагүй. Ингэжэ проектно-сметнэ документаци бэлэн болгогдожо, мүнгэн һомологдоод, октябрь һарада барилга эхилшоо һэн...

Поселогой хүн зоной амардаг орн ганса зоныи районой картодром бариха гэһэн шиидхэбэри абтаа гэжэ хэлэебди. Эндэ аяар 9 мянган хүн амардаг байха юм. Поселково советдэ олониитын түлөөлэгшэд хандажа, энэ барилгые болюулха эрилтэ табяа, «Байкальские огни» гэжэ нютагай газетэдэ пенсионернүүд дураа гутаһан бэшэгүүдые эльгээгээ. Бүхы хүнүүдэй амардаг зонодо юундэ картодром бариха гэжэ бодооб гэһэн асуудал бултанай һанаа зобоогоо. Поселково амаралтын зоно болбосон түхэлтэй болгохо, тэндэ элдэб түхеэрэлгэнүүдые табиха гэһэн ганса зорилго урдаа табяабди гэжэ горгүйсэдкомойхид хэлэнэ. Теэд түхеэрэлгэнүүдые табиха бэшэ, харин ногоон булан асфальтаар хушажа, хуулиин наһа гүйсээгүйшүүлдэ картодром байгуулха тухайгаа тэдэнэр мэдэжэ байгаа ха юм.

Юундэ бусад наһанай хүнүүдэй амаралта тухай мартаха болооб? Мүнөө болоод байхада газар буруу шэлээбди гэжэ Каменска поселково Советэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ хэлээ.

Хуулиин наһа гүйсээгүйшүүл манда хэрэг байдал тухайгаа хеерэһэн бэшэг эльгээгээ һэн. Һургуулиин һүүлээр юушье хэхээ мэдэнэгүйбди, маанадта туһалыт гэжэ тэдэнэр хандаа. Хореод жэлэй туршада нэгэшье дахин заһаберилагдаагүй орн ганса ДЮСШ һонирхуулхаяа болинхой гэжэ хүбүүд хэлэнэ. Соелой байшан соо һүүлэй үедэ түлбэритэй УШУ эмхидхэгдэнхэй. Эндэ ябаха гэбэл арбан түхэриг түлэхэш. 12—17 наһатай эдиршүүл энэ секцидэ ябаха эрхэгүй. Тиихэдээ тэдэнэр сүлөөтэй сагаа хаана үнгэргэхэ болоноб?

4-дэхи ПТУ-гай һурагшад техникээр һонирходог байна гэжэ мэдэжэ абаабди. Дайн дажар, наншалдаан, тулалдаан гурии 30-да заводской директорнүүдэй (энэ барилгын спонсорнууд) совет боложо, суглаанай протокол соо иимэ шиидхэбэри оруулагдаа:

«Олониитын эрилтэнүүдые хараадаа абажа, картодром барилгые болюулха. Картингнүүдые хадагалха байшан сеныи баазада дамжуулха.

Картодром ондоо талмай дээрэ бариха».

Каменскын карта-түсэб дээрэ Владимир Яковлевич Шкурат картодром бариха газар зуража байгаад харуулаа.

Теэд энэшье газарта цементнэ заводой коллектив коллектор бариха түсэбтэй байһан тула картодром бодхоолгохогүйбди гэжэ хэлэхэ байна.

Хэзээ зүб шиидхэбэри абтахаб?

хай фильмүүдые хэрэхэнь залхуутай болошоо гэжэ тэдэнэр хэлэнэ.

Нэгэ хэды картингнүүдые өөһэдөө бүтээжэ, хүбүүд (мүн басагадшье бии) гэрнүүдэй хоорондохи үйлсэнүүдээр гүйлгэлдэдэг болонхой. Хүн зон тэдээндэ дайруулшаха аа гүбди гэжэ айдаг болоо.

Пионерэй байшангай директор Г. П. Збавитель хуулиин наһа гүйсээгүйшүүлэй картингаар һонирхоходо, үнэн зүрхэнһөө дэмжэжэ, картодром бариха гэһэн зорилго табиһан байна.

Ингэжэ шулуун түхеэрэлгэ («гараж») бодхоогдобо. Тэрээндэ аяар 26 мянган түхэриг гаргагдаа. Теэд 1990 оной январиин 30-да...

Карьерэй хажууда картингистнүүдэй трасса барихада хамаагүй гэжэ гүйсэдкомой түрүүлэгшэ хэлээ һэн. Теэд үхибүүдтэ аюултай газар гэжэ Г. П. Збавитель тэндэ картодром барихаяа арсаа.

Буряадай Министрнүүдэй Совет картингистнүүдтэ газар олгожо магад. Теэд баһа Москвашье гэжэ байна...

Командировкымни болзор дүүрэжэ, гэртээ бусаха болобоб. Харин поселогой ноед һайд саарһан дээрэ элдэб зурагуудые зуража, картодром бариха газар бэдэрһээр зандаа.

Л. ИВАНОВА,
манай штатнабэшэ корр.

Удэхэгүй зунай амаралта эхилхэ.

Б. ГАДЬЯНОВАЙ фото.

Һургуулиин ажабайдал хубилха гү?

Үдэр юрэ бусаар эхилбэ. Түрүүшын хэшээлэй үедэ аха классай һурагшадта магнитофонно лентэ дээрэ бэшэһэн дикторэй мэдээсэл дуулгаба: «Мүнөөдэр 17-дохи һургуулида гайхалтай юумэн урбалта болобо. Түрүү үзэл бодолоор нэбтэрһэн 11-дэхи классай бүлэг һурагшад секретарь түрүүтэй һургуулиин ВЛКСМ-эй комитедэй засаг унагааба. Тэрэ һургуулида тогтошоһон үе сагые хубилгажа шадаагүй. Хохидоһон хүнүүд, эбдэрһэн, һандарһан юумэн үгы. Урбалта һуралсалай хэшээлнүүдые дайраба. Орео байдалай тохеолдоһонтой дашарамдуулан, 10-дахи классуудай зүгһөө элдэб аяг ааша гаргажа магад гэжэ хараада абалсан, һургуулида комендантын час нэбтэрүүлэгдэбэ. Хэшээлнүүдтэ гээгдэлые болюулха. Гэшхүүрээр гүйлдэһэн һурагшад шангаар хэһээгдэхэ. Президент болон бүхы правительство һунгаха үедэ «11-дэхи классуудай һурагшадай диктатура» тогтоогдохо.

Энэмнай һонирхолтой дура буляаһан наадан байгаа. Түрүүшээр иимэ мэдээсэл олохон хүн миһэрэн угтаа бэлэй. Зүгөөр энээн тушаа бодожо үзэхэ һурагшадшье олон байгаа. Үнэхөөрөөшье манай һургуули ямар бэ? Досоонь ороходо, үзэмжэгүй байдаг, хэшээлнүүд нэгэл янзаар, һонингүйгөөр үнгэрдэг. Гансал 11-дэхи классай һурагшадай байгуулһан бальна хатарай ансамбль болон баскетболой, волейболой секци һурагшадай дура буляадаг. Дискотекэшье үнгэргэжэ болохогүй, һургуулида сэнгэн хүхихэ бэшэ, харин һураха хэрэгтэй юм ха. Гансал багшанар - комсомолшууд һургуулиин түлөө һанаагаа зободог, тэрэнэй ажабайдалые һонирхолтой болгохо гэжэ оролдодог. Урбалта хубилалта хэхэ хэрэгтэй гэжэ тэдэ 11-дэхи классай һурагшадта сог зали бадаруулаа. Түүхын багша Илона Владимировна Ботхолова шэнэ правительствын ажал хэрэгүүдые саг зууроор даажа абаба.

Һунгалта альтернативна үндэһөөр демократиин ёһоор болоо. 8—11-дэхи классай һурагшад һунгагшад болобо. Тэдэнэртэ 4 кандидатура дурадхагдаа. Тэдэ гэбэл, 11 «б» классай Баяр Доржиев, Николай Васильев —11 «б», Бата Цыренов —11 «б», Алексей Оловянников —11 «а», һурагша бүхэн өөрын программатай байба. Жэшээлхэдэ, Баярай программын гол пунктнууд иимэ байба: гурбан 4-тэй, бусадынь 5 сэгнэлтэтэй һурагшадай гэрэй даабари, һара бүриин дискотекые болюулха, үһөө заһаад ябахые хорихоео болихо. Николай һургуулида консультаци байгуулха хүсэлтэй. Һурагшад дуратай хубсаһаяа үмдэдэг болохо зэргэтэй, пятницада һургуулиин түүхэ бэшэг эрхилхэ.

Хоер сэгнэлтэтэй һурагшадай реабилитациин общество эмхидхэхээр, 10, 11-дэхи классуудта өөрынгөө дураар предмедүүдые шудалхаар, һургуулида кооперативна тир эмхидхэхээр Алексей дурадхаба. Бата спорт хүгжөөхэ, аха классай басагадта хэм соогоо косметикэ хэрэглэхээр зүбшөөхэ хүсэлтэй. Бүхы кандидадуудай программанууд тад ондоонууд байба. Президентын үндэр тушаалда нэрэтэй түрэтэйень тодоруулха гээшэмнай һунгагшадта орео хүшэр зорилго болобо.

Һунгалтын һүүлээр хэдэн үдэрэй үнгэрһэн хойно тэрэнэй нэрэ соносхогдоо.

Бултанһаа олон очко абажа, Баяр Доржиев президент болобо.

Харин һунгагшад энээн тухай юун гэжэ бодоноб?

«8 «д» классай Л. Рыбкова, Т. Борисова: «Энэ наадые гүйсэдөөр дэмжээбди, һургуулиин ажабайдал хубилха гэжэ найданаабди. Манай һанаһан соо болоо. Доржиевай президент болоһониинь гоёл гээшэ. Тэрээнһээ бэшэ ондоо хүн манай уйдхартай ажабайдал хубилгажа шадахагүй һэн».

ВЛКСМ-эй комитедэй секретарь байһан 10 «а» классай С. Драгунова: «Би сэхыень хэлэхэдэ, дэмжэнэб. Намайе «унагааһандань» гомдоногүйб. Би гансал гэшүүдэй түлбэри суглуулхаб. 11-дэхи классай һурагшадай һургуулияа дүүргэхэдэнь, энэ хэрэг үргэлжэлхэ гэжэ найданагүйб».

О. Кульгаевчук, 10 «б» класс: «Наадан һурагшадые ниилээд хүлгүүлээ. Тэдэ эдэбхитэй болоо. Маанадта сог зали бадаруулһан 11-дэхи классай һурагшадта баяр хүргэнэб».

Багшанарай һанамжа хараад туршаабди.

Л. В. Попова, физикын багша: «Би бүхы түрүү юумэ дэмжэнэб».

Ринчима Петровна, литературын багша: «Би түрүүшээр юунэй боложо байһые ойлгоошьегүйб, гоё соносхолнуудай үлгөөтэй байхые хараа һэм. Тэрэ намда хамаатай бэшэ байгаа. Мүнөө энэ хэрэгтэ тад ондоогоор ханданаб. 10, 11-дэхи классуудай һурагшад һонирхолтой хоер КВН, «Зай, хүбүүд», «Зай, басагад», өөрын захиргаанай үдэр үнгэргэхэ».

И. Ю. Номогоева, биологиин багша: «Би эгээл эхинһээ энэ наада дэмжээ һэм. Һургуулиин ажабайдалые хубилгаха гэжэ һурагшад өөһэдөө шиидхээ бшуу».

Энээниие буруушааһан һурагшад бии байха. Һургуулида юунэй болоһые тэдэ ойлгоогүй гээшэ ха. Тиимэһээ нэрзээ нэрлэхэ хүсэлгүй байгаа. Шэнэ правительствада этигэнэгүй. Шэнэ правительство өөрынгөө эрхэнүүдтэ орожо, программаяа бодотоор бэелүүлхын тула бүхы хүсөөрөө оролдожо эхилээ. Мүнөө хуушанай ёһоор ажаһуухын аргагүй болобо гээшэ.

О. ПОДПИСНОВА, И. МИХАЛЕВА, Улаан-Үдэ хотын 17-дохи һургуулиин 11-дэхи классай һурагшад.

Ингэжэ Буряадай соелой министерствэ Северобайкальскын хүүгэдэй искусствын һургуулиин багшанарай эльгээһэн бэшэгһээ тобшохон мүрнүүдые харуулбабди. Һургуулиин табяа, тэрэнэй алдар соло тухай олохон уншагшад һайн мэдэхэ байха гэжэ һананаб. Юундэб гэхэдэ, БАМ тухай мэдээсэлнүүд болон материалнуудай нютагай, түбэй хэблэлнүүдтэ толилуулагдажа, радио болон телевидениеэр дамжуулагдажа байхадань, энэ һургуули тухай олон дахин бэшэһэн байха. Тиигэшьегүй яахаб даа. Үй түмэн боргооһо батаганаата ой тайга соо, урданаа хүнэй хүлөөшье табижа үзөөгүй бүтүү шэдхэ шэрэнги соо искусствын һургуули нээгдээ бшуу. Эндэ эдэбхи үүсхэлтэй мэргэжэлтэд худэлдэг. Теэдшье республикын соелой министерствын зүгһөө энэ һургуулида онсо анхарал хандуулагдадаг. Түбһөө комиссиин, захиин гүрэнүүдһээ журналистнуудай, түбэй хэблэлшэдэй ниишэ ерэхэдэнь, энэ һургуули харуулхаяа абаашадаг һэн. Дэмы абаашадаггүй байгаа. Юундэб гэхэдэ, энэ һургуулиие бултанда харуулдаг байһан юм. Үнэхөөрөөшье һургуули һайхамаар һэн. Энэ һургуули байгуулһан залуу үбгэ һамган Людмила Степановна (директор) Сергей Александрович (баянай классаар багша) Давыдовтан сог залитайгаар хүдэлжэ, хүндэтэйшэе болобо.

Теэд дүрбэн жэлэй урда тэрһээ эхилжэ, энэ һургуулида элдэб комиссинууд ерэжэ, ажал хүдэлмэридэнь, мүнгэ гаргашалха талаар дутуу дундануудые бэдэрнэ. Юрэ бусаар комиссинууд ниишэ ерээгүй байха. Захиргаанай зүгһөө хашуулхадаа һайн дураараа ажалһаа гараһан бүлэг багшанарай гомдол бариһан бэшэгтэ харюу болгон, комиссинууд тиишэ эльгээгдэһэн байна. Бидэ энээн тухай хөөрэлдөөгөө үүсхээбди.

Һургуулиин коллектив соелой хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой секретарь Л. Ф. Сульженкын хүтэлбэри доро 1989 оной май һарада эндэ хүдэлһэн һүүлшын комиссида тон ехээр гомдоноб. Һургуулида тохеолдоһон байдалые гүйсэд һайнаар сэгнэхын тула нэрэ хүндэтэй хүнүүдһээ комисси бүридүүлэгдэһэн байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй (хүгжэмэй болон хореографическа училищинуудай багшанар, Соелой министерствын түсэблэлгын-мүнгэн һангай таһагай начальник болон бусад тэрээндэ оруулагдаһан байна). Комиссиин гэшүүд иимэ тобшолол хээ: «Залуу мэргэжэлтэдэй творческо эдэбхи үүсхэл захиргаанай зүгһөө дэмжэгдэнэгүй. Багшанар болон отделениинүүд хоорондоо нягта холбоо бариса тогтоогоогүй, жэжэ-божо юумэнэй түлөө зэмэлдэг байна. Энээнһээ уламжалан, багшанарай эдэбхи үүсхэлые дэмжэжэ туһалхын орондо олон тоото захиралтануудые гаргана. 1984 онһоо 1987 он болотор гаргаһан захиралтануудай дэбтэртэй танилсаад байхадаа, захиргаанай зүгһөө хашаха, харшалха ябадалнууд али олон дайралдадаг байгаа. Жэшээлхэдэ, 1987 оной январиин 15-ай «Һургуулиин эд хэрэгсэлые сахин хамгаалха тухай» гэһэн 14-дэхи захиралта хараад үзөөбди. Һургуулиин эд зөөридэ хайша хэрэгээр хандадаг хүдэлмэрилэгшэд костюм хэрэглэхэ, библиотекэһээ ном абаха арга боломжоһоо хаһагдаха. Хэрбээ һургуулиин эд зөөрие хохидолдо оруулбал, библиотекэһээ ном абахые, костюм хэрэглэхые хориһон хуули хаана байхаб?

Энэмнай юун гээшэб? Һургуули нээгдэһэн сагһаа хойшо 15 жэлэй туршада творческо хүдэлмэрилэгшэдөө гээгээ, харин тэрэнэй захиргаан эдэбхи үүсхэл гаргаха ябадал дэмжээгээ болишоо гээшэ гү?

Кадрнууд эндэ удаан тогтодоггүй байна гэжэ комисси ойлгожо абаа. 1981 онһоо 1989 он болотор Северобайкальска искусствын һургуулида 10 залуу мэргэжэлтэд эльгээгдэһэн байна. Мүнөө тэндэ оройдоол 3-ниинь үлэнхэй.

Багшанартай хөөрэлдэхэ үедөө бүхы юумэ һайн, хэм хэмжүүр соогоо гэжэ ойлгохоор шэнги байба. Суглаанай үедэ түсэбүүдээ

«СЭНХИР ХОТЫН» ИСКУССТВЫН hУРГУУЛИ

«Энэ hургуули республика дотор ба БАМ-ай бүхы трасса дээрэ искусствын түрүүшын hургуули hэн. Эндэ бүхы юумэн түрүүшынхеэ хэгдээ. Тиимэhээл түрүүшын үедэ нилээд хүшэр хүндэ байhан юм.

14 жэлэй туршада хүдэлхэдөө (hаяхан тэрэнэй 15 жэлэй ойн баяр болоо — авт.), ДШИ-гэй коллектив дамжуулгын Улаан тугаар 9 дахин шагнагдаа, республикын Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамота барюулагданхай».

ИИГЭЖЭ Буряадай соелой министерствэдэ Северобайкальскын хүүгэдэй искусствын hургуулиин багшанарай эльгээhэн бэшэгhээ тобшохон мүрнүүдые харуулнабди. hургуулиин гэбьяа, тэрэнэй алдар соло тухай олохон уншагшад ehaсоло мэдэхэ байха гэжэ hананаб. Юундэб гэхэдэ, БАМ тухай мэдээсэлнүүд болон материалнуудай нютагай, түбэй хэблэлнүүдтэ толилуулагдажа, радио болон телевиденеэр дамжуулагдажа байхадашь, энэ hургуули тухай олон дахин бэшэгдэhэн байха. Тиигээшьегүй hэн бэшэhэн байха. Үй түмэн баргааhо балахаб даа. Үй түмэн бараhо байха таганаата ой тайга соо, урдандаа хүнэй хүлөөшье табигдаагүй үзөөгүй бүтүү шэдхэ шэрэнги соо искусствын hургуули нээгдээ бшуу. Эндэ эдэбхи үүсхэлтэй мэргэжэлтэд хүдэлдэг. Теэдшье республикын соелой министерствын зүгhөө энэ hургуулида онсо анхарал хандуулагдадаг. Түбэй комиссиин, хэринин гүрэнүүдhээ журналистнуудай, түбэй хэблэлшэдэй ииш ерэхэдэнь, энэ hургуули харуулхаа абаашадаг hэн. Дэмы абаашадаггүй байгаа. Юундэб гэхэдэ, энэ hургуулиие бүхэндэ харуулдаг байhан юм. Үнэхөөрөөшье hургуули hайрхаар hэн. Энэ hургуули байгуулhан залуу үбгэ hамган Людмила Степановна (директор) Сергей Александрович (баянай классаар багша) Давыдовтан сог залитайгаар хүдэлжэ, хүндэтэйшье болобо.

Теэд дүрбэн жэлэй урда тэрэhээ эхилжэ, энэ hургуулида элдэб комиссинууд ерэжэ, ажал хүдэлмэридэнь, мүнгэ гаргашалха талаар дутуу дундануудые бэдэрнэ. Юрэ бусаар комиссинууд иишэ ерээгүй байха. Захиргаанай зүгhөө хашуулхадаа hайн дураараа ажалhаа гараhан бүлэг багшанарай гомдол барhан бэшэгтэ харюу болгон, комиссинууд тиишэ эльгээгдэhэн байна. Бидэ энээн тухай хөөрэлдөөгөө үүсхээбди.

hургуулиин коллектив соелой хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой секретарь Л. Ф. Сульженкын хүтэлбэри доро 1989 оной май hарада эндэ хүдэлhэн hүүлшын комиссида тон ехээр гомдоноб. hургуулида тохёолдоhон байдалые гүйсэд hайнаар сэгнэхын тула нэрэ хүндэтэй хүнүүдhээ комисси бүридүүлэгдэhэн байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй (хүгжэмэй болон хореографическа училищинуудай багшанар, Соелой министерствын түсэблэлгын-мүнгэн hангай таhагай начальник болон бусад тэрээндэ оруулагдаhан байна). Комиссиин гэшүүд иимэ тобшолол хээ: «Залуу мэргэжэлтэдэй творческо эдэбхи үүсхэл захиргаанай зүгhөө дэмжэгдэнэгүй. Багшанар болон отделенинүүд хоорондоо нягта холбоо барисаа тогтоогоогүй, жэжэ-божо юумэнэй түлөө вэмэлдэг байна. Энээнhээ уламжалан, багшанарай эдэбхи үүсхэлые дэмжэжэ туhалхын оронда олон тоото захиралтануудые гаргана. 1984 онhоо 1987 он болотор гаргаhан захиралтануудай дэбтэртэй танилсаад байхадаа, захиргаанай зүгhөө хашаха, харшалха ябадалнууд али олон дайралдадаг байгаа. Жэшээлхэдэ, 1987 оной январиин 15-най «hургуулиин эд хэрэгсэлые сахин хамгаалха тухай» гэhэн 14-дэхи захиралта хараад үзөөбди. hургуулиин эд зөөридэ хойшо хэрэгээр хандадаг хүдэлмэрилэгшэд костюм хэрэглэхэ, библиотекэhээ ном абаха арга боломжоhоо хаhагдаха. Хэрбээ hургуулиин эд зөөрине хохидолдо оруулбал, библиотекэhээ ном абахые, костюм хэрэглэхые хориhон хуули хаана байхаб?

Энэмнай юун гээшэб? hургуули нээгдэhэн сагhаа хойшо 15 жэлэй туршада творческо хүдэлмэрилэгшэдөө гээгээ, харин тэрэнэй захиргаан эдэбхи үүсхэл гаргаха ябадал дэмжэхээ болишоо гээшэ гү?

Кадрнууд эндэ удаан тогтодоггүй байна гэжэ комисси ойлгожо абаа. 1981 онhоо 1989 он болотор Северобайкальска искусствын hургуулида 10 залуу мэргэжэлтэд эльгээгдэhэн байна. Мүнөө тэндэ оройдоол 3-ниинь үлэнхэй.

Багшанартай хөөрэлдэхэ үедөө бүхы юумэ hайн, хэм хэмжүүр соогоо гэжэ ойлгохоор шэнги байба. Суглаанай үедэ түсэбүүдээ зүбшэн хэлсэжэ, өөhэдынгөө дурадхалнуудые оруулна. Тиимэhээ захиргаанай зүгhөө коллективэй гэшүүдые хашаха ябадал обёоргдоогүй.

Л. С. Давыдоватай хахасаха үедөө өөрынгөө hанамжые сэхэ руунь хэлээ hэм. hургуулиин хэрэг байдал гэмгүй, аалин намдуу, hайн шэнгеэр hанагдаа hэн.

Зүгөөр багшанартай хөөрэлдөөд, ажалhаа гараhан зарим хүнүүдтэй уулзаад байхадаа, тобшолол хэхээ яараа байнаб гэжэ ойлгоо hэм. Эндэ бүхы юумэндэ нэгэ удхатай харюу үгэхын аргагүй. Хэрүүл аматайгаар hургуулиhаа гаража ошоhон хүнүүдтэ коллективэй нэгэн hаналтайгаар сэгнэлтэ үгэхэдэнь гайхааб.

«Брянская академическэ концертнүүдэй үедэ өөрынгөө hурагшадта сэгнэлтэнүүдые табихыень гүйдаг байгаа»,— гэжэ завуч Е. В. Федорова хэлэбэ. Александра Григорьевна хэрүүл үүсхэдэг, хобуушан гэжэ уран зурааша В. И. Панасюк эрид хэлэбэ. Институтда hуража байхадаа, бүхы группаараа тэрэниие хэды дахин заhаха, зүб замдань оруулха гэжэ оролдодог байгаа гээшэбибди гэжэ сугтаа hураhан, хүдэлhэн Михаил Пнев тухай театральна отделениин багша Е. Ю. Кононова дурдан hанаба.

Эндэ нэгэшье hайн hайхан магтаалай үгэнүүд хэлэгдээгүй. Соелой министерствэдэ эльгээhэн 42 хүнэй гараа табиhан гайхалтай бэшэг хэды сэнтэй байгаа хаб? Бэшэг соо хүнүүдые ямар муухайгаар харана, доромжолно гээшэб? Бэшэгтэ гараа табиhан олохон хүнүүд тэрэниие нюдэндөөшье хараагүйбди гэжэ хэлээ.

Муу муухай ябадалые, гое hайханиие холбохоншье хүшэр байна. Гэхэ зуура, энэ hургуули соо хоорондоо таарахагүй эдэ хоер ябадалнууд эбэй ehoор ежаhуудаг байна гэжэ ойлгохоор. Гое hайхан искусствада этигэхэ хэрэгтэй. Шамда танил бэшэ хүнүүдые муушалха, хоблохо гээшэ муухай ябадал болодог.

Энэ hургуулиhаа ондоо тээ хүдэлдэг хүнүүдтэ хандаха хүсэлтэйб.

Театральна отделениин багша байhан Михаил Пнев мүнөө «Дружба» гэhэн соелой байшангай дэргэдэхи «Синтез» театр-студиин уран hайханай хүтэлбэрилэгшэ болонхой. Тэрэ ВСГИК дүүргээ. Театральна режиссурын кафедрын багшанарай hанамжын ehoор Михаил зохёохы оюун бэлигтэй хүн. Кафедрын профессор В. Ц. Найдакова тэрээн тухай иигэжэ хэлэбэ: Тэрэ доторhоо hайхан сэдьхэлтэй хүн юм. Аха курсда hуража байхадаа, Миша режиссерско бэлиг шадабаритай байhанаа харуулжа эхилээ. Тэрэ саг үргэлжэ бэдэрэлтэ хэжэ байдаг. Энэ үнэтэй сэнтэй тэрэнэй түхэл шэнжые гамнаха хэрэгтэй».

hургуулиhаа hайн дурааараа ажалhаа гараhанай hүүлээр (иигэжэ бэшэхэhээ урда тээ ойлгохын аргагүй комсомолой, профсоюзна суглаанууд болоо, протоколнууд бэшэгдээ) Пневой урда тээ Северобайкальскын олохон үүдэнүүд хаагдашоо hэн. Тиигээд тэрэ багахан салин хүлhэ түлэдэг байгаашье hаань, Нижнеангарскын соелой байшан ошожо хүдэлхэ баатай болобо. Мүнөөшье Михаил уран hайханай хүтэлбэрилэгшын түлөө ехэ мүнгэ абадаггүй. Гэбэшье өөрынгөө үнинэй бодожо ябаhан hайхан хүсэл бодол бэелүүлжэ, ehoтойл театр-студи байгуулха хүсэлтэй.

Театральна режиссурын кафедрые даагша Тришин иигэжэ хэлэбэ: «Михаил Геннадьевичые манай кафедрада хүдэлхэеэ ерэ гэжэ урихадамни, тэрэ арсаа hэн. Би өөрынгөө коллектив орхихо аргамнигүй гэжэ хэлээ».

— Би hургуулида хүдэлхэ дуратай байгаа хүм,— гэжэ Миша намда хөөрэбэ.— Теэд хэдэхэн hара соо хүүгэдые олохон юумэндэ hургажа шадахагүйш. Нэн түрүүн ниитэ-эстетическэ ойлгосо тухай хөөрэжэ үгэхэ, зохёохы ажалда дурлажа hургаха хэрэгтэй. Харин Давыдова абаhаар зүжэг табиха хүсэлтэй байгаа. Театральна класс программагүйгөөр хүдэлөө. Хожомшог болоhон хойно институдэй манай кафедрын багшанар программа зохеожо үгөө. Харин Людмила Степановна программа зохеоо гээд намда шанга эрилтэ табиба. Искусствын hургуулида театральна отделени онсо hуури эзэлхэ зэргэтэй гэжэ би мүнөөшье хүрэтэрөө hанадагби. Давыдова намайе hургуулида хүдэлгэхэ хүсэлгүй байгаа. Тэрэ элдэб hонирхолтой юумэ бэдэржэ, бээе зобоодоггүй, харин бүхы юумэ программын ehoор хэхэ гэжэ оролдодог. Давыдовтан минии алиментын түүхые түрэлхидэй комитедэй суглаан дээрэ табижа, hальхай ябадалтай хүн гэжэ харуулха хүсэлтэй байгаа ха.

Владимир Сергеевич Марченко гитарын классаар hургуулиин багша байhан аад, мүнөө ВСГИК-та хүдэлнэ.

— Бидэ гурбуулан энэ hургуулида хүдэлжэ эхилээ hэмди. Давыдовтан болон би. Л. С. Давыдова hайн эмхидхэгшэ-администратор байгаашье hаа, hулахан багша гэжэ hанадагби. Тиигэбэшье тэрэ минии hуралсалай хэшээлнүүдтэ оролсохо, hурагшые ямар гаммада hургахабши гэжэ иимда заадаг болоо hэн.

Энэ hургуули тухай мартаха гэжэ бүхы шадалаараа оролдооб. Юуб гэхэдэ, эндэ хүдэлhэн жэлнүүдни, ехэл hонигүйгөөр, ямаршье хүгжэлтэгүйгөөр үнгэрөө. Дээрэhээ ходо заалгажа, захируулжа байха дурагүй хүнүүдэй нэгэнби. Нэгэ иимэ жэшээ дурдаhуу. Минии часай харуулhанай ehoор хэшээл дүүрэжэ, класс сооhоо гарахадамни hургуулиин часыгаар үшөө табан минута хэшээл дүүрэхэ үды байба. hургуулиин часыгаар хүдэлжэ hурагты гэжэ Людмила заагаад, дониодолго соносхоо hэн. Гитарада дурагүй хүүгэдые класс-hаа гарахыень дурадхахадамни, түрэлхидынь дураа гутаха... Элдэб ноед hайдай үхибүүд класста эльгээгдэдэг байгаа. Иимэ үхибүүд хүгжэмдэ hонор бэшэ байхаhаа гадна залхуунууд, хэшээлhээ ходо hамшахаяа hанадаг hэн. НАТС-ай трестые даагшаар хүдэлhэн Ходаковскиин Вадик гэжэ нэрэтэй хүбүүн тэдэнэй нэгэн байгаа.

1,5 жэлэй туршада Давыдовтай ходо үгээ ойлголсожо ядаhан, арсалдаhан байнабди. Тэрэ намайе ажалhаамни гаргаха гэжэ бүхы шадалаараа оролдоо. hамганиинь өөрынгөө дураар ажалhаа гара гэжэ ходо захирдаг hэн. Ажалаа hайнаар мэдэнэгүйш, үхибүүдтэ муугаар ханданаш гэжэ хэлэхэ... Гэхэ зуура, уншагшадтаа иимэ справка дурадхаха хүсэлтэйб: Дмитрий Кулаковский, В. С. Марченкын шаби, ганса орон доторoo бэшэ, мүн хилын саанашье үнгэргэгдэhэн фестивальнуудта амжалтатайгаар хабаадаhан. Мүнөө тэрэ Москвагай соелой институт дүүргэжэ байна. Наташа Маринова hургуули дүүргэхэ үедөө сольно концерт үгэжэ, Новосибирскын хүгжэмэй училищида уригдаhан байна. Манай республикын хүгжэмэй hургуулинуудта гитарын класс хүргэ дарама үсөөн гэжэ тэмдэглэбди. Владимир Сергеевич иимэ байдалые үндэhөөрнь хубилгаха гэжэ бүхы шадалаараа оролдоно. Хүгжэмдэ hонор үхибүүдые гитара дээрэ хэды дуратайгаар наадажа hургадаг бэ! Теэд институдташье хүдэлжэ байхадань Давыдовтан тэрэниие муушалhан бэшэг эльгээгээ.

Театральна отделенидэ багшаар хүдэлhэн Цыпилма Базаржапова мүнөө «Ритм» гэжэ хуулиин наhа гүйсээгүй хүүгэдэй клубай хүтэлбэрилэгшэ болонхой. Теэд энэ хүмнай юундэ ажалhаа гаргагдааб гэжэ асуухадамни, үхибүүдтэй үгээ ойлголсодоггүй гэжэ Людмила Степановна хэлээ. Цыпилма Базаржаповагай хэшээлнүүдые үнгэргэхэ гэжэ клуб ерэхэдэ, тэрэнь ходо бүхэ гэгшээр суурхадаатай байдаг hэн. Л. С. Давыдова эрхим hайнаар хүдэлхэ эрхэ байдал олгохо гэжэ нэгэшье дахин оролдоогүй. Ажалhаа гаргагдахадаа, Цыпилма аяар 1,5 жэлэй туршада хүдэлмэригүйдөө.

— Хаанашье хандахадамни намайе ажалда абахаяа арсаад лэ байдаг hэн,— гэжэ тэрэ хөөрэнэ, — Людмила Степановна намайе ажалда оруулхагүй гэжэ бүхы шадалаараа оролдоо.

Хуулиин наhа гүйсээгүйшүүлэй клубта хэшээлэй дүүрэхэдэ, Цыпилма саг зуураар экскурси үнгэргэхэ гэжэ шиидэбэ. Нэгэдүүлэгдэhэн гурбан квартира соо клуб түбхинэнхэй гэжэ тэмдэглэебди. Хүршэ кварталда тэрэнэй филиал байгуулагданхай. Нэгэ комнатын ханада томо гэгшын багуудай үлгөөтэй байхые харабабди. Цыпилма болон тэрэнэй уран зурааша үбгэн эдэ багуудые бүтээhэн байба. Володя нүхэрынь эдэ hаяхана искусствын hургуулида хүдэлжэ байhанаа гаража ошоо. Үхибүүд Цыпилма болон Володиин ажаhуудаг гэртэ үдэр бүхэндэ ерэжэ, гое hайхантай танилсаха дуратай байдаг. Тиихэдээ үхибүүдтэй үгээ ойлголсодоггүй гэжэ Л. С. Давыдова буруу хэлэhэн болоно.

Буряад арадай искусстваар үнэн зүрхэнhөө hонирходог коллектив байгуулагданхай. Байгша ондо зурагай галерей соо энэ коллектив hайндэрэй гое hайхан концерт харуулжа, тэрэнээ буряад арадай hайндэр болохо сагаалганда зорюулаа.

Фортепианын классташ хэшээлнүүдые үнгэргэдэг байhан Александра Григорьевна Брянская мүнөө пенсидэ гаранхай. Л. С. Давыдовагай хүтэлбэрилдэг коллектив Александра Григорьевнае наhанайнь амаралтада hайнаар үдэшэжэ шадаагүй. Михаил Пневой түлөө hанаагаа зобобош гэжэ Давыдова тэрэниие зэмэлээ hэн.

Нижнеангарскын хүгжэмэй hургуулида Александра Григорьевнае хүндэлдэг заншалтай. Тиимэшье байнгүй аргагүй — Александра Григорьевна бүхы бэлиг шадабаряа үхибүүдтэ дамжуулха гэжэ оролдодог хүнүүдэй нэгэн.

— Эрхим hайн класс байгуулжа шадаа hэн,— гэжэ энэ хүгжэмэй hургуулиин багша Н. С. Селтымакова дурдан hанана.— Здоэлхэеэшье мартажархеод хэшээлнүүдые айхабтар шунаптайгаар үнгэргэдэг байгаа.

А. Г. Брянская аяар дүшөөд жэлэй туршада hургуулида хүдэлөө.

Ой тайгын тэг дунда сэнхир хото байгуулхаяа ерээб гэжэ Сергей Александрович Давыдов нэгэ интервью соогоо хэлээ hэн. Тэрэ зүбшье хэлэhэн байжа болоо. Городой баригдажа дүүрэхэдэ, одооошье хүсэлни бэелбэ гэжэ тэрэ hанаhан байха. Хооhон газар дээрэ иимэ hайхан hургуули богони болзор соо бодхоожорхихо гэжэ хэншье мэдээгүй. Давыдовтанай hургуули... Давыдовтан эрхим бэрхэ мэргэжэлтэд... Иимэрхүү үгэнүүд тэрэ үедэ хаа хаанагүй соностоо. Аяар арбан табан жэлэй туршада гансал Давыдовтан ажал ябуулаа бэшэ ааб даа. Бусад хаанаб, тэдэнэр юу хэнэб гэhэн асуудал табигдажа магадгүй. Үбгэ hамган Марченкотан хаанаб?

Владимир Сергеевич Л. С. Давыдовагай гүйлтээр түрүүшын жэлнүүдтэ хүүгэдэй эрхим hайн ансамбль байгуулжа, хэды гое концерт наада харуулдаг hэн бэ! Энэ ансамбль тухай хаа хаанагүй хөөрэлдэдэг болоhон байна. Теэд нэгэ хэды сагай үнгэрхэдэ Людмила Степановна тэрэниие хааха гэжэ шиидээ...

Ехэ мүнгэн гаргагдана гэhэн шалтагаан урдаа барижа, Давыдова ансамбль хааха гэжэ бүхы шадалаараа оролдоо.

Михаил Пневто үхибүүд айхабтар дуратай hэн. Үхибүүдые hонирхуулжа шададаг, тэдээнтэй ходо сугтаа ябадаг, hонирхолтой хэшээлнүүдые үнгэргэдэг байха... Амаралтын үдэрнүүдтэ Новосибирск, Улаан-Үдэ абаашажа, шухаг газарнуудтай, театрнуудтай танилсуулха...

Давыдовтан үхибүүдтэ үгээ дуулгаха гэжэ бүхы шадалаараа оролдодог байгаа. Хэн нэгэнэй үгыень дуулаагүй hаань, hургуулиhаань гаргаха хүрэтэр шанга шиидхэбэри абаха... Иимэ байдалда hургуулида хэн хүдэлхэ, hураха дуратай байхаб даа.

Дүрбэн жэлэй туршада hургуулида элдэб янзын комиссинууд ерэжэ, шалгалтануудые удаа дараалан үнгэргэнэ. hүүлэй үедэ хэрэг байдал нэгэ бага номгоржо байна. Теэд үглөөдэр ямар бэ нэгэ бэлигтэй бэрхэ багша ерэжэ, ажалдаа зохеохы ehoор хандажа, Давыдовтанай үгэ дуулаагүй hаань, юун болохоб? Дахяад лэ бээ бээ ойлгохогүй ябадал, хэрэлдээн, арсалдаан эхилхэ гү?

Хүбшэ тайгада сэнхир хото байгуулха хүсэлтэй хүнүүд олон байгаа ehoтой. Тэдэнэй нэгэн Давыдовтанай заажа байhан hургуулида ерэжэ, аалин намдуу байдал эбдэхэдээшье болохо. Давыдовтандал адли гансал өөhэд тухайгаа бодоод байха болоо hаамнай ямаршье амжалта туйлагдахагүй. Илангаяа hургуулида үхибүүдтэй үгээ ойлголсожо шадаха, бэлигтэй бэрхэ, hайхан сэдьхэлтэй багшанар хүдэлхэ ehoтой бшуу. Соелой министерство искусствын hургуулида бэрхэ багшанарые бэлдэхэ асуудал зүбөөр шиидхэхэ уялгаяа бү мартаг лэ.

Шухала асуудал

СПИД ҮБШЭНГЭЙ АЮУЛ ЕХЭ!

АМАР МЭНДЭ, ЗАЛУУШУУЛАЙ ГАЗЕТЫН РЕДАКЦИ!

УНШАГШАДАЙТНАЙ НЭГЭН ТААНАДТА БЭШЭХЭ ГЭЖЭ БОДОО. ҺҮҮЛЭЙ ҮЕДЭ ОЛОХОН ГАЗЕТЭНҮҮД БОЛОН ЖУРНАЛНУУДТА СПИД ГЭЖЭ ҮБШЭНГЭЙ ХЭДЫ ЕХЭ АЮУЛТАЙ БАЙҺАН ТУХАЙ ХОДО БЭШЭДЭГ БОЛОНХОЙ. МҮНӨӨ ҮЕДЭ ЭНЭ АЮУЛТАЙ ҮБШЭН РЕСПУБЛИКА ДОТОРНАЙ ТАРАНАГҮЙ ГҮ! ТЭРЭЭНҺЭЭ ХАЙШАН ГЭЖЭ ҺЭРГЫЛЭЛТЭЙБ!

ЭДЭ АСУУДАЛНУУДТА ХАРЮУ ҮГЭХЭ БЭЗЭ ГЭЖЭ НАЙДАНАБ.

Хүндэлэн үлэгшэ
ГЕРГЕСОВА.
Түнхэнэй район.

Улаан-Үдэдэ СПИД үбшэндэ халдаһан түрүүшын хүн обеорогдоо гэжэ хабарай эхин багта дуулаа һэмди. Теэд энэмнай ямаршье үндэһэ баримтагүй һураг байшоо. Тиигээшье һаа СПИД үбшэн хэр дэлгэрэнхэйб, тэрээнһээ хайшан гэжэ һэргылхэб гэхэ мэтэ асуудалнууд ходо табигдана. Энэ статья соогоо тодо харюу үгөөд туршаябди.

Хэн харюу үгэхэб? Манай Буряадта энэ талаар хэрэг байдал һайн мэдэхэ мэргэжэлтэд бии гү? Н. А. Семашкын нэрэмжэтэ республиканска больницын дэргэдэхи Түбэй иммунологическа лабораторинє даагша Зоя Анатольевна Болдоновада түрүүн хандабабди. Иимэ ута нэрэтэй лаборатори Буряадай туршалгын-мелиоративна станциин нэгэдэхи дабхарта түбхинэнхэй. Медицинскэ эмхи зургаануудһаа асарагдаһан шуһан эндэ шалгагдадаг. Санитарно-эпидемиологическа эрилтэнүүд хэр сахигдадаг бэ? Лабораториин газаа талашье, мүн досооньшье һайнаар түхеэрэгдээгүй.

Буряадай туршалгын-мелиоративна станциин зээд тус лабораторитой хүршэ болоһондоо дураа гутадаг. 1989 оной апрель һарада лаборатори байгуулагдаа һэн. Станциин директор нүхэр А. В. Смолин Борсоевой үйлсэһөө лаборатори руу ородог гол үүдэ хаажа, саада талаһаань болгохо тухай шиидхэбэри гаргаһан байна. Станциин хүдэлмэрилэгшэд энээгээр һанаагаа амараагүй. Тэдэнэр лабораторинє хааха зорилготойгоор олон гар табилгануудые суглуулаа. Юрэдөө иимэ хүршэ маанадтешье, мүн хажуугаархи гэрнүүдтэшье хэрэгтэй бэшэ гэжэ тэдэнэр тэмдэглэнэ.

Лабораториин хүдэлмэрилэгшэд хэды олон түбэг бэрхэшээлнүүдтэй, шиидхэгдэхэ асуудалнуудтай ушарнаб! 1989 оной октябрь һараһаа хойшо нэгэдэхи РСУ эндэ заһабарилга хэнэ. Тус заһабарилга түсэбтэ оруулагдаагүй байһан тула һайнаар ябуулагдаагүй байһаниинь эли ааб даа. Иигэжэ лаборатори соо туаледүүд, санпропускник болон бусад шухала юумэн табигданагүй. Лабораториин үүдэ татажа ороходо, эндэ тэндэ барилгын материалнууд, хүдэлдэггүй элдэб янзын түхеэрэлгэнүүд тооһо шоройдо дарагдажа хэбтэнэ.

Теэд иимэ байдалда лаборатори ямар ажал, шэнжэлгэнүүдые хэдэг юм гэжэ уншагшаднай гайхажа болохо. Гэхэ зуура, ганса СПИД бэшэ, мүн ондоо элдэб янзын халдабарита үбшэнгүүдэй вирус шэнжэлэгдэдэг байна. Теэд ВИЧ — тусхай хөөрэлдөөн ааб даа. «Зуун жэлэй үбшэ» элирүүлхэ тускай тест-системэнүүд угаа хомор байха юм. Илангаяа манай Буряадта тэрээн тухай хөөрэлдэһэнэйшье үлүү. Хари гүрэнһөө худалдажа абахын түлөө ехэ валюта хэрэгтэй болохо. Манай орондо бүтээгдэһэн реактивүүд буруу шэнжэлгэнүүдые хэжэ, алдуунуудые гаргахаяа һанана. Теэд ондоо аппаратурын үгы байһан ушарһаа иимэ муу реактивүүдые хэрэглэхэ баатай болоно ха юмбибди. Тиихэдээ шуһан һайнаар шэнжэлэгдэнгүй үлэшэһэн болоно. СПИД үбшэн хэды аюултайб! Теэд иимээр үбшэлһэн хүниие саг сооньэлирүүлжэ, бусадһаа таһалжа шадахагүй байна гээшэ гүбди? Дээрэ дурсагдаһан лаборатори иимэ байдалда эдэбхитэй ажал ябуулжа шадахагүй байна. Һаяын сагта тэрэнэй байдал һайжаруулха, шэнжэлгэнүүдые зүбөөр хэхэ гэжэ оролдохо шухала.

Үнгэрэгшэ 1989 ондо 110 мянган зон шэнжэлэгдээ һэн. Тэдэнэй долоониинь СПИД-эй вирустэй гэжэ лаборатори дүн гаргаа. Гэхэ зуура, Омскын региональна түб (СПИД-тэй тэмсэдэг болон тэрээнһээ һэргылхэ талаар хэмжээнүүдые абадаг) тест-системэнүүдтээ хаража үзөөд, эндүүрээт гэһэн харюу эльгээһэн байна.

Байгша оной эхинһээ хойшо шалгалта гараһан хүнүүдэй дүрбэниинь баһал СПИД-эй вирустэй гэжэ шэнжэлэгдээ. Харин Омскһоо буруушааһан харюу ерээ һэн. Иигэжэ хойно хойноһоо хэдэн алдуунууд хэгдэжэ, ажал урагшань ябуулнагүй. Хэнэйнь зүб байһые мүнөө шалгахын аргагүй гээшэ гү гэжэ уншагшаднай гайхаха байха. Шэнжэлэгшэд, шалгалта үнгэргэгшэд ажалдаа айхабтар харюусалгатайгаар хандаха уялгатай. Энээнһээнь хүн зоной ами наһан дулдыдаха байна ха юм.

СПИД үбшэнтэй тэмсэхэ, тэрээнһээ һэргылхэ талаар хүдэлмэри ябуулдаг республиканска эмхидхэлэй түбэй ахамад врач Валерий Васильевич Варнаковтой уулзажа хөөрэлдэбэбди. 1989 оной ноябрь һарада байгуулагдаһан энэ түб иммунологическа лабораторитой адли ажал ябуулдаг. Мүнөө тэрэ республиканска СЭС-эй (санэпидстанциин) байшан соо түбхинэнхэй.

Мүнөө тон шухала асуудал гэхэдэ, байра, байшан хэрэгтэй болоод байна. Үшөө тиихэдэ ямар юумэндэ анхарха ёһотойбибди гэхэдэ, гүрэнэймнай тест-системэнүүдые мэнэ гэһээр шэнэлхэ шухала. Хари гүрэнэй иимэ тест-системэнүүдые валюта гү, али доллараар худалдажа абаха аргагүйбди. Манай түбтэ валюта болон доллар байхагүй. Гэхэ зуура, сагай ошохо тудам үбшэнтэн олошоржо, тэдэниие шалгаха хэрэг гарана. Һүүлэй үедэ хүнгэн һ,эбхи ябадал гаргахаяа һанадаг залуу хүнүүд олон болоо. Иимэ хүнүүд лэ элдэб үбшэн тараадаг байха юм.

Республика доторнай медицинскэ техникэ дуталдажа, ВИЧ-тэй тэмсэлдэ аргагүй ехэ һаалта хэнэ. Хэрбээ 4 миллион шприц захиһан һаамнай, оройдоол 1 миллион эльгээгдэнэ. Инструментнүүдые сэбэрлэхэ оройдоол 15 автоклав, 91 хатаадаг шкаф үгтэнхэй. Гэхэ зуура, маанадта 270 автоклав, 400 шкаф шухала хэрэгтэй байна ха юм. Теэд ганса манай республика дотор бэшэ, мүн бүхы орон доторнай иимэ хүшэр байдал тохеолдонхой ха юм даа. Бүхы юумэн хэзээ гуримтай болохоб, хэмдээ орохоб гэжэ эрид асуумаар. Хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, хүнүүдэй наһа барахада хэды гомдолтойб!

Байгша ондо манай промышленность 650 миллион (нэгэ таридаг) шприц гаргаха. Гэхэ зуура, аяар 6 миллиард шприц шухала хэрэгтэй. Ганса шприцүүд бэшэ, мүн ондоошье медицинскэ инструментнүүд (нэгэ дахин хэрэглэгдэдэг) шухала хэрэгтэй болоод байнхай. Эндэһээ болоод үзэхэдэ, медицинскэ эмхи зургаанууд муу инструментнүүдые хэрэглэжэ, халдабарита үбшэнгүүдые тараана гэжэ тобшолол хэмээр. Харин баруунай оронуудта медицинскэ эмхи зургаанууд бэшэ, харин һэбхи ябадалтайшуул үбшэнгүүдые тараадаг байха юм. Больницада байһан үхибүүд болон түрэлхид СПИД-эй вирустэ халдажа, оронойхүн зоной һанаа зобоогоо. Больницануудта иимэ байдалтай байха гэжэ мэдэхэгүй байшообди.

Мүнөө хаа хаанагүй эмхидхэлэй түбүүд, диагностикын лабораторинууд, СПИД үбшэнһөө һэргылхэ ба тэрээнтэй тэмсэхэ түбүүд байгуулагдана. Манай республикада энэ талаар тиимэшье муу байдалтай бэшэ. Нэгэ миллион хүн зониие 22 мэргэжэлтэдһээ бүридэһэн эмхидхэлэй түб хангана. Саашадаа түбэй штадые үргэдхэхэ түсэб табигдана. Манай хүршэ болохо Эрхүүгэй областьдо ажаһуудаг гурба миллион хүн зониие оройдоол 14 хүнһөө бүридэһэн түб хангадаг байха юм. Харин Кемерово хотодо иимэ түб байгуулагдаадүй. Байгша оной март һарада Омскын регинальна түбэй директор И. В. Боровский манай Буряадта ерэжэ, эмхидхэлэй түбэй ажалтай танилсаһан байна.

Мүнөө республикын зарим районуудта лабораторинуудые нээхэ һанаан бии. Юуб гэхэдэ, эдэ районуудта гепатит «В» гэхэ гү, али эльгэнэй үбшэн үргэнөөр таранхай. Гепатит «В» гээшые СПИД-эй түрэлэй үбшэн гэжэ нэрлэдэг байха юм. Ушар юуб гэхэдэ, энэ үбшэн шуһаар, шүлһөөр, шээһээр, половой аргаар халдадаг байна бшуу. Эмхидхэлэй түб республикын хүн зоной дунда һэргылэлгын, гэгээрэлэй, ойлгуулалжын ехэ хүдэлмэри ябуулжа байдаг. Хүн бүхэн энэ шухала хүдэлмэридэ арга боломжоороо, шадаха зэргээрээ туһаламжа хүргэжэ байха ёһотой.

Бидэ Буряадай АССР-эй элүүрые хамгаалгын министр Владимир Владимирович Тармаевтай уулзабабди. Владимир Владимирович республикымнай медицинэ толгойлжо байһан тула бүхы хэрэг байдалые һайн мэдэнэ бшуу. Тиимэһээ министртэ асуудалнуудые табиябди:

Корр.: Владимир Владимирович, республикын медицинскэ эмхи зургаануудта СПИД-һээ һэргылхэ ямар ажал ябуулагданаб!

В. В. Тармаев: Мүнөө медицинскэ эмхи зургаануудта шанга хэмжээнүүд абтадаг болонхой. Һэргылэлгын хүдэлмэри саг үргэлжэ ябуулжа байха гээшэ медигүүдэй гол уялга болоно. Теэд энэмнай ганса медицинскэ бэшэ, мүн социальна, экономическа удхатай асуудал гээшэ.

Корр.: Үнэхөөрөөшье экономическа удхатай асуудал гэжэ хэлэхэдэ болохо байна. 1990 ондо захигдаһан медицинскэ түхеэрэлгэнүүд юундэ һайнаар дүүргэгдэнэгүйб!

В. Т.: Энэ асуудал шиидхэгдээгүй хододоол байгаа юм. Экономическа хубилалтануудай эхилхэтэй адли; тэрэ эрид хурсаар гаража ерээ. Гүрэнэй предприяти тухай хуули гараад, тэрээндэ өөрынгөө продукци гаргаха түсэбөө өөрынгөө мэдэлээр хэрэглэхэ эрхэ олгоо. Энээнтэй дашарамдуулан, медтехникэ гаргалгатай холбоотой оронойолохон үйлэдбэриин коллективүүд дэлгүүр дээрэ үнэгүйщье һаа, орео хүшэрөөр бүтээгдэдэг зүйлнүүдые үйлэдбэрилхээ арсаа. Жэшээлхэдэ, Ленинградай иимэ профилиин «Красногвардеец» гэһэн предприяти өөртэнь аша туһагүй продукциин зуугаад нэрэнүүдые үйлэдбэрилхээ арсаһан байна. Тиимэһээ мүнөө нэгэ дахин хэрэглэгдэдэг шприцүүд тухай хэлэхэһээ байтагай оло дахин хэрэглэдэг шприц орон доторнай хоморой шухаг боложо байна. Урдандаа дадашаһан элбэг гэжэ тоологдодог ондоошье зүйлнүүд хомор болошоо бшуу. СЭВ-эй оронуудһаа абтадаг захилнуудаай хороогдоод, энээндэ баһал муугаар нүлөөлнэ. Тэндэһээ хатаадаг шкафууд, автоклавуд ерэдэг байгаа.

Фармацевтическэ болон химическэ предприятинуудые барихадамнай, агаарта муугаар нүлөөлнэ. Мүнөө үедэ элүүр энхые хамгаалгын министерствэдэ 10 иимэ үйлэдбэри хэрэгтэй. Элүүр энхые хамгаалга гээшэмнай айхабтар үргэн хэмжээнэй олон һалбари болодог. Тэндэ машина бүтээлгэ, хүнгэн, химическэ промышленность гэхэ мэтэ ородог. Жэшээлхэдэ, ЦСО-до хэрэглэгдэдэг угаадаг зүйлнүүд хоморой шухаг байгаа.

Мүнөө манай республикада 27 миллион нэгэн дахин хэрэглэгдэдэг шприцүүд хэрэгтэй. Харин бидэ үсөөхэн шприцүүдые абадагбди. Тэрэ абаа болоһоноо медицинскэ эмхи зургаанууд болодог нарайлалгын байшанда, хүүгэдэй больницануудта, түргэн туһаламжын больницада, реанимацида эгээн түрүүлэн эльгээдэгбди. Зарим медицинскэ түхеэрэлгэнүүдые абаха талаар хэрэг байдал нэгэ бага һайжаруулагданхай.

Корр.: Манай республика хайшан гэжэ импортна ИФА-гай тест-системэнүүдые, түхеэрэлгэнүүдые абаха аргатайб!

В. Т.: Иимэрхүү түхеэрэлгэнүүд худалдажа абтадаг, тэдэниие гансал СССР-эй Минздрав хубаарилха эрхэтэй юм. Мүн тэрэ хайшан, юу эльгээхэб гэжэ шиидхэдэг. Валютын 15 процентые 3—5 жэлэй туршада Минздравай эрилтэнүүдтэ эльгээгээ һаа болохол байгаа. Тиигэбэл тест-системэнүүд, диагностическа аппаратура болон бусад олон түхеэрэлгэнүүд тухай хөөрэлдэхэ аргатай болохобди. Зүгөөр эндэ үшөө нэгэ иимэ арга бии. Минздравта туһалха гүйлтатайгаар өөрын валютатай предприятинуудта хандахада болохо юм бээзэ. Тиигэбэл, элдэб «Тойото», «Ниссан» гэхэ мэтэ машинануудые худалдажа абангүйгөөр, өөрынгөө аша туһада хэрэглэхэ һэмди. Орон доторнай ашаг үреэрөө харин гүрэнүүдһээ дутуугүй, заримдаа үлүүшье гарадаг эсэгэ оронойөөрын тест-системэнүүд байгуулагданхай. Зүгөөр тэдэниие гаргаха предприяти дахяад олдоногүй. Энэшье асуудал шиидхэгдээгүй гэжэ таанад ойлгоо ёһотойт.

Корр.: Хэрбээ үглөө мүнөө манда СПИД үбшэ халдаһан гү, али СПИД үбшэнтэй хүнэй элирүүлэгдээ һаа, яаха ёһотой болонобибди!

В. Т.: Инфекционно больницада оруулхабди.

Корр.: СПИД үбшэ халдаһан гү, али үбшэлһэн хүнүүдтэ 120 шэрээтэй стационар манда бариха тухай 1987 оной РСФСР-эй Минздравай тогтоол дотор хэлэгдэнхэй. Энэ асуудал манда ямараар хаража үзэгдэнэб!

В. Т.: Проект тухай болон бусад олон шиидхэгдээгүй . асуудалнууд олон даа. Хүүгэдэй инфекционно боксированиа стационарай проектын тоосоогоор тохеолдоһон хүшэр байдалһаа гараабди. Тэрэниие барилга 1992 ондо эхилээд, 1993 ондо дүүргэгдэжэ, 1994 ондо ашаглалгада оруулагдаха зэргэтэй. Тэрэнэй барилга 2 миллион түхэригтэ болохо. Иимэ больницатай болоходоо, үбшэнтэниие стационарта оруулжа, амяарлан аргалха асуудал шиидхэгдэхэ гэжэ һанагдана.

Корр.: Эмхидхэлэй түб болон СПИД-ээр түбэй лаборатори хоерые Цивилевэй үйлсөөр оршоһон байшанда нэгэдүүлхэ гэһэн шиидхэбэри республикын Минздрав һаяхан абаһан байгаа. Тэрэ байшангые энээндэ тааруулан заһабарилха хэрэгтэй. Энэ зүб гээшэ гү! Энэ байшан заһабарилхын тула мүнгэ зөөри бии гү!

В. Т.: Гэр байрын хомор байһан дээрэһээ иимэ байдалтай ушарнабди. Харин тэндэхи байшангые заһабарилха мүнгэ зөөри бии. Байгша ондо тэрэ заатагүй заһабарилагдаха.

Тиихэдээ энэ асуудал шиидхэгдэжэ эхилбэ гээшэ ха. Мүнөө «Саашадаа юу хэхэ ёһотойб»? гэһэн асуудал тушаа бодожо үзэхэ зэргэтэй болоно гүбди? СССР-эй Верховно Советдэ болон оронойправительстводо «Огонек-Антиспид», гэһэн совет туһаламжын жасын хубаарилгын советэй хандалга соо балайшье урмашамаар тоо баримтанууд харуулагдаагүй. Тэндэ иигэжэ хэлэгдэнхэй:

«Совет эрдэмтэдэй компьютерна тобшолол хэһэнэй ёһоор 1990 оной эсэстэ 1600 хүн иммунодефицит вирусээр, 1991 ондо — 6200, 1992 ондо — 23,5 мянган, 1993 ондо 89 мянган хүн халдаһан байха. Арбан жэлэй эсэстэ орон доторнай 1-һээ 1,5 миллион хүрэтэр энэ үбшэ халдаһан, 30000 хүндэ үбшэнтэн бии болохоор хүлеэгдэнэ...» («Огонек» журнал 1990 оной 12-дохи номер).

Энэ «Хандалга» оложо уншагты. Хэрбээ мүнөө экономическа гаргашануудта зуугаад миллион түхэриг олоогүй һаамнай, хожомоо зуугаад миллиард түхэриг туһалхагүй гэжэ таанад ойлгохо байхат.

Игорь ЭРДЫНИЕВ,
«БЗ-гэй» штатнабэшэ корр.

Редакциһаа: Номер бэлдэжэ байха үедэ СПИД-эй талаар республиканска түб Цивилевой үйлсөөр 41-дэхи номерой горздравтаһагай хүүгэдэй 2-дохи санаториин байһан байшан соо ороо, тэрэнэй штат 45 хүн болотороо үргэдхэгдөө гэжэ манда мэдээсэбэ. Республикын 5 районуудта иммунологическа лабораторинууд нээгдээ (зургаадахи лаборатори хүдэлхөөр бэлдэгдэжэ байна).

Хүдэлмэришэн байха хүндэтэй

Ажалай Улаан Тугай орденто авиационно заводой ба ЭММК-гай бааза дээрэхи техническэ мэргэжэлэй 11-дэхи училищи.

1990—91 һуралсалай жэлнүүдтэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һурагшадые һургаха тухай соносхоно:

9 классай бааза дээрэ — үргэн профилиин станочник, нийдэдэг аппарадуудай слесарь-хабсаргагша, электрогагнуурша, һуралсалай болзор — 2,5 жэл; оедолшон-мотористка, крануудай киномеханик, һуралсалай болзор — гурбан жэл; үргэн профилиин станочник, слесарь-инструментальщик, оедолшон-мотористка, һуралсалай болзор нэгэ жэл.

11 классай бааза дээрэ — үргэн профилиин станочник, нийдэдэг аппарадуудай слесарь, слесарь-инструментальщик, крануудай машинист, электромонтер, почтын хэлхеэ холбооной оператор, оедолшон-мотористка, һуралсалай болзор нэгэ жэл; тогоошон-кондитер, һуралсалай болзор 1 жэл 6 һара, слесарь-клепальщик, штукатур-маляр, һуралсалай болзор 6 һара.

9 классай бааза дээрэ һуража байгшад гүрэнэй тэдхэмжэдэ хүртүүлэгдэхэ.

11 класс дүүргэгшэд 60-һаа 105 түхэриг хүрэтэр стипенди абадаг байха. Училищида һуража гараһан болзор ажалай стажда оруулагдаха. Үйлэдбэриин практика гаража байха үедөө салин хүлһэнэй 50 процент абаха.

Училищи дүүргэгшэд жэлэй туршада түлбэригүй байраар, түлбэригүй үдын хоолоор хангагдаха. Эрхим һайнаар училищи дүүргэгшэд институт болон техникумдэ ороход аргатай. Училищида орогшод техническэ творчествын, уран һайханай самодеятельностиин кружогуудта, спортивна секцинүүдтэ ябадаг байха.

Хүндэтэ залуушуул! Хүдэлмэришэнэй мэргэжэл шудалха гэбэл, манай училищида орогты!

Һонирхоһон асуудалнуудтаа харюу абаха гэбэл, училищиин мэргэжэл шэлэхэдэ туһалдаг кабинедтэ хандагты. Абалгын комисси мэдүүлгэнүүд болон документнүүдые 9 сагһаа 17 саг хүрэтэр абаха.

Удаадахи документнүүд хэрэгтэй: түрэһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али паспорт, һургуули дүүргэһэн тухай документ, һургуулиһаа гү, али хүдэлдэг газарһаа характеристикэ, ажаһуудаг газарһаа справка, гэр бүлын бүридэл тухай справка, медсправка, 3Х4 см хэмжээнэй 10 фотографи.

Сентябриин 1-һээ хэшээлнүүд эхилхэ.

Училищиин адрес: 670009, Улаан-Үдэ, Севастопольская, 3, «Юбилейный» бассейн хүрэтэр 3 номерой автобусоор ошохо. Телефон: 4-30-60 (74-05, 31-01 номернуудые эрихэ).

Хүдэлхэ газар үгы гэжэ гү?

Ажалда оруулха, ондоо мэргэжэлдэ һургаха, мэргэжэл шэлэхэ талаар түб авиационно заводто хүдэлхөөр, һургахаар урина: токарьнуудые, токарьнууд-револьверщигүүдые, фрезеровщигүүдые, нийдэдэг аппарадуудай детальнуудые бэлдэхэ талаар слесарьнүүдые, хабсаргагшад-клепальщигүүдые; штукатур-шэрдэгшэдые, дархашуул-кровельщигүүдые.

Хэһэн ажалаарнь түлбэри түлэдэг.

Иимэ адресаар хандаха: Улаан-Үдэ хото, Фрунзиин үйлсэ, 11.

Артистнууд хэрэгтэй

Буряадай гүрэнэй филармони дүү, хатарай «Байгал» ансамбльда сүлөө тушаалнуудые эзэлхын тула конкурс соносхоно.

Удаадахи мэргэжэлэй артистнууд конкурсдо хабаадаха аргатай: хатарай бүлэгтэ — дунда гү, али дээдэ хореографическа һургуулитай баледэй артистнууд (буряад хүбүүд болон басагад), ятагистнуудай бүлэгтэ — түрэл хэлээ мэдэхэ буряад дуушад, вокальна гү, али дирижерско-хоорой һургуули һудартай байха, инструментальна ансамбльда — чанза, хүүр-бас, ночин, флейта болон ударна инструментнүүдэй мэргэжэлтэй хүгжэмшэд.

Ансамблиие хубилгаһантай дашарамдуулан, бүхы бүлэгүүдэй артистнуудай салин хүлһэн хараа байса дээшэлүүлэгдээ.

Иимэ адресаар филармониин репетициин зал соо, майн 22—23-до конкурс үнгэргэгдэхэ: Улаан-Үдэ хото, Ключевская үйлсэ, 13.

Иимэ адресаар конкурсдо мэдүүлгэнүүд абтана: Улаан-Үдэ хото, Ленинэй үйлсэ, 53, филармони, телефонууд: 2-32-24, 2-66-73.

Предприятинуудай, эмхинүүдэй, совхозууд болон кооперативуудай хүтэлбэрилэгшэдэй анхаралда

Хамһабариин ажахынуудые эмхидхэхын тула туулайн-акселерационно туршалгын түб иигэжэ дурадхана:

— КЦ-3 гэһэн промышленна түхэлэй мини-фермэ 698 т.00

— СТМ-1 гэһэн зайн галаар халаагдадаг маточник 45 т. 00

— ВЕП-2-оор хүтэлэгдэдэг электронно прибор 92 т. 00.

Ашаг үрэтэй комплекснууд гэжэ тоолоод, 50—100-һаа мини-фермэнүүдһээ хамһабариин ажахынуудые эмхидхэжэ болохо.

Мини-фермэ хахад автомат гуримаар хүдэлдэг, экологическа талаар сэбэр, экономическа талаар ашаг үрэтэй — тэжээл хараа байса алмаха, туулайнуудые түлжүүлгэ 2 дахинаар түргэдхэхэ, 18 һара болоод, гаргашаяа харюулха.

Туулай үсхэбэрилхэ дуратай бүхы хүнүүдые ЭКАЦ хангажа шадаха гэбэл:

— мини-фермын техническэ чертежүүдээр 84 т. 00 м.

— СТМ 1-нэй маточнигай техническэ чертежүүдээр 10 т. 50 м.

— фермые хүтэлбэрилхэ зоотехтүсэбөөр 7 т. 50 м.

— акселерационно ажалай талаар методическа пособеор 3 т. 50 м.

— фермын ажалай хойноһоо адаглаха журналаар 1 т. 50 м.

Нэгэ һарын болзор соо ээлжээнэй гуримаар уридшалан мүнгэнэй түлэгдэһэнэй еһоор дээрэ дурдагдаһан дурадхалнууд дүүргэгдэхэ.

Манай адрес: 194214, Ленинград хото, Большая озерная, 8, туулайн-акселерационно туршалгын түб, телефон: 553-00-10.

Ленинград хотын ПСБ-гэй Выборгска отделениин МФО 171036, расчетно счет 1300461265.

«КОНКУРС» ГЭҺЭН ТЭМДЭГТЭЙГЭЭР

Буряадай АССР-эй Соелой министерство уран зураашадые бэлдэдэг оронной вузуудта һурахаар эльгээхын, ошун бэлигтэй хүнүүдые тодоруулхын тула мэргэжэлтэ уран зу[illegible]дай зурагуудай конкурс соносхоно. Вузуудай уран зурагай найруулан табилгын отделенидэ һуража, Улаан-Үдэ хотын театральна предприятинуудта уран зураашад найруулан табигшадаар хүдэлхэ.

Нэрэ обогоо, гэрэйнгээ адрес, телефон заабаһан түлбэритэй бэшэгээр зурагуудые 1990 оной майн 20 болотор эльгээхэт.

Иимэ адресаар Буряадай Х. Намсараевай нэрэмжэтэ драмын академическэ театрай байшан соо майн 28-да 14 сагта хөөрэлдөөн болохо: Улаан-Үдэ хото, Куйбышевай үйлсэ, 38.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Соелой министерствын Соведүүдэй байшан, эмхидхэлэй-инспекторскэ таһаг, «Конкурс» гэһэн тэмдэгтэйгээр бэшэг ябуулха. Хэрбээ элдэб асуудалнуудай байгаа һаань иимэ телефоноор холбоотой болохо: 2-23-90.

Гэмтэ ябадал усадхалсаха гэбэл...

БУРЯАДАЙ АССР-ЭЙ МВД 1990 ОНДО СССР-ЭЙ МВД-ГЭЙ ДЭЭДЭ БОЛОН ТУСХАЙ ДУНДА ҺУРАЛСАЛАЙ ЗАВЕДЕНИНҮҮДТЭ КУРСАНТНУУД БОЛОН ШАГНАГШАДЫЕ АБАНА.

Хабаровска, Омско дээдэ һургуулинууд уголовно бэдэрэлтын мүрдэгшэд болон хүдэлмэрилэгшэдые, Горьковско дээдэ, Новосибирскэ дунда һургуулинууд БХСС-эй хүдэлмэрилэгшэдые, Тюменскэ дээдэ — милициин участково инспекторнүүдые, Волгоградска дээдэ, Свердловско юридическэ институт — мүрдэгшэд болон экспертнүүд — криминалистнуудые, Уфимска, Рязанска дээдэ, Барнаулай, Ростовой, Владимирска, Брянска дунда — ажалаар залан заһаруулдаг эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдые, Краснодарска, Орловско дунда һургуулинууд, Усть-Каменогорско харгы барилгын институт — ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэдые, Красноярска — уголовно бэдэрэлтын хүдэлмэрилэгшэд болон милициин участково инспекторнүүдые, Воронежско, Калининградска дунда — постын харуулай албанай, албан зургаанһаа гадуур харуулай таһагуудай хүдэлмэрилэгшэдые, Эрхүүгэй техническэ мэргэжэлэй түймэр сарадаг училищи — түймэр сарадаг хүдэлмэрилэгшэдые бэлдэдэг.

Һуралсалай болзор дээдэ һургуулинуудта дүрбэн жэл, дунда хоер жэл (Эрхүүгэй түймэр сарадаг училищиһаа бэшэн, эндэ гурбан жэл соо һургадаг).

Оролтын шалгалта тушаахаяа ошоходоо, һөөргөө бусахадаа харгын мүнгэ түлэхэгүй, орогшодто 40 түхэриг стипенди түлэгдэхэ, түлөөһэгүй хоол, хубсаһа хунар үгтэхэ. Курс бүхэниие дүүргэһэнэй һүүлээр курсантнуудта һарын амаралта үгтэдэг, гэртээ ошоходоо, бусахадаа харгынь түлөөһэгүй байха. СССР-эй МВД-гэй заведенинүүдые дүүргэгшэдтэ милициин лейтенантын гү, али тусгаар албанай тусхай нэрэ зэргэ олгогдодог, юристын диплом үгтэдэг.

Дотоодын хэрэгүүдэй органуудай жэнирэй болон младша ноедой бүридэлһөө хүнүүд, мүн дунда һургуули дүүргэһэн, дотоодын албанай органуудта алба хэхын тула бэеын талаар элүүр энхэ, Совет Армиин зэргэнүүдһээ табигдаһан 30 хүрэтэр наһатай эрэ хүнүүд дээрэ нэрлэгдэһэн һуралсалай заведенинүүдтэ абтаха. Эрхүүгэй түймэр сарадаг училищида гансал дунда һургуули дүүргэһэн хүнүүд абтадаг. Һуралсалай заведенидэ абтаһан хүнүүд хүдэлдэг, һурадаг, албанай, һууринжаһан газарнуудһаа характеристикэтэй байха.

Дээдэ һуралсалай заведенинүүдтэ орогшод оролтын шалгалтануудые — ород хэлээр болон литератураар (бэшэлгээр), СССР-эй түүхээр (сэжээр), обществоведенеэр (сэжээр) шалгалтануудые бариха. Дунда ород хэлэн болон литератураар (бэшэлгээр), СССР-эй түүхээр (сэжээр) Эрхүүгэй түймэр сарадаг училищида, Калининградска болон Воронежско һургуулинуудта ород хэлээр, литератураар (бэшэлгээр), математикаар (сэжээр) шалгалтануудые бариха.

Оролтын шалгалтанууд дээдэ һуралсалай заведенинүүдтэ августын 1-һээ 20 болотор, дунда — сентябриин 1-һээ 20 болотор тушаагдаха.

Нэгэ доро СССР-эй МВД-гэй дээдэ курснуудта һурахаар хүнүүдые абана гэбэл: Пермскэ, Ереванска, БХСС-эй хүдэлмэрилэгшэдые бэлдэдэг, Ленинградска, Свердловско — уголовно бэдэрэлтын хүдэлмэрилэгшэдые, Ставропольско милициин участково инспекторнүүдые, Киевэй политаппарадай хүдэлмэрилэгшэдые бэлдэдэг. Курснуудта 11 һара соо һураха. Дээдэ һургуулитай, институт дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр арадай ажахыда 1,5 жэл соо хүдэлһэн гү, али институт дүүргэһэнэй һүүлээр Совет Армиин зэргэнүүдтэ албаяа үнгэргэһэн 30 хүрэтэр наһатай эрэ хүнүүд дээдэ курснуудта абтаха. Энээнһээ гадна, СССР-эй МВД-гэй дээдэ сэрэгэй-командна училищинууд курсантнуудые абана гэбэл: Новосибирскэ, Пермскэ, Саратовска, Орджоникидзовскэ, Ленинградска, политическэ училищинууд СССР-эй МВД-гэй дотоодын хэрэгүүдтэ командна бүридэл бэлдэдэг, 21 хүрэтэр наһатай дунда һургуули, техникумүүдые, техническэ мэргэжэлэй дунда училищинуудые дүүргэһэн хүнүүд училищида абтаха. Сэрэгэй училищинуудта июлиин 1-һээ 20 болотор оролтын шалгалтанууд үнгэргэгдэхэ.

Бүхы һуралсалай заведенинүүдтэ 1990 оной январиин 1-һээ документнүүд абтана.

Һураха хүсэлтэй байбал, һууринжаһан газарайнгаа дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудта гү, али иимэ адресаар Буряадай АССР-эй МВД-гэй кадрнуудай таһагта хандагты: Улаан-Үдэ хото, Илалтын проспект, 13, 92-2-38.

БурАССР-эй МВД-гэй кадрнуудай таһаг.

МЯХАН ЭЛБЭГЖЭХЭ

Буряадай АССР-эй Агропромсоюзай мяханай болон һүнэй промышленностиин Улаан-Үдын техникум 1990—91 һуралсалай жэлнүүдтэ үдэрэй болон заочно отделенинүүдтэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һурагшадые һургаха тухай соносхоно: эдеэ хоолой үйлэдбэриин түхеэрэлгэнүүдые ашаглалга болон заһабарилга, мяханай, шубуунай продуктнуудай технологи, һүн болон һүнэй зүйлнүүдэй технологи, автоматизированнэ системэнүүдые ашаглалга.

8 классай бааза дээрэ үдэрэй отделенидэ июниин 1-һээ июлиин 31 болотор, 10 классай бааза дээрэ июниин 1-һээ августын 14 болотор мэдүүлгэнүүд абтаха. 8 классай бааза дээрэ һуралсалай болзор 3 жэл 6 һара, 10 классай бааза дээрэ 2 жэл 6 һара.

Июлиин 15-һаа оролтын шалгалтанууд эхилхэ.

Заочно отделенидэ мэдүүлгэнүүд майн 3-һаа августын 10 болотор абтаха. Июниин 10-һаа 20 болотор, июлиин 10-һаа 20 болотор, августын 10-һаа 20 болотор оролтын шалгалтанууд үргэлжэлхэ.

8 классай бааза дээрэ оролтын шалгалтанууд гэхэдэ: ород хэлээр (диктант), бодолго (сээжээр), 10 классай бааза дээрэ: ород хэлэн болон литература (сочинени), хими (сээжээр). Бусад мэргэжэлнүүдтэ һураха дуратайшуул имэ шалгалтануудые бериха: ород хэлэн ба литература (сочинени), бодолго (сээжээр).

Мяханай болон һүнэй промышленностиин эльгээһэн һурагшад техникум дүүргэхэдээ, эдэл предприятинуудтаа бусаха.

Ондоо тээһээ һурахаяа ерэгшэд болбосон түхэлтэй хамтын байраар хангагдаха.

Удаадахи адресаар мэдүүлгэнүүдые эльгээгты: 670000, Улаан-Үдэ, Пищевая, 10, техникум, 1, 14 номерой автобусуудаар, трамвайгаар ошохо.

Телефонууд: 3-34-42, 3-02-79, 3-12-67, 3-32 64 (заочно отделени).

АНХАРАГТЫ! АНХАРАГТЫ! АНХАРАГТЫ!
ХЯАГТЫЕ ҺЭЛЬБЭН ШЭНЭЛЭЛГЫН ЖАСА НЭЭГДЭЭ

Счедто ороһон мүнгөөр юу хэхэб гэхэдэ:

— Сибириин болон хизаарай түүхын болон соелой түбүүдэй мартагдашаһан, һандаргагдаһан хүшөөнүүд һэльбэн шэнэлэгдэхэ, һэргээгдэхэ.

— Буряадай эгээл һонирхолтой городой түүхэтэ, архитектурна болон соелой түхэл шарай һэргээгдэхэ.

— Таанадһаа ороһон мүнгэ зөөреэр Хяагтын түүхэтэ хүшөөнүүд һэргээн бодхоогдожо, республикын хүн зондо болон тэрэнэй айлшадта хизаарай, ороной түүхын дабтагдашагүй гоё һайхан хүшөөнүүдые хараха арга боломжо олгохо.

Хяагтын болон республикын хүн зондо, тэрэнэй айлшадта, предприятинууд болон гүрэнэй эмхи зургаануудта, кооперативуудта, соелой, эрдэм наукын, искусствын ажал ябуулагшадта, ниитын эмхинүүдтэ бидэ хирэжэ ханданабди: № 00142931 счедто мүнгэ зөөри оруулха зуураа, таанад түүхэтэ хүшөөнүүдые һэльбэн шэнэлэлгэдэ, һэргээн бодхоолгодо хабаадалсаха болонот. Энэ шухала хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсыт!

Хяагта хотын Агропромбанкда Хяагтын городской Соведэй гүйсэдкомой дэргэдэ түүхэтэ Хяагтые һэльбэн шэнэлхэ талаар туһаламжа хүргэлгын жасын счет № 00142931.

ДИПЛОМТОЙ ЭЛЕКТРОНИГУУД

1990—91 һуралсалай жэлнүүдтэ үдэрэй, үдэшын болон заочно отделенинүүдтэ студентнүүдые абаха тухай соносхоно.

Энэ институт радиотехническэ, прибор-бүтээлгын, электротехническэ, машина бүтээлгын, самолет бүтээлгын промышленностиин предприятинуудта хүдэлхэ үргэн профилиин инженернэ кадрнуудые бэлдэдэг. Удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һурахада болохо:

АВТОМАТИКА БОЛОН ТООЛОН ГАРГАЛГЫН ТЕХНИКЫН ФАКУЛЬТЕТ

— автоматика болон управлени (үдэрэй, заочно отделенинүүд);

— системэ болон сетиин, комплекснуудай тоолон гаргалгын машинанууд (үдэрэй, үдэшын отделенинүүд);

— мэдээсэлэй-хэмжүүрэй техникэ (үдэрэй, заочно);

АВТОМАТ АРГААР ХҮТЭЛЭЛГЫН СИСТЕМЭНҮҮДЭЙ ФАКУЛЬТЕТ

— мэдээсэл болон хүтэлэлгые автоматизированнэ системээр бэелүүлгэ (үдэрэй, үдэшын);

— автоматизированнэ проектированиин системэнүүд (үдэрэй);

— прикладной математика (үдэрэй).

РАДИОТЕХНИЧЕСКЭ ФАКУЛЬТЕТ

— радиотехникэ (үдэрэй, заочно);

— радиоэлектронно түхеэрэлгэнүүдэй конструктировани болон технологи (үдэрэй, заочно).

ЭЛЕКТРОННО ТЕХНИКЫН ФАКУЛЬТЕТ

— электронно приборнууд болон түхеэрэлгэнүүд (үдэрэй);

— промышленна электронико (үдэрэй).

АВТОМАТИЗИРОВАННЭ МАШИНА БҮТЭЭЛГЫН ФАКУЛЬТЕТ

— машина бүтээлгын технологи (үдэрэй, үдэшын);

— түмэр зүһэдэг станогууд болон инструментнүүд (үдэрэй, заочно).

АВТОМАТИЗИРОВАННЭ ЭЛЕКТРОМЕХАНИЧЕСКА СИСТЕМЭНҮҮДЭЙ ФАКУЛЬТЕТ

— электромеханика (үдэрэй, заочно);

— электропривод болон промышленна түхеэрэлгэнүүдэй, технологическа комплекснуудай автоматизаци (үдэрэй, заочно);

— электрическэ транспорт (үдэрэй, заочно);

— автоматизированнэ электротехнологическа түхеэрэлгэнүүд болон системэнүүд (үдэрэй).

ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКЭ ФАКУЛЬТЕТ

— электроэнергетическэ системэнүүд болон сетьнүүд (үдэрэй, заочно);

— ехэ хүсэнэй техникэ болон электрофизика (үдэрэй);

— энергетическэ системэнүүдые автомат аргаар хүтэлэлгэ (үдэрэй);

— тепловой электрическэ станцинууд (үдэрэй).

ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКЭ ФАКУЛЬТЕТ

— электрическэ станцинууд (үдэрэй);

— электрохангалга (үдэрэй, үдэшын, заочно);

— электрическэ системэнүүдые автомат аргаар хүтэлэлгэ (үдэрэй).

НИИДЭДЭГ АППАРАДУУДАЙ ФАКУЛЬТЕТ

— самолет, вертолет бүтээлгэ (үдэрэй, үдэшын);

— машинануудай динамика (үдэрэй);

— гидроаэродинамика (үдэрэй);

— аюулгүйгөөр ниидэлгые хангаха системэнүүд (үдэрэй).

ФИЗИКО-ТЕХНИЧЕСКЭ ФАКУЛЬТЕТ

— физическэ электронико (үдэрэй);

— микроэлектронико болон полупроводниково приборнууд (үдэрэй, үдэшын);

— электрофизическэ түхеэрэлгэнүүд (үдэрэй);

— электронно приборнууд болон түхеэрэлгэнүүд (үдэшын);

ПРИБОРНО ТҮХЕЭРЭЛГЭНҮҮДЭЙ ФАКУЛЬТЕТ

Бүхы техническэ вузуудта ороходүрим адли гэжэ тэмдэглэе.

Институдай адрес: 630092, Новосибирск, пр. К. Маркса, 20, корпус VI, комн. 208. Абалгын комисси, тел. 46-35-87.

«Студенческая» метро хүрэтэр ямаршье транспортаар ошоходо болохо.

ХАРЮУСЫТ!

Училищиин 50 жэлэй ойн баярай дүтэлжэ байһантай дашарамдуулан, 2-дохи ПТУ-гай бэдэрэлтын отрядууд училищиин түүхэ бэшэг байгуулхын тула фото-зурагуудые эльгээхэ, өөһэдынгөө дурдалгануудтай хубаалдаха гүйлтатайгаар 30—70-аад онуудта училищи дүүргэһэн хүнүүдтэ хандана.

Манай адрес: 670025, Улаан-Үдэ хото, Трактовая үйлсэ, ЛВРЗ-гэй 1-дэхи участок, 2-дохи ПТУ.

В. Л. БОРОВИКОВСКИЙ. Басаганай портрет.

В. Л. БОРОВИКОВСКИЙ. Басаганай портрет.

Иимээр зурадаг болохо хүсэлтэй һаа, Хяагтын уран зурагай училищида орыш!

Найман жэлэй болон дунда һургуули дүүргэһэн һурагшад театральна отделениин (арадай театрай режиссер) нэгэдэхи курсада абтана. Һуралсалай болзор дүрбэн жэл.

Найман жэлэй болон дунда һургуули дүүргэһэн һурагшад уран зурагай отделениин нэгэдэхи курсада абтажа, имэ мэргэжэлнүүдтэ һураха: уран зурааша (искусствын һургуулиин уран зурааша-багша)— һуралсалай болзор —5 жэл; уран гоёор шэмэглэлгэ — (уран зурагай мастерскойнуудай уран зурааша-шэмэглэгшэ), һуралсалай болзор —4 жэл; театрай декоративна искусство, һуралсалай болзор 4 жэл.

Дунда һургуулиин бааза дээрэ орогшод удаадахи шалгалтануудые тушааха: мэргэжэлэй талаар (дооро уншагты, найман жэлэй һуралсалай бааза) — литература (сочинени), СССР-эй түүхэ.

Найман жэлэй бааза дээрэ театральна отделенидэ орогшод удаадахи шалгалтануудые тушааха: мэргэжэлэй талаар (абяа, театральна бэлиг шадабариие шалгалга; шүлэгүүдые, баснинуудые, прозоор уншалга, комиссиин даабариин еһоор этюдүүдые харуулга). Зураг, композици, декоративно-дүрсэлэн бүтээлгын искусствын, уран зурагай отделенидэ орогшод уран зурагай талаар шэмэглэн гоёолгын асуудалнуудаар хөөрэлдөөн, ород хэлэн (диктант гү ,али изложени), ород хэлэн ба литература (сээжээр).

Бүхы мэргэжэлнүүдээр оролтын шалгалтанууд июлиин 18-һаа үнгэргэгдэхэ.

Хилын гуримтай дашарамдуулан, оройдоол июлиин 10 болотор документнүүд абтаха. Абитуриентһээ бүхы документнүүдые абаһанай һүүлээр шалгалтануудые тушаахын тула училищи пропуск болон урилга эльгээхэ. Имэ документнүүдые эльгээхэ: һуралсалай тухай үнэмшэлгэ гү, али болбосоролой аттестат, 086-у формын медицинскэ справка, һурахаар эльгээһэн саарһан, 3Х4 см хэмжээнэй 5 фотографи, намтар.

Училищида һураха үедөө студентнүүд шудалха гэбэл: дунда һургуулиин хэмжээндэ юрэнхы эрдэмэй предмедүүд.

Ниитэ-политическэ болон тускай дисциплинэнүүд (марксистско-ленинскэ эстетикэ, философиин болон научна атеизмын үндэһэ һууринууд, этикэ, психологи, педагогика, арадай уран бэлиг, сценическэ хүдэлсэ, грим, говор хэлэжэ һуралга, дүрсэлэн бүтээлгын, театральна болон хүгжэмэй искусствын түүхэ, зураг, уран зураг, композици, пластическа анатоми, костюмай болон гэртэхи хэрэгсэлнүүдэй түүхэ, актерой онол шадабари ба режиссура, цветоведениин техникэ, архитектурын, скульптурын үндэһэ һууринууд, кинофотохэрэг).

Бүхы студентнүүд арадай театрта, миниатюрануудай театрта, арадай болон духовой инструментнүүдэй оркестрнүүдтэ, дуунай-инструментальна ансамбльда, баянистнуудай ансамбльда, ниитэ училищиин хоорто, спортивна секцинүүдтэ, һонирхолой талаар нэгэдэлнүүдтэ, арадай университедүүдтэ, училищиин дэргэдэхи лекторинуудта ябаха аргатай байха.

Ондоо тээһээ ерэһэн хүнүүд хамтын байрын 2—3 һууритай комнатонууд соо ажаһууха.

Училищиин дэргэдэ уран зурагай мастерскойнууд, арадай театр, спортивна зал, буудалгын тир, музей, микростадион, амаралтын ногоон зоно, студенческэ столово, библиотекэ бии.

Имэ адресаар хандахадатнай болохо: 671830, Хяагтэ хото, Назимовай үйлсэ, 7, телефонууд: 91-2-94 (директор), 91-1-84 (уран зурагай һуралсалай талаар директорэй орлогшо), 91-8-26 (абалгын комиссиин харюусалгата секретарь).

Техническэ мэргэжэлэй 12-дохи училищи

1990—1991онуудай һуралсалай шэнэ жэлдэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургахаар һурагшадые абана:

8 классай бааза дээрэ:

тогоошон, кондитер, саад ургуулагша, ногоон ургамалнуудые таригша, столяр-дарханшан, электрогазогагнуургшан.

10 классай бааза дээрэ:

холимол эд бараануудай наймаалагша, трамвайн жолоошон, тогоошон-кондитер, официант-бармен.

Оролтын шалгалтануудые тушаангүйгөөр училищида ородог.

Имэ адресаар документнүүдые эльгээхэ: Улаан-Үдэ хото, Краснофлотская үйлсэ, 12, телефонууд: 3-02-75, 7-66-92.

Амтатайхан эдеэндэ дуратай гүт?

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ЭДЕЭ ХООЛОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИИН-ТЕХНИЧЕСКЭ МЭРГЭЖЭЛЭЙ 16-ДАХИ УЧИЛИЩИ

1990—91 онуудай һуралсалай жэлдэ һурагшадые абахаар соносхоно:

Дунда һургуули дүүргэгшэдые имэ мэргэжэлнүүдтэ һургаха; карамельщик, конфетчик-бисквитчик, кондитер, уһан замай суднанууд дээрэ хүдэлхэ тогоошон, һуралсалай болзор нэгэ жэл.

8-дахи класс дүүргэгшэд: пекарь, конфетчик, һуралсалай болзор гурбан жэл. Дунда һургуули дүүргэһэн һурагшад 75-һаа 90 түхэриг хүрэтэр стипенди абаха. 8 класс дүүргэһэн һурагшад гүрэнэй гүйсэд тэдхэмжэ дээрэ байха. Ондоо тээһээ ерэһэн һурагшад хамтын байраар хангагдаха. Училищида һураһан саг ажалай стаждa оруулагдаха. Училищида орохын тула удаадахи документнүүдые эльгээхэ: училищиин директорэй нэрэ дээрэ мэдүүлгэ гү, али эмхиин һурахаар эльгээһэн саарһан, һуралсал тухай документ, 3Х4 см хэмжээнэй 6 фотографи, 086-у формын медсправка, һууринһаа газарһаа справка, ажалай дэбтэр (буулгабари). Паспорт гү, али түрэһэн тухай үнэмшэлгэ, сэрэгэй билет өөрөө ерэхэдээ харуулха.

Сентябриин 1-һээ хэшээлнүүд эхилхэ.

Училищиин адрес: 670033, Улаан-Үдэ хото, Шумяцкиин үйлсэ, 4, телефон 7-60-47.

14-дэхи, 36-дахи автобусуудаар «41-дэхи квартал» гэһэн буудал хүрэтэр ошохо.

«Мемориал»

ВЛКСМ-ЭЙ БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ БЮРОДО ПАРТИИН, КОМСОМОЛОЙ, ДАЙНАЙ БОЛОН АЖАЛАЙ ВЕТЕРАН ИННОКЕНТИЙ МАТВЕЕВИЧ ТУМАНОВҺАА ОРОҺОН МЭДҮҮЛГЭ

Байгша оной мартын 24-дэ «Буряадай залуушуул» газетэдэ толилогдоһон Б. Цыремпиловэй «Дахяад дабтагдахагүйн тула» гэһэн статьяе зүбшэн хэлсэхыетнай гүйнаб. Энэ статья Буряадай АССР-эй бэелүүлэгдэжэ байнаб. һэн ленинскэ партиин хараа шугамда эсэргүү шэглэлтэй. Тэндэ М. Н. Ербановые совет арадта эсэргүү репрессиин үедэ Сталинай нүхэр гэжэ нэрлэнэ. Энэмнай харгын ябадал болоно. Би партиин болон комсомолой ветеран байһан тула энэ статьяе буруушаанаб. Тиимэһээ комсомолой обкомой бюрое М. Н. Ербановые хардаһан зэмэтэй хүнүүдые хэһээхыень гүйнаб.

Дахяад дабтагдахагүйн тула

Залуу түүхэшэдэй ассоциациин республиканска отделениин правлениин гэшүүн, түүхын эрдэмэй кандидат В. Д Дугаров, «Мемориал» бүлгэмэй республиканска отделениин түрүүлэгшэ В. В. Галиндабаев гэгшэдые комсомолой обкомой бюродо эльгээһэн мэдүүлгэдэ харюусахыень редакци гуйба.

В. Д. Дугаров: «Б. Цыремпилов статья соогоо буряад автономи байгуулгада, Буряад-Монголдо индустриализаци болон коллективизаци бэелүүлгэдэ М. Н. Ербановай үүргэ тухай асуудал табина. Бухыдөө Буряадай арад зоной ажабайдалда сталинска репрессиин айхабтар ехэ аюул татаһан хэрэгтэ зүб сэгнэлтэ үгэхэ зуура, автор большевигүүдэй кадрнуудые хюдалгада Сталинай туһалагша мэтээр М. Н. Ербановай дүүргэһэн үүргэдэ халирхайгаар хандана. Б. Цыремпилов Буряадай индустриальна гигантнуудые кавычканууд соо абажа заахадаа балайшье зүб бэшэ байна. Имагтал хореод онуудай эсэстэ, гушаад онуудай эхиндэ иимэ асари ехэ барилганууд бодхоогдоо юм: ПВРЗ, мяхаңай комбинат, оньһожоруулагдаһан шэлэй завод, мелькомбинат, Дээдэ-Үдын электростанци гэхэ мэтэ. Мүнөө бидэ эдэ барилгануудаар омогорхохо еһоороол омогорхоноо ди. Имагтал энэ үедэ хүдэлмэришэнэй кадрнууд урган гараа юм. Хэрбээ 1923 ондо 834 хүн байһан һаа, 1932 ондо тэдэнэй тоо 41,6 мянган хүн болоо һэн. 15 процентнь буряадууд байгаа.

Буряад-Монголдо бэелүүлэгдэһэн коллективизациин муушалжа, хара үнгөөр харуулжа болохогүй, 1932 оной эсэстэ бүхы таряашадай ажахынуудай 61,1 процентнь колхозууд болоҗо нэгэдээ бэлэй.

Түүхэтэ научна литература соелой-национальна байгуулгада троцкистнуудтай, баруунай оппортунистнуудтай тэмсэлдэ М. Н. Ербановай үүргэ тухай асуудал үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдэнэ. Буряадуудта нэгэл дэбисхэр байгуулха, бэеэ дааһан буряад үзэг бэшэг байгуулгаһаа арсаха, халха-монголой хэлые литературна хэлэнэй үндэһэн болгожо абаха гэхэ мэтээр панмонголистнуудые хатуугаар гэмнэдэг байгаа.

Тэхэ зуура, Буряад-Монголдо партиин гэшүүдые сэбэрлэлэн, М. Н. Ербановай энэ хэрэгтэ ямар үүргэ дүүргэһэн тухай асуудал гүнзэгыгөөр шудалха эрилтэ табигдана. Тиин 1933 ондо партиин гэшүүдые сэбэрлэлгын үедэ партийна областной организациһаа 24,9 процент коммунистнууд гаргагдаа. Партиин гэшүүдһээ кандидадуудта, кандидадуудһаа һанаагаа зобогшодые оруулха хэрэг нэбтэрүүлэгдэһэн байна. 9 мянган коммунистнуудтай партийна областной организацида энэ тоо нилээд ехэ байгаа.

1936 ондо партийна документнүүдые һэлгэхэ үедэ 1933 оной партиин гэшүүдые сэбэрлэлгын алдуунууд дабтагдаа һэн. Документнүүдээ шалгуулагшадай дундаһаа 575 хүн, документнүүдые һэлгэхэ үедэ 148 хүн партиһаа гаргагдаа. Тэрэ үедэ Буряадай коммунистнууд оройдоол 5 мянга тухай байгаа.

Тиимэһээ шэнжэлэгшэд түүхэдэ хандаха үедөө эрдэмэй, түүхын жама еһонуудые нарин нягтаар баримталһай гэжэ хүсэхэ байнаб. Түүхэдэ морин сэрэгэй еһоор добтолһоной хэрэггүй. С. Я. Ербанова болон Г. Д. Басаев хоерой бэлдэһэн М. Н. Ербанов тухай ном гурбадахяа хэблэгдээ гэжэ энээгээр һонирходог хүнүүдэй анхарал хандуулха байнаб. Тэрэ 1989 ондо Улаан-Үдэ хотодо гаргагдаа. Тэрээн сооһоо абтаһан зарим дүримүүдые, статистическэ материалнуудые харюу соогоо хэрэглээб.

В. В. Галиндабаев: Буряадай дэбисхэр дээрэ хүнүүдые олоор репрессидэ оруулһанай түлөө тэрэнэй республикын хүтэлбэрилэгшэ байһан хүнэй хубиин харюусалга тухай асуудал анхаралтайгаар, гүнзэгыгөөр шудалха эрилтэ табигдана. Энэ асуудал айхабтар орео хүшэр, тиимэһээ тэрэ үедэ бүрилдэһэн политическэ болон ниитын ажабайдалай эрхэ байдалые хараада абалсан, ВКП(б)-гэй болон СССР-эй дээдын хүтэлбэрилэгшэдэй үнгэргэһэн партийна ба гүрэнэй политикатай нягта холбоотойгоор энэ асуудал хараха шухала. Ербанов, Маркизов болон Буряад-Монголой бусад хүтэлбэрилэгшэдэй хүнүүдые репрессидэ олоор оруулһан тухай сэхэ гэмнэлгэ баталагдаагүй.

Партиин обкомой хоёрдохи секретарь Маркизовай часай туршада үгэ хэлэхэ зуураа, хэнэйшьеб нэрлэһэн гү, али элишэлэн тодорхойлһон хүнүүдһээ бэшэ нэгэшье дайсаниие нэрлээгүй байһан тухай «Правдын» корреспондент В. Овчаровой хардаһан статьянуудай сериие авторай гэршэлһэн баримтанууд бии. Овчаров республикын бусад хүтэлбэрилэгшэдые баһал иимээр гэмнэнэ. («Буряад-Монголой коммунистнууд буржуазна националистнуудһаа багуудыень хобхо татан абана», «Правда», 1937 оной сентябриин 22). Буржуазна националист гүүлэһэн болон нүгөөдыень троцкист болон япон тагнуулшан гэжэ тодорхойлһон Радна Базарон болон партиин обкомой промтаһагые даагша Верходубов гэгшэдые хамгаалалта дороо абаһан манай обкомдо «Правда» газетэ сентябриин түрүүшын статья соогоо (20 үдэр соо дүрбэн статья толилогдоо) гэм зэмэ тохоно. («Правда» 1937 оной сентябриин 7).

1937 ондо үргэлжэдөө репрессинүүд эхилшоо һэн. Буряадта февральһаа сентябрь хүрэтэр политическэ шалтагаанаар оройдоол 2 хүн репрессидэ ороо. Теэд энэмнай уридшалан гаргаһан дүнгүүд болоно. Юуб гэхэдэ, сталинска репрессиин бодото байдалые һэргээхэ талаар хүдэлмэри үшөөл үргэлжэлһээр. Республиканска прокуратурын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэ И. А. Гришинэй үгэһэн мэдээнэй еһоор, 1938 оной февралиин 15-най байдалаар 2026 хүн тушаагдаа гэхэ гү, али Ербанов, Маркизов болон Буряад-Монголой бусад хүтэлбэрилэгшэдые тушааһанай һүүлээр лэ республика доторнай үргэлжэ репресси эхилшоо.

Үшөө нэгэ иимэ баримта харуулаябди. Комсомолой обкомой нэгэдэхи секретарь Догдомэ 1935 ондо комсомолой болон партиин обкомуудай пленумууд дээрэ Ербановые эрид хурсаар шүүмжэлжэ, тушаалһаа буухыень эрилтэ табя һэн. Ербанов тэрэниие хэһээхэ һайн шалтагтай болобо гэжэ һанахаар байгаа. Гэбэшье Догдомэ ВКП(б)-гэй Захааминай райкомой нэгэдэхи секретариин тушаалда зууршалагдаба. Тэрэ энэл тушаалда хүдэлжэ байхадаа, 1937 оной сентябрь һарада тушаагдаа һэн.

Мүнөө эдэ тэмдэглэлнүүдэй авторай бүлын түүхэһээ хэдэн жэшээ харуулаябди. Минии эхэ А. И. Резчикова 1932 ондо Комвузда һуража байгаа. Энэ үедэ тэрэнэй эсэгэ тушаагдаба. Һуралсалай заведениин хүтэлбэрилэгшэд энээниие дары түргэн анхаралдаа абажа, тэрээндэ стипенди түлэхэеэ арсаба. Үлэсхэлэн хооһон жэл ябажа байгаа. Хооһоор ябаашье һаа, эжымни һуралсалаа орхеогүй юм. Тэрэ хэды ехээр сүхэрһэн, голхорһон, гомдоһон байгааб даа. Зүгөөр хани нүхэд Жамбаевтанай зүбшэһэнэй еһоор, тэрэ Ербановта ошобо. Уданшьегүй үнэн зүб байдал һэргээгдээ һэн. Тиихэдээ Ербанов минии эхые туража ухэлгэһөө абарһан болоно бшуу.

Баримтанууд иимэл байна. Зүгөөр энээгээр Ербанов, Маркизов болон бусадые сагааруулха гэжэ оролдоно гэжэ бү һанагты. Тэдэнэй республика хүтэлбэрилжэ байха үедэ, илангаяа коллективизациин үедэ репресси эршэмтэйгээр ябуулагдадаг байһан. «Партиин генеральна хараа шугам» бэелүүлхэ зуураа, тэдэ өөһэдынгөө дураар үйлэ хэрэгүүдые үнгэргэдэг байгаагүй гэжэ хараада абаха.

Энэ темэдэ эсэс табихамнай үшөөл эртэ. Хэрдалга, хюдалгын жэлнүүдэй бүхы үлэгдэлнүүд гүйсэдөөр һэргээгдээгүй. Партийна, гүрэнэй органууд, эрдэмтэд болон «Мемориал» бүлгэмэй эдэбхитэд энэ хүдэлмэри эрхилэн ябуулна. Хэрбээ олонинтын энэ хүдэлмэридэ хабаадалсаа һаань, тэрэ бүри эдэбхитэйгээр ябуулагдаха байгаа.

РЕДАКЦИҺАА:

Сталинизм үнгэрһэн үе саг болоодүй байһаар. Зарим залуу хүнүүд сталинска үе сагые мүнөө һайшаан һанадагшье байна. Сталинай ойро хүрэжэ болохогүй гэжэ һүгэдэдэг хүнүүдшье мүнөө амиды мэндэ байһаар. Сталинай гурим тогтошоһон жэлнүүдтэ Сталингүйгөөр саашадаа һалбаран хүгжөө, манайшье үдэрнүүдтэ үшөөл бии байһаар, үргэлжэлүүлэгдэһээр закдаа.

Ямаршье гэм зэмэгүй хүнүүд хардалгада орожо, хэды ехээр хохидооб даа. Тэдэниие хорооһон алууршадай гэршэнэр үлэхэ еһогүй гээд баһал хюдадаг байһан юм. Тэдэнэй дунда тушаалайнгаа, албанайнгаа уялгын еһоор арадай дайсадые тодорхойлхо, хюдаха үүргэ дүүргэдэг хүнүүд байгаа. Тэдэл репрессидэ үргэнөөр дэлгэрхэ арга олгоо, һүүлээрнь тэдэ өөһэдөө «арадай дайсад» гэжэ тушаагдаһан байха. Тэдэнэй орондо бусад ерэдэг һэн. Михей Николаевич Ербанов баһал иимэ хуби заяатай байгаа. Тэрэ гэм зэмэгүйгөөр зобоһон хүн гэжэ заримашуул хэлэхэ хүсэлтэй байдаг. Гэхэ зуура, тэрэ нэгэ үедэ «гурбалжанай» гэшүүн байһан гээд мүнөө гэмнэхэ хүнүүд олдохол еһотой.

Тэсэжэ ядаад, ветеранай бэшэг бэшэһэниинь баһал сталинизмын хойшолонгуудай нэгэн болоно. Хүн бүхэн тухай үнэн зүб байдал һэргээгдэхэ зэргэтэй. Зүгөөр бүхы юумэндэ болгоомжотойгоор хандаха хэрэгтэй. Хэрбээ бүхы юумэндэ тэсэбэритэй бодомжотойгоор хандаагүй һаамнай, харата ябадалда эсэс гэжэ байхагүй.

Түүхын хуудаһанууд

Үнгэрһэн түүхэдэмнай муушье, һайншье талануу бии. Сталинизмын һүреэтэ һүүдэр манай нюдэндэ мүнөөшье хүрэтэр һүүргэнэһэндэл үзэгдэнэ. Хүн түхэлөө алдажархиһан Сталинай хатуу шэрүүн захиралтануудые юундэ дүүргэдэг байгааб гэһэн асуудал гарадаг байха. Теэд гүрэнэй хүтэлжэ байһан хүнэй үгэ дуулахагүй ушарай гараа һаа, хэды шангаар хэһээгдэдэг байгааб! Тиимэһээ бүхы хүнүүд абяа шэмээгүй, үгэ дүүгүй ябаха гэжэ оролдодог һэн. Ганса ноед һайдһаа бэшэ, мүн бэе бэеһээшье айха ушарнууд болодог байгаа.

Мүнөө манай эрдэмтэд буряад литературын гурбан ботитой түүхэ дээрэ хүдэлжэ байна. Тэрээн соо ямар шэнэ нэрэнүүд дурдагдахаб, ямар юумэн оруулагдахаб! Бүри һая болотор буряад арадай культурын баялиг тухай дурдаха гээшэ хориюултай байгаа. Гэсэриада тухай нэгэшье үгөөр дурдахагүй, тэрэниие хэблэлдэ гаргахагүй гэһэн захиралта дээрэһээ буулгагдаһан байна. Теэд арад зон Гэсэрэй түүхые хэзээдэшье мартадаггүй, зүрхэ сэдьхэлдээ бүхөөр хадуужа, тэрээн тухай халуунаар дурдан ябадаг һэн. Феодальна үеын, хаанта засагай үзэл суртал баримталһан түүхэ гэжэ Гэсэриадые тоолодог байгаа. Теэд мүнөө хаа хаанагүй үргэнөөр хэблэгдэн гаргагдадаг, зүбшэн хэлсэгдэдэг болоҗо байна. 1990—1995 онуудта тэрэнэй байгуулагдаһаар мянган жэлэй ойн баярые һайндэрлэлгэ эмхидхэгдэхэ. Дэлхэйн олониитэ «Монголнуудай нюуса тобшын» 750 жэлэй ойн баярые тэмдэглэхэ гэжэ айхабтар ехэ бэлэдхэл ябуулжа байнхай. Тус зохеолһоо буряад литературын түүхын түрүүшын боти эхилнэ.

Харин хоёрдохи боти 1917—1955 онуудай совет үеын литературада зорюулагдана. Тэрээн дотор һүреэтэ 1937 он оруулагдаһан байха юм. Хатуу шэрүүн хамалганай үе гэжэ тэрэ жэлые нэрлэдэгбди. Үнэхөөрөөшье тэрэ жэлдэ бэлигтэй бэрхэ уран зохеолшод хамалганда ороһон байна. Буряадай Уран зохеолшодой холбооной гэшүүдэй 15-ниинь хардуулжа, түрмэдэ хаагдаа. Апрелиин нэгэ амаралтын үдэр түбэй городской библиотекын филиал соо тэрэ үеые һайн мэдэхэ хүнүүдтэй уулзалга болоо. Иимэ уулзалганууд шухала хэрэгтэй гэжэ һанаа һэмди.

Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Г. О. Туденовэй үгэ хэлэһэнэй һүүлээр хамалганда ороһон 15 уран зохеолшодой нэрэнүүд дурдагдаба. Цыдендамб Дондубон гэхэ гү, али Ц. Дон тушаа тогтообди. 1937 оной намарай нэгэ һүни тэрэниие абаашахаяа ерэхэдэнь, оройдоол 32 наһатай байгаа. Энэ бэлигтэй бэрхэ уран зохеолшо мүнөө хүрэтэр мэндэ ябаа һаа, хэды олон зохеолнуудые бэшэжэ үрдиһэн байха һэм бэ! Буряадай асари ехэ барилга болохо ПВРЗ тухай трилогиин хоёрдохи номой хахадыень дүүргэжэ үрдеэд лэ хамалганда оруулагдашаһан байна.

Уран зохеолшо, поэт, ниитын ажал ябуулагша Петр Дамбинов гэхэ гү, али Солбонэ Туяа... Мүнөөшье хоёр хэлэн дээрэ адли тэгшэ, бэлигтэй бэрхээр зохеолнуудые бэшэдэг хүнүүд тон үсөөн. Харин Солбонэ Туяа тэдэ холын жэлнүүдтэшье хоёр хэлэн дээрэ хэды зохидоор, уншахада ульгамаар бэшэдэг байгааб! 1937 ондо тэрэ буряад интеллигенци тухай томо роман дүүргэжэ байгаа. Дамба Дашинимаев хэды гоё шүлэгүүдые бэшэжэ, арад зондоо хүндэтэй болоҗо ябаа. Агын гурбан багшанар нютагтаа арадай театр байгуулжа, өөһэдынгөө бэшэһэн зүжэгүүдые найруулан табидаг болоо һэн. Эдэмнай хэд байгааб гэхэдэ, Шойжо-Нима Базарон, Жигжит Батоцыренов, Дондок-Ринчин Намжилон. Поэт Сорон Михаханов мүн лэ хамалганда ороо. Энэмнай хэды гоё шүлэгүүдые бэшэдэг бэлигтэй бэрхэ хүн һэм бэ! Тобшоор хэлэбэл, Буряадай Уран зохеолшодой холбооной 15 гэшүүд хамалганда ороо гэжэ хэлэе һэмди. Тэдэнэй оройдоол нэгэниинь — Сергей Петрович Балдаев гэртээ бусаа. Сергей Петрович урданай үльгэр домогуудые, фольклорно материалнуудые суглуулдаг байһан. БурЦИК-гай түрүүлэгшэ, журналист Ирэлтэ Дампилон Уран зохеолшодой холбооной түрүүшын съезд дээрэ тус зохеолшын холбооной түрүүлэгшээр һунгагдаа һэн. Тэрэнэй публицистикэ, журнальна статьянууд бүгэдэндэ мэдээжэ байгаа. Литературна зохеолнуудыешье бэшэдэг һэн гэжэ мүнөө онсолон тэмдэглэебди. Литературна гурбан шүүмжэлэгшэд — Никита Занданов, Бата-Далай Тогмитов болон Санжи Ширабон мүн лэ хамалганда ороһон байна. Манай гурбан профессор Базар Барадин, Элбэг-Доржо Ринчино, Сэбээн Жамцарано мүн лэ хардуулжа, харата муухай хамалганда ороһон байха юм.

Тэдэ һүреэтэ жэлнүүдтэ интеллигенциин зэргэ хэды ехээр хороһон байнаб! Түүхын түгэдэрхэйнүүдые уудалан хараха болоо һаа, үшөөшье олон шэнэ нэрэнүүд гаража ерэхэ байха.

С. ИМИНА.

Футболой хаһын захалхада, усалтаха ябадал олошордог.

Шан — Кабанскда

ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Шэдитэ даам» гэжэ клубай шангай түлөө республиканска мүрысөөнэй түгэсхэлэй наадан боложо дүүрэв. Районно мүрысөөнүүдтэ илаһан дамшад гурбан үдэрэй туршада үсэд нэтэрүүгээр тэмсэв. Тиигээд тэдэ республикын эгээн бэрхэ команда гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртөөд, эсэнэй мүрысөөнүүдтэ Буряадай эдир шатаршадые түлөөлхэ ёһотой байба.

Мүрысөөнэй түрүүшын үеһөө хоер нимэ команда түрүүлэн ябаа: эдэмнай Улаан-Үдэ хотын 32-дохи һургуулиин (тренерынь М. Ж. Базаров) болон Кабанскын дунда һургуулиин (тренерынь В. А. Дубинин) түлөөлэгшэд болоно. Мүрысөөнэй тэг дунда тэдэ хоорондоо уулзажа, 32-дохи һургуулиин түлөөлэгшэд шүүбэ гээшэ. Һүүлшын тур болотор тэдэ кабанскынхидһаа нэгэ очкогоор үлүүлэн ябаба. Городой һурагшад илалта түйлаха гэжэ найдамаар байба. Эгээл һүүлдэ наадаха Баунтын команда бэлэдхэлээр һулашаг байгаа юм. Тиигэбэшье спортдо мүрысэһэн ямаршье хүниие хүндэлхэ хэрэгтэй гэһэн баримтые мартажа болохогүй. Улаан-Үдын Дима Ларченко шүүгдэшоо. Тимур Вампилов болон Женя Буянтуева өөһэдынгөө партинуудые шүүбэ. Командын түрүү зэргэдэ ябаһан дамшан спортын мастерта кандидат Костя Манжигеев үсэд нэтэрүү Ильиниие диилэжэ шадабагүй. Тэрэнь наада тэнсэлгээр дүүргэбэ. Энэ үедэ кабанскынхид мүрысэһэн дамшадаа 4:0 тоотойгоор шүүгээд, хэхэд очкогоор урид гараба. Хэрбээ нимэ байдалда оробол, дүримэй ёһоор нэмэлтэ уулзалга үнгэргэдэг гээшэ.

Городой һурагша Женя Буянтуева Аюна Норбоеватай наадажа, эгээ түрүүлэн шүүбэ, Дима Ларченко Эрдэм Раднаевтай наадаяа тэнсэлгээр дүүргэбэ. Харин Тимур Вампилов Коля Третьяковто шүүгдэшэбэ. Мүрысөөнэй һүүлшын парти ехэл удаан үргэлжэлһэн шэнгеэр һанагдаа һэн. Костя Манжигеев Алексей Пашковые шүүхэ гэжэ бүхы хүсөөрөө оролдоо. Теэд тэдэ хоер наадаяа 2:2 тоотойгоор тэнсэлгээр дүүргэбэ.

Иигэжэ гурбан үдэр соо үргэлжэлһэн мүрысөөнэй эсэстэ Кабанскын эдир дамшад республиканска нааденуудай чемпионууд болобо. Иигэжэ һурагшад болон тэдэнэй тренер Василий Алексеевич Дубинин ехэл амжалта түйлаба гээшэ. 32-дохи һургуулиин команда хоердохи, 43-дахи һургуулиин команда (тренерынь Ф. А. Завелинский) гурбадахи һуури эзэлээ. Өөһэдынгөө хюлгэнүүд дээрэ эрхим үрэ дүнгүүдые харуулаа гэбэл: Саша Халтагаров (Кабанскын районой Степной Дворец тосхон), Саша Колмаков (43-дахи һургуули), Коля Третьяков (Кабанск), Женя Буянтуева (32-дохи һургуули).

А. ЛИТВИН.

ШЭНЭ ЧЕМПИОН

ШАТАРААР республикын 54-дэхи чемпионат боложо дүүрэбэ. Тэрэ швейцарска гуримаар 11 турта үнгэргэгдөө. Согто Намжилов мүрысөөнэй эхинһээ эршэмтэй һайнаар наадажа, чемпион болобо.

Согто түрүүшын дүрбэн турта дүрбэн илалта түйлөө, удаадахи хоер наадые тэнсэлгээр дүүргээ, һүүлээрнь булюугаар дахяад илалта түйлаба. Энээнэй эсэстэ абажа боломоор 11 очкоһоо 10 очко абаба. С. Намжилов республикын эгээн бэрхэ шатаршан гэжэ гурбадахяа мэдэрэгдээ.

Республикын дүрбэн удаа чемпион Игорь Брылев болон спортын мастерта кандидат Эдуард Халудоров хоердохи, гурбадахи һууринуудые хубаагаа. Би Эдуард Халудоровай онол шадабариин хүгжэлтын хойноһоо олон жэл соо адаглан харанаб. Тэрэ наадаха үедөө бүхы хаба шадалаа хэрэглэн, эрхим аргануудые хэрэглэн наадаха гэжэ оролдодог. Зүгөөр ункэгай нобшоор бэдэрэлтэ хэжэ, өөртөө түбэг татадаг. Нэгэ-хоер минутын туршада һайн түсэб байгуулхагүйш, эрхим ябасануудые хэжэ үрдихэгүйш. Эндэ алдуу гаргангүйгөөр, жэгдэ һайнаар наадаха гэжэ оролдохо хэрэгтэй. Эрхим бэрхэ шатаршад лэ һайнаар наададаг юм. Игорь Брылев тушаа тиигэжэ хэлэхэдэ болохо. Түрүүшээр яһала гэмгүй байһан аад, Э. Халудоров һүүл тээшээ шүүгдэшоо.

Мүрысөөндэ залуушуул олоороо хабаадаа. Гол түлэб хүдөөгэй шатаршадай ерээгүй байһан дээрэһээ нимэ ушар болоо. Баһал элдэб шалтагаанаар Улаан-Үдын, Гусиноозёрскын бэрхэ спортсменүүд мүрысөөндэ хабаадалсаагүй. Шатаршадай дунда арбан хоер шатаршад хори хүрэтэр наһатай байгаа. Энэмнай баярламаар байна.

Гидромелиоративна техникумэй гурбадахи курсын һурагша Чингис Бальжиев мүрысөөндэ түрүүшынхеэ хабаадалсажа, зургаан очко абажа, наймадахи һуури эзэлээ. Саг үргэлжэ бэлиг шадабаряа нарижуулан һайжаруулжа байгаа һаа, тэрэ хожомоо муу бэшэ үрэ дүнгүүдые харуулха.

Анастасия Агафоновагай үрэ дүн тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тэрэ һүүлэй жэлнүүдтэ энэ мүрысөөндэ хабаадалсаагүй байһан аад, энэ удаа хабаадалсажа, 6—9-дэхи һууринуудые хубаалдаа гэжэ хэлэебди.

Мүрысөөнэй үедэ урмаа хухармаарашье ушарнууд болоо. Хожомоо бэрхэ шатаршан болохо гэжэ найдаһан Владимир Дашинимаев урагшагүйгөөр наадаа. Тэрэнэй өөрынгөө үрэ дүндэ хүнгэхэнөөр хандадаг байһаниинь голхоруулаа. Швейцариин гуримай аяг аашаһаа уламжалан, нэгэдэхи разрядтай бэрхэ шатаршан Михаил Леонов урагшагүйдөө. Ямаршье гурим хэрэглэхэдэ, бэрхэ шатаршан өөрынгөө бэрхые харуулаад лэ байдаг юм.

Статистикада дуратайшуулда: мүрысөөндэ 132 парти шүүгдээ, сагаантан 56 илалта, харануудай 31 илалта түйлөө.

Мүрысөөндэ илагша Госкомспортын чемпионой лентээр, үнэтэ бэлэгээр, дипломоор шагнагдаа.

Л. ГАРМАЕВА,
мүрысөөнэй судья.

СПОРТЫН ҺОНИНУУД

Закаменск хотынхид нютагайнгаа басаган Ольга Спицынагаар (мүнөө Дурынина) ехээр омогорходог болонхой. Ольга хотын дунда һургуулинуудай нэгэндэ һуража байхадаа, волейбол бага сага наададаг юм һэн. Харин арбадахи класс дүүргээд, Эрхүүгэй гүрэнэй университедтэ орожо һурахадаа, хани нүхэр болохо Алексей Дурынинай һорилго доро хурдан урилдаашан болоо юм.

Мүнөө холын зайда гүйдэг болоһон Ольга тухай баярта мэдээнүүд манай городто ерэжэл байдаг. Уласхоорондын классай спортын мастер, СССР-эй суглуулагдамал командын гэшүүн Ольга Дурынина үнгэрһэн жэлдэ Хойто Корейн ниислэл хото Пхеньянда, урда тээнь Америкын Лос-Анджелеста, Нью-Йоркдо, Норвегиин Ослодо 42 километр 195 метр зайтай марафоной урилдаанда хабаадахадаа, ходо түрүү һууринуудай нэгые эзэлээ.

— Холын зайда гүйхэдөө, ниидэһэн мэтэ болошоноб, — гэжэ Ольга районой түбэй больницада медсестрагаар хүдэлдэг эжыдээ бэшэнэ. Лос-Анджелеста урилдахадаа, Спортын талаар СССР-эй гүрэнэй комитедтэ 4 мянган доллар оруулааб, өөрөө 80 долларой шанда хүртөөб гэжэ эжыдээ баяртайгаар мэдээсэнэ. 1992 оной Олимпиин ехэ нааданда хабаадалсахаяа Ольга басагамнай мүнөө үедэ түлэг дундаа бэлдэжэ байнхай.

Ольгодо орходоо залуу Захааминай үшөө нэгэ басаган Ирина Перунина хурдан байһаараа мүн лэ суурхана. Михайловка тосхондо түрэжэ, нютагайнгаа дунда һургуулида һурахадаа, түрүүшээр физкультурын багша Жаргал Данзановай хүтэлбэри доро һорилго хэжэ захалһан, удаань Улаан-Үдын 6-дахи интернат һургуулиин һурагша болоһон Ирина мүн лэ утын зайда, 1000—2000 метрэй зайнуудта гүйхэдөө, РСФСР соогоо шалгардаг болобо. Һаяшаг Ирина Перунина Токиодо, Гонконгодо эдир басагадай дунда үнгэргэгдэһэн уласхоорондын мүрысөөнүүдтэ һайн амжалтануудые түйлажа, ехэтэ магтуулба.

* * *

Һур харбалгаар «Азиин түб» гэһэн бүхэсоюзна мүрысөөн жэл бүхэндэ Казахай ССР-эй Талды-Курган хотодо үнгэргэгдэдэг юм. Энэ жэлдэ 230 мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

«Динамо» бүлгэмэй Буряадай республиканска соведэй Олимпиадада бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбэй команда амжалта түйлажа, түрүү һуури эзэлбэ. Уласхоорондын классай спортын мастер Валентин Дарханов, тренер Цыремпил Цырендашиев, багшанарай институдай студент Владимир Мадасов гэгшэд тэрэнэй бүридэлдэ мүрысэһэн байха юм.

Хубиин тоосоогоор В. Дарханов хоердохи һуури эзэлбэ. Харин В. Мадасов эрхим наймакай тоодо орожо түгэсхэлэй нааданда хабаадаа.

* * *

«Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй спортын һургуулиин түрүү һуури эзэлхын түлөө нээмэл мүрысөөн «Динамын» зал соо болобо. Буряадай, Яхадай АССР-нүүдэй 70 гаран һур харбагшад наһакай дүрбэн бүлэгөөр херхо мэргэнээ туршаһан байгаа.

Ехэшүүлэй дундаһаа Яхадай АССР-һээ ерэһэн айлшаднай шалгарба. Надежда Соловьева, Джупустан Федоров илалта түйлаа. Залуушуулай бүлэгтэ 49-дэхи һургуулиин һурагша, спортын мастер Владислав Саганов, 20-дохи һургуулиин һурагша Елена Ефремова гэгшэд шалгарба.

Бишыхан робингүүдүүдай тэмсэл хараашадые һонирхуулаа. Ивалгын тренер Геннадий Эрхитуезай хүбүүн Булат хүбүүд соохоо илаа, басагадай дундаһаа 1-дэхи һургуулиин һурагша Оксана Шараповатай херхо мэргэнээ туршалсаха хүн олдобогүй.

Аха наһанай эдиршүүлэй дундаһаа 3-дахи һургуулиин һурагша Володя Степанов, харин басагад соохоо 7-дохи ДЮСШ-гай тренер Намсарай Байдаевай басаган —18-дахи һургуулиин һурагша Вика түрүү һууринуудые эзэлһэн байха юм.

* * *

Һүүлэй жэлнүүдтэ городой һурагшадай спартакиадын календарьһаа дүрэ буляалдалгын барилдаан гаргагдашаһан байгаа. Зүгөөр энэ жэлдэ тэрэ гол зүйл болгогдожо, спартакиадын календарьта оруулагдаба.

Түрүүлэн районно спартакиаданууд үнгэргэгдэжэ, юрэнхы эрдэмэй һургуулинуудай эрхим бэрхэ барилдаашад тодорһон байгаа. Городой спартакиадын тоосоогоор дүрэ буляалдалгын барилдаагаар мүрысөөн «Динамо» бүлгэмэй барилдаанай зал соо болобо.

Эдир барилдаашад яһала һайн арга дүрэтэй байһанаа харуулаа. Хоер үдэрэй туршада «Динамын» зал соо хүбүүдэй согтой хүхюун абяан таһарбагүй. Зариманиинь илалта түйлахадаа баярлаһаншье, нүгөөдүүлынь урагшагүйдэхэдөө голхорһоншье байха юм.

Октябрьска районой 3-дахи интернат һургуулиин эдир барилдаашад командаараа илалта түйлаба. Железнодорожно районой 6-дахи һургуулиин спортсменүүд хоердохи. 2-дохи интернат һургуулиин команда гурбадахи шангуудта хүртөө.

Хубиин тоосоогоор 6-дахи һургуулиин һурагшад Семен Бадашкеев, Жаргал Дугаров, Виталий Лукомский, 9-дэхи һургуулиин һурагша Бэлигто Ширапжалсанов, 49-дэхи һургуулиһаа Арсалан Манханов, 3-дахи интернат һургуулиһаа Александр Цыденов илабад.

* * *

Северомуйскын «Тэрэнги» гэһэн соелой байшан соо «Гэр бүлэ —90» гэһэн һонирхолтой конкурс үнгэргэгдэбэ. Түс конкурсые соелой таһагай методист В. Мазаева эмхидхэһэн байна. Шэлэгдэжэ шэлэгдэһээр 4 гэр бүлэ түгэсхэлэй шатада гараба.

Энэ түгэсхэлэй нааданда хүн зон соелойнгоо байшанда багтахаяа болиторoo сугларжа, хоер часай туршада гэр бүлэнүүдэй өөһэд хоорондоо мүрысэхые һонирхожо хараба. Конкурсдо хабаадагша эрэшүүл олоной газарта хайшан гэжэ бэеэ барихаб, эхэнэрнүүдээр хайшан гэжэ хөөрэлдэхэб, эхэнэр хүнтэй хайшан гээд гэшхүүр өөдэ гарахаб, гэшхүүрээр доошоо хайшан гээд буухаб, һайндэрэй стол яажа госохоб, баглаа сэсэгүүдые хайшан гээд бэлэглэхэб гэхэ мэтын элдэб эсын даабаринуудые дүүргэхэ ёһотой байба. Алинииньшье алин гэшэгүй, үгтэһэн даабаринуудаа ухамайгаар, һакаамгайгаар дүүргээд лэ байха юм. Гэбэшье энэмнай конкурс ха юм. Тиимэһээ заал һаа һууринууд олгогдохо ёһотой болоко бшуу. Эндэ хабаадагша гэр бүлэнүүд сооһоо эгээл залуу В. Шпагай гэр бүлэ (айл болоһоор хахад жэл болоод байна) бусадһаа олон очко абажа, нэгэдэхи һуурида гараба. Гадна эдэнэр харагшадай шанда хүртэһэн байна. Владимир — юрын хүдэлмэришэн, Ольга һамганиинь — эхин классай багша. Хоердохи һуурида Ю. Гапичевай гэр бүлэ гараба. Гурбадахи һуури Р. Мансуровай, М. Болоневой гэр бүлэнүүдтэ олгогдобо. Тэдэнэр адли очко абаһан байгаа.

Энэ конкурс хараһан хүн зон бэедээ хэрэгтэй олон һургаал ойлгожо абаа ёһотой. Ойлгожо абаһан юумэеэ тэдэнэрэй өөрынгөө ажабайдалда хэрэглэхэ байһаниинь һайн.

Аршаан

Мартын эсэстэ Селенгинскдэ эмхидхэлэй-ажал ябуулгын наадан үнгэргэгдөө. Тэрэ Байгалай регионой экономическа болон ажахын байдалда хамаатай байгаа. Наадан экологическа экспертизэ дүүргэхэ зэргэтэй байһан аад, тэрэ болоогүй. Нааданда хабаадагшад экспертизэгүйгөөр дүүргэхэ гэһэн шиидхэбэри нэгэн дууғаар абаба. Юундэ гээшэб? Тээдшье бидэ тодорхой шиидхэбэри абтаха гэжэ хүлеэһэн байгаабди. СЦКК тухай асуудалда хэзээдэшье тэхэрихэгүйгөөр түгэсхэхэ гэжэ ехээр хүсөө һэмди. Харин наадан нэгэ удхатай харюу үгэхэ ёһотой байгаа гү? Өөрынгөө ажал ябуулга тушаа гүнзэгыгөөр бодожо үзэхэ, гансал өөрынгөө тала хаража болохогүй гэжэ наадан харуулаа. Хэрбээ ондоо һанамжын байгаа һаа (тэрэ хоёһон газарта мүндэлхэгүй), хоер талын хэнэйнь дэмжэнэб, хэнэйнь буруушаанаб гэжэ анхаралтайгаар хаража үзэхэ шухала. Ямар замынь эрхим, үнэтэй сэнтэй байхаб?

Наадан хүнүүдэй ямар хэмжээндэ хөөрэлдөө үүсхэхэ шадабаритай байһыень харуулаа. Хүн бүхэн өөрынгөө һанамжа хамгаалха гэжэ оролдоо. Минии һанамжада таарангүй гэжэ бодоод, уридшалан тэрэнииө буруушааха гэжэ оролдоһон байна.

Бэе бэеэ ойлгосожо һурахын тула бидэ ухаан бодолоо хубилгаха зэргэтэйбди. Эдэ хубилалтанууд хадаа Селенгинскдэ үнгэргэгдэһэн наадана гол үрэ дүн болохо. Олохон хүнүүд нааданда гаргашалһан мүнгэеэ хайрлана. Гаргашалһан мүнгэ хайрлаһанай хэрэггүй. Юундэб гэхэдэ, энэ манай обществодо ухаан бодолоо гүйлгэжэ, ажал ябуулгаяа эрхилжэ эхилһыемнай батална бшуу. Иимэ нааданууд шухала хэрэгтэй. Хүнүүд ухаан бодолоо хүгжөөхын тула иимэ наадануудта ходо хабаадажа байха ёһотой. Наадана хүтэлбэрилэгшэ И. В. Лисовой (Эрхүү) ингэжэ тэмдэглээ: «Ухаан бодолоо хүгжөөнэгүйбди гэжэ сэхэ хэлээ һаамнай, дээрэ ха. Юуб гэхэдэ, болбосоролтой гээшэ һаамнай, общество түгэс хүгжэнги болоод байха һэн».

СЦКК-гай хүдэлмэрилэгшэд болон саг зуураар байгуулагдаһан научна коллектив (ВНК) комбинадайнгаа түлөө бүхы шадалаараа тэмсэхээр бэлэн гэжэ ойлгообди. Ерээдүйдэ байгаалида хоро хүргэхэгүй арга хэрэглэдэг болохобди, комбинаднай шухала хэрэгтэй продукци гаргана ха юм гэжэ комбинадай ажалшад тэмдэглэнэ байна. «Известия» газетэдэ толилогдоһон бэшэг һанана гүт? Бүхы наһаараа үнэн сэхээр хүдэлөөб. Теэд юундэ манай общество болбосоролгүйб? Иимэ обществые харахын тула үнэн сэхээр, эсэхэ сусахаяа мэдэнгүйгөөр хүдэлһэн болоно гүб? Юунэй түлөө ажаллаабиб гэжэ асууха хүсэлтэйб. Бэшэгэй автор олон юумэн тухай тон гүнзэгыгөөр бодожо үзэһэнэйнгөө удаа иимэ бэшэг эльгээгээ ёһотой гэжэ һанаха байнабди.

Комбинадай коллектив ямар үндэһэ баримтануудта баримталан өөһэдыгөө хамгаалнаб? СЦКК-гай ОТК-гай начальник Романсовагай хэлэхые шагнаябди: «Модоной үлэгдэлнүүдые, мүшэр болон холтоһо гэхэ мэтые хэрэглэдэгбди. Модо бэлдэһэнэй һүүлээр талмай дээрэһээ сомогдоһон бүхы үлэгдэлнүүд комбинадтамнай асарагдадаг. Заримашуул манай комбинадые һайн модо хэрэглэжэ, байгаалида хоро хүргэдэг гэжэ һанадаг байжа болохо. Теэд иимэ бэшэ гэжэ эрид хэлэнэбди».

Үнэхөөрөөшье манай ороной үйлэдбэри голодоһо гаргангүйгөөр хүдэлжэ шададаггүйлдаа. Сэлэнгын ЦКК-дал адли комбинадуудые барина ха юмбибди. Манай комбинат ой модоной промышленностиин байгаа сагта хаагдахагүй гэжэ нүхэр Романсова болон бусад хэлэһэн байна.

Ой сооһоо үмхирһэн модо гаргажа, санитарна хэмжээнүүдые абаха тухай асуудал наадан дээрэ оло дахин табигдаһан байна. Биологиин эрдэмэй кандидат М. А. Шаргаев ингэжэ хэлээ: «Ой тайга хэдэн мянгаад жэлэй туршада ойроо хүртэнгүйгөөр ямаршьегүй һайн байгаа ха юм. Теэд мүнөө юундэ санитарна хэмжээнүүд тухай хөөрэлдэдэг болоо зонбибди? Бүхы юумэн байгаалида өөр өөрын һууритай, гуримтай, хэмтэй байдаг гэжэ юундэ мартадагбибди?!».

Санитарна хэмжээнүүдые абалга, модо отололго, шэнээр тарилга гэхэ мэтэ байгаалиин адли тэгшэ байдалые эбдэнэ ха юм. Промышленностьда хэрэглэгдэдэг модо тариха хэрэгтэй гэжэ зарим мэргэжэлтэд хэлэдэг байна. Эдэ үгэнүүдые буруушааха хэрэгтэй. Жодоо, хуһан гэхэ мэтэ модон баһал гуһатай гэжэ мартажа болохогүй! Байгаалиин бүхы юумэн тэнсүүритэй байдаг гээшэ! Продукцимнай хүн зондо шухала хэрэгтэй гэжэ СЦКК-гай ажалшад хоердохи шалтагаан урдаа барина. Энэмнай хэр хүндэтэй шалтагаан бэ? Хэрбээ картон хайрсаг гаргаагүй һаамнай, агропром бүхы продуктнуудайнгаа 30 процентые гээхэ болоно гэжэ комбинадайхид тэмдэглэнэ. Түсэб дүүргэхын түлөө ой модондо хайра гамгүйгөөр хандаха ябадалда эсэс табиха саг хүрэжэ ерээ. Ехэ картон, саарһа гэхэ мэтые бэлдэхэ гэжэ шармайшаһан комбинат ой модо улам ехээр отолно гэжэ тэмдэглээбди.

Орон доторнай тарна картон дуталдана гэжэ хөөрэлдэдэг байха. Гэхэ зуура, иимэ үнэтэ картон ГДР, Венгри, Болгари болон Хитад оронуудта абаашагдадаг байха юм.

Орон дотороо ажахы эрхилжэ шаданагүйбди гэжэ нааданда хабаадагшад тобшолол хээ. СЦКК-гай үйлэдбэриин муухай уһа Байгал руу оруулхаяа болихобди, хаагдамал аргаар хүдэлхэбди гэжэ байгаад найдуулхадань, һанаагаа амарха эрхэгүйбди. Ямаршье шэнэ аргаар хүдэлөө һаань, муухай уһан Байгал руу оруулагдаад лэ байха. Энэ хэндэшье мэдээжэ ха юм. Санитарна хэмжээнүүдэй һүүлээр ой сооһоо гаргагдаһан үлэгдэлнүүдые хэрэглэдэгбди гэжэ комбинат тэмдэглэнэ. Теэд бодото дээрээ ямар бэ? Леспромхозууд ой модо гам хайрагүйгөөр отолжо, түсэбөө дүүргэхые шармайна. Үнэхөөрөөшье ажахы эрхилэлгын системэ ехэл бодолгүйгөөр табигдаһан гэжэ сэхэ хэлэлтэй. Ажахы эрхилэлгын бэшэ, харин байгаалиие бузарлаха, ой модо хюдаха гэһэн системэ гэжэ хэлэбэл, зүбтэй бэшэ гү... Сэлэнгын ЦКК ганса байгаалиие бэшэ, мүн манайшье ажабайдал бузарлажа байһан комбинадуудай нэгэн болоно.

Наадан ехэ эдэбхитэйгээр, һонирхолтойгоор үнгэрөө. Үглөөнэй 10 сагһаа үдэшын 10 саг болотор комбинадай соелой байшан соо хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэһэн байна. Манай группа бүхы асуудалнуудта тодо харюунуудые үгэхэ гэжэ оролдоо. Ганса Сэлэнгын ЦКК бэшэ, мүн зарим промышленна предприятинууд, колхоз болон совхозууд Байгалай региондо хүшэр байдал тохеолдуулна гэжэ хэлээбди.

Манай Буряад орон капиталис системэдэ саг зуураар ороод үзэбэ гэлэйг гэжэ бодоод үзэгты. Тиигэбэл юун болохоб гэжэ һонирхохоор бэшэ гү? Ороной экономико хүгжөөлгэдэ хубитаяа оруулха хүсэн гэжэ маанадые тоолоно. Теэд манай регионой баялиг болохо хүбшэ тайгые хайра гамгүйгөөр отолхо эрхэ дээдын органуудта хэн олгооб?

Манай Буряадай хүн зон барилгашье хэжэ, газаршье үйлэдбэрилжэ, малшье үсхэбэрилжэ шадаха байна. Бэрхэ хүнүүд Буряадтамнай олон.

СЦКК хүндэ ямар туһа хүргөөб? Тэрэнэй хоолойһоо агаарта дэгдэн бушхаһан хара утаан хэды хоротойб! Иимэ комбинат байгуулагдаха гэжэ хүнүүд мэдэһэн һаа, 500-гаад жэлэй саада тээ эндэхи газарые ашаглахагүй һэн.

Комбинадые ондоо шэглэлтэйгээр хүдэлгэдэг болгохо, үгы гэбэл, хааха хэрэгтэй гэжэ тоолохо байнабди. Тус нааданай һүүлээр эрдэм наукын ажалшад энэ шухала хэрэгтэ анхарха гээшэ гү! Хэр түргэн хэмжээнүүд абтахаб?

О. ОЧИРОВА,
Байгалай фондын Буряадай отделениин нийтын соведэй гэшүүн.

ЭХЭ БАЙГААЛИДАА ГАМТАЙГААР ХАНДАЖА ҺУРАЯЛ!

Ямар агаараар амилнабибди?

Сэбэр агаар һүүлэй үедэ маанадта шухала хэрэгтэй болоод байна. Тиимэһээл гүүрһа гартаа барижа, агаарнай юундэ бузарлагданаб гэжэ бодомжолоод үзэхэеэ хүсэбэб. Агаарта бензапирен дэгдэжэ, хүнэй бэедэ ехэ хоро хүргэдэг байха юм. Энээнһээ гадна шорой тооһонтой фенол худхалдажа, агаарые муулуушуулай газетын октябриин нэгэ номерто интервью үгэхэдөө, нормоһоо 12 дахин ехэ бензапирен агаарта обеорогдоно гэжэ тэмдэглэһэн байна. Энэ баримта ганса намайе бэшэ, мүн бүхы хүнүүдые гайхуулаа һэн.

Капиталис болон совет автомобиль бүтээлгэ хоорондоо нилээд ехэ илгаатай гэжэ нэгэ жолоошоной хөөрэһые һанаадхео һэм. Капиталис орондо этилированно бэшэ бензин хэрэглэгдэхэдээ, агаар багаар бузарлана бшуу. Харин манай орондо... Хэлээдшье яахамнайб даа. Ямар агаараар амилнабибди гэжэ мэдэнэ ха юмбибди. Хубиин автомобильнуудые тусхай графигаар гэхэ гү, али тэгшэ номернуудтай автомобильнууд тэгшэ үдэрнүүдтэ, харин бусадынь тэгшэ бэшэ үдэрнүүдтэ ябуулагдаха ёһотой гэжэ тэрэ жолоошон һанамжаяа хубаалдаа. Хэрбээ «өөрынгөө» үдэртэ ябажа шадахагүй байгаа гээшэ һаа, горгүйсэдкомдо яла түлэхэ болохош...

Технологическа институдай «Автомобиль» гэжэ кафедрые даагша В. Р. Булатов энэ талаар тад ондоо һанамжатай. Автомобиль жолоодохо дуратайшуулые хашаһан, тухашаруулһан хэмжээн гэжэ тэрэ тоолоно. Городской автопаркын 70 процентнь муу карбюраторнуудтай автомашинанууд байха юм. Тэдэнэй түлишын системэнүүдшье һанаһанда хүрэнэгүй. Автотранспортын байдалые һайжаруулхын тула предприятинуудай (өөһэдынь автопаркнуудтай) экологическа карта зохеохо шухала.

Автотранспортна предприятинуудай инженерна хангалга доогуур хэмжээндэ гэжэ нүхэр Булатов онсолон тэмдэглэнэ. Манай автомобильнууд дэлхэйн бусад оронуудай автотранспортда орходоо муугаар бүтээгдэһэн байдаг гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй ха. Жэл ошохо тудам түлишын шанар муудана. Гадна экологическа ямаршье хиналта шалгалта үнгэргэгдэнэгүй. Гэхэ зуура, автотранспорт агаарые юунһээшье ехээр бузарладаг байха юм

Тус кафедрын багша Вячеслав Дабаевич Дамбаева манай хөөрэлдөөндэ оролсожо, дизельнэ двигательнүүд тухай тогтобо. Техническэ хангалга һанаһанда хүрэнэгүй гэжэ Вячеслав Дабаевич мүн лэ тэмдэглээ. КамАЗ-уудай 70 процентнь ходо эбдэржэ, заһабарида ородог байна. Тэдэнэй тормозной болон түлишын системэ хубилгахаар болонхой. Бидэ Венгриһээ «Икарус» түхэлэй автобусуудые худалдажа абадагбди. Гэхэ зуура, капиталис оронууд үнинэй иимэ автобусуудые Венгриһээ гаргахаяа болиһон. Экологидо хоро хүргэдэг гэжэ эдэ автобусууд тухай хэлэдэг

Дизельнэ автомобильнуудай утаа шалгадаг, шэнжэлдэг түхеэрэлгэнүүдые бии болгохо тухай Вячеслав Дабаевич хөөрөө һэн. Нэгэ иимэ түхеэрэлгэ тэрэ зохеожо, машинада туршаад үзөө. Эндэ орео юумэн үгы гэжэ Вячеслав Дабаевич хэлэнэ. Гансал фоторезистор (СФ-2) гү, али фотодиод, лаампа болон бусад жэжэ-божо юумэн хэрэгтэй болохо.

Дизельнэ түлишэ шатахадаа, канцерогеннэ нүүрһэ гэхэ гү, али тортог, үшөө тиихэдэ азотно окись, углеводородно соединени, альдегид гэхэ мэтэ хорото бодосуудые агаарта дэгдэхээнэ.

Бензапирен гээшэ юун бэ гэжэ Булатов болон Дамбаевһаа асуубаб. Энэ канцерогеннэ бодосой формулэ мүнөөшье хүрэтэр гаргагдаагүй юм. Тиигэбэшье энэмнай углеродой туулганай окись байһан тула хорон хабдарта нүлөөлдэг байха юм. Детонациин байхагүйн тула туулга нэмэдэг гэжэ мэдэбэб. Теэд юундэ хилын саанахи оронууд этилированнэ бэшэ бензин хэрэглэнэб? Манай автомобильнуудай хари гурэн гаргагдахада, карбюраторна системынь абтажа, шэнэлэгдэдэг байха юм. Ингэжэ хүнэй бэедэ хоро хүргэхэ, агаар бузарлаха карбюраторна системэ манай автомобильнуудта табигдана.

Экологидо аюул хүргэхэгүй техникэ зохеохо талаар хэмжээнүүдые абаха саг хүрэжэ ерээ. Агаар сэбэр байлгаха тухай хуули баталан абаха дурадхалтайгаар Буряадай Верховно Соведэй Президиумдэ хандаха хэрэгтэй гэжэ В. Р. Булатов хэлэнэ.

Манай кафедра экологиин асуудалнуудые һайн мэдэхэ түрүү бэрхэ мэргэжэлтэдые бэлдэхэ гэжэ оролдодог гээд Вячеслав Романович тэмдэглээ һэн.

Тэрэнэй дурадхалаар би городской санэпидстанци ошобоб. Юрэдөө иимэ материал бэшэжэ байнхаар май һарада үнгэргэгдэдэг шалгалтада хабаадажа, бүхы юумэ өөрынгөө нюдөөр адаглан хараа һаатнай дээрэ гэжэ Валентин Михайлович Марков (СЭС-эй ахалагша врачай орлогшо) дурадхаа. Полициклична углеводородуудай тоодо бензапирен ородог юм гэжэ мэдэжэ абабаб. Совет эрдэмтэд муухай агаар шэнжэлэн үзэжэ, тэрэнииө сэбэрлэхэ талаар яһала ехэ хэмжээнүүдые абажа байнхай. Двигателиин хүдэлжэ эхилхэдэ, мүн тогтохо үедэ үгаа ехэ бензапирен агаарта хаягдана. Илангаяа светофорнуудай дэргэдэ иимэ газ ехээр обеорогдоно.

Ямар агаараар амилдаг байһан тухайгаа бидэ мэдэхэ гэжэ оролдодоггүй байшанабди. Агаар сэбэр байлгаха, тэрэниие хамгаалха талаар тусхай ГОСТ болон Тогтоол абтанхай. Тиимэшье һаань агаар сэбэр байлгаха гэжэ огто оролдоногүйбди.

Эхэ байгаали гэжэ ходо хэлэдэгшье һаа, һайханаар дурдан һанадагшье һаа, тэрэнээ сэбэр байлгаха, аршалан хамгаалха, бүхы юумэндэ эзэн ёһоор, айхабтар гамтайгаар хандажа шаданагүйбди.

Александр ПОНОМАРЕВ,
Байгалай фондын Буряадай отделениин гэшүүн.

МОНГОЛОЙ ХУБИСХАЛТА ХЭБЛЭЛЭЙ 70 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

Революционно партиие байгуулга тэрэнэй пропагандист, агитатор, эмхидхэлшэ болодог хэблэлэй органиие гаргалгаһаа эхилдэг гэжэ В. И. Ленин бэшэһэн юм. Энэ заабарииие хүтэлбэри болгон, Д. Сухэ-Баатар түрүүтэй монголой революционернүүд совет нүхэдэй болон Коминтерныя худэлмэрилэгшэдэй туһаламжаар Эрхүү хотодо 1920—1921 онуудта «Монголын үнэн» газетэ гаргадаг һэн. Энэ газетые байгуулгын түүхэ тухай мэдээсэлээр байгша оной ноябриин 10-дэ үргэнөөр тэмдэглэгдэхэ Монголой хубисхалта хэблэлэй 70 жэлэй ойдо зорюулагдаһан материалнуудые толилжо захалбабди.

Монголой революционернүүдэй «Монголын үнэн» газетын нэгэдэхи номер 1920 оной ноябриин 10-да Эрхүү хотодо гараа юм. Ушарынь гэхэдэ, энэ үедэ Монгол орондо хэриин булимтарагшад эзэрхэжэ, хубисхалта газетэ гаргаха арга боломжо үгы байгаа. Тэрэнэй нюурнуудта «Газар бүриин арадууд нэгэдэгтүн!» гэһэн дайшалхы уряа зэдэлээ һэн. Тус газетэ Д. Сухэ-Баатарай, тэрэнэй нүхэдэй үүсхэлээр, Коминтерныя Алас-Дурнын секретариадай эдэбхитэй хабаадалгатайгаар, большевигүүдэй дэмжэлгээр хэблэгдээ юм.

Газетые гаргалгада хожомоо мэдээжэ болоһон публицистнүүд С. Буяннэмэх, Б. Ишдорж гэгшэд, хэблэлэй дүй дүршэлтэй хүдэлмэрилэгшэ Ч. Пурэв хабаадаһан байна. «Монголын үнэниие» хэблэхэ хэрэгые бэлдэлгэдэ чехословак элитэ уран зохеолшо, интернационалист Ярослав Гашек хабаадаһан гэжэ һонирхолтой гэршэлгэнүүд байдаг. Тэрэ үедэ газетэ дүрбэн нюуртайгаар 38×54 сантиметрэй хэмжээтэйгээр гарадаг, 3000 хэһэгээр барлагдадаг байгаа. Шулуун бараар хэблэгдэдэг һэн. 1920 оной ноябрьһаа 1921 оной апрель хүрэтэр газетын оройдоол 6 номер гаража, Монгол орондо нюусаар тараагдадаг бэлэй. «Үнэн» хадаа бии боложо байгаа арадай партиин үзэл сурталай түбынь, тэрэнэй туһаламжаар булимтарагшадтай, тэдэнэй монголой туһамаршадтай тэмсэхэ тэрэ үедэ гансахан зэбсэгынь байһан юм. 1921 оной арадай революциие бэлдэлгэдэ «үнэн» айхабтар ехэ үүргэ дүүргэһэн байна. Тэрэ политическэ орео үйлэ хэрэгүүдые зүбөөр ойлгохо хэрэгтэ арад түмэндэ туһа хүргэжэ, империалистнууд, феодалнуудай дарлалтаһаа оронoo сүлөөрүүлхын түлөө тэмсэлдэ бодохыень уряалаа һэн. «Нягтаар жагсажа, бусад оронуудай, нэн түрүүн Совет Россиин, пролетариадтай болон революционно партинуудтай хүсэлэл оролдолгонуудаа нэгэдүүлэн, эрид тэмсэлдэ бодожо, гадаадын ба дотоодын мүлжэгшэдэй засагые усадхажа, арадай засаг мандуулха саг ерээ», — гэжэ нэгэ номерто бэшэгдэһэн байгаа. Монгол орондо гүрэнэй засагые демократическа гуримаар эмхидхэлгын асуудалнуудые, саашанхи түсэбүүдые газетэ али бухы талаарнь, марксизмын хараатайгаар тайлбарилдаг бэлэй.

Империалистнуудай булимтаралгые, тэдэнэй хархис политиные элишэлгэ, хэриин эзэрхэг түримхэйшүүлһээ оронoo сүлөөрүүлгын зэмууд, Монгол орондо Агуу Октябриин үзүүлһэн нүлөөн, феодальна байгуулалтын уг удхые элишэлгэ гэхэ мэтын асуудалнуудые шэнжэлэн харуулха хэрэгтэ газетэ горитой үүргэ дүүргээ юм.

Монгол орондо Агуу Октябриин суртал һургаалые дэлгэрүүлхэ ябадал манай арадай сүлөөрүүлгын тэмсэлэй түүхэдэ «Монголын үнэнэй» оруулһан элитэ хубита болоно.

Агуу Октябриин сүлөөрүүлхы суртал, зорилгонуудые, РКП(б)-гэй, Совет правительствын политикые газетэ национальна болон социальна сүлөөрүүлгын түлөө манай арадай тэмсэлтэй нягтаар холбодог һэн.

Хитадай булимтарагшадта болон барон Унгерныя дээрмэшэдтэ эсэргүү национальна сүлөөрэлгын тэмсэлэй зорилгонуудые дэлгэрэнгыгээр найруулһан хэдэн статьянууд газетын номернуудта толилогдоһон байна.

«Монголын үнэн» удаан бэшэ, оройдоол зургаан һарын туршада гараа юм. Гэбэшье Монгол ороной түүхын удха шанар ехэтэй үйлэ хэрэгүүдэй сахилгаан түргэнөөр дэлгэрһэн тон шухала үе сагта тэрэ хэблэгдэһэн байна.

Монгол орониие хитад милитаристнуудай эзэрхэлгэ, сагаантантай тэмсэл, национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөнэй тон хүсэтэйгөөр эршэдхэлгэ... Эдэ үйлэ хэрэгүүдэй дэлгэржэ байха үедэ монгол арадай хубисхалта манлай — Арадай парти Монгол орондо мүндэлэн бии болоо юм. Манай революционернүүд Совет Росситай, Коминтернтэй холбоо тогтообо. 1921 оной мартын 1-дэ Монголой Арадай партиин I съезд зарлагдаһан байгаа. Арадай армиин түрүүшын отрядууд эмхидхэгдэжэ, Маймачен хото хитад түримхэйшүүлһээ сүлөөлэгдөө һэн. Уласхоорондын байдал тухай, колониальна болон капиталис оронуудта национально-сүлөөрэлгын, революционно хүдэлөөнэй эршэдэлгэ тухай газетэ бэшэдэг бэлэй.

Газетэдэ гарадаг зураг, карикатуранууд тэрэниие зохидоор шэмэглэжэ, үзэг бэшэг хүсэд мэдэхэгүй зондо ойлгосотой болгодог байгаа. Зургаадахи дугаарта барон Унгерниие харуулһан карикатура гараһан байдаг. Арад зонһоо буляажа тоноһон зөөри ашаһан аарба тэргэ дээрэ һууһанаар тэрэ зурагдаһан байна. Тэргэдэ хүллэһэн монгол дахуул, тухирдаһануудые барон ташуурдана. Дээрмэшэнэй харгы хохимой тархинуудаар, хүнэй яһануудаар хушаатай. Иимэ зурагууд газетын үрэ нүлөө яаха аргагүй дээшэлүүлдэг байгаа.

«Монголын үнэн» Монгол орондо дэлгэрһэн хубисхалта хүдэлөөе ондоо оронуудай хубисхалта хүдэлөөнтэй, илангаяа Россиин пролетариадай баатарлиг тэмсэлтэй холбохо хэрэгтэ шухала үүргэ дүүргээ юм. Энэ газетэ үзэл сурталай, эмхидхэлэй талаар манай партиин бүрилдэхэ, 1921 оной империализмда, феодализмда эсэргүү революциие амжалтатайгаар бэлдэжэ, илалта түйлаха хэрэгтэ шиидхэхы нүлөө үзүүлһэн түүхэтэй. Монгол арадай хубисхалта тэмсэлые зарлан тунхаглаха, зоригжуулха үүргээ тэрэ нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргээ юм.

Ц. ЭРДЭНЭБИЛИГ.

«(Монгол улас» сэтгүүлһээ абтаба).

Эрьелтын жэлэй эршэтэ май

Орон бүхэн, арад бүхэн өөрын еһо заншалнуудтай. Майн нэгэниие Францида «ландышай (майн сэсэгэй) һайндэр» гээд тэмдэглэдэг. Амаралтын энэ үдэр хаанашье ябаа һаатнай, энэ сэсэгэй һайхан үнэр анхилха. Баян витринэнүүдээрээ яларжа байдаг ороной түб хотын Елисейскэ поли дээрэшье, түмэр замай холын полустанок гү, али ямар нэгэ провинциин бензин худалдадаг станци дээрэшье баглаа сэсэгүүдые худалдажа байһан хүнүүдые харахат. Эдэ сэсэгүүд майн һайндэртэ худалдагдахаар ургуулагдадаг. Һаһанайнгаа нүхэртэ, эхэдээ, дуратай басагандаа сэсэг бэлэглэнгүй байжа болохогүй ха юм. Майн нэгэнэй үдэр хэмжээ ябуулганууд гүрэнэй гү, али партиин нэрээр үнгэргэгдэдэггүй. Харин заншалта еһоор профсоюзай нэгэдэлнүүд майн нэгэндэ үдын хойно һайндэрэй демонстрацинуудые Парижда, мүн ороной бусад томо хотонуудаар үнгэргэдэг юм. Тиихэдээ нэгэдэл бүхэн өөрын амлараа демонстраци эмхидхэдэг. Иимэ ушарһаа балай олон хүн зон Майн нэгэнэй жагсаалда нэгэ доро суглардаггүй. Хото городто ажаһуугшад бүлөөрөө сэбэр агаарта хүдөөдэ гарахаяа оролдодог. Энэ жэлдэ францууд аза талаантай байба. Майн нэгэнэй һайндэр гарагай гурбанда тудалдаба ха юм. Олонхи предприятинуудай, эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд ба коммерсантнууд субботоһоо эхилээд, вторник хүрэтэр амархань ха юм. Иимэ ушар эндэ үзэгдөөгүй байгаа.

Харин тиихэдэ манай орондо үнгэргэгдэдэг Майн нэгэнэй һайндэрые гоеор хубсалһан хүнүүдэй дуу шуугүйгөөр, хэдэн мянган хүн зоной хабаадалгатай демонстрацигүйгөөр, улаан тугуудай намилзаагүйгөөр тархида оруулханшье хүндэшэг шэнги. Гэбэшье һүүлэй үедэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд манай ажабайдалда хубилалтануудые оруулна. Оронойманай гол талмай болохо Москва хотын Улаан талмай дээрэ энэ жэлдэ хоер демонстраци үнгэргэгдэхэ юм.

Мүнөө жэлэй Майн нэгэн урда жэлнүүдэйхитэй адли бэшэ юм. Ороной политическэ, экономическа ажабайдалда горитойхон хубилалтанууд болоо. В. И. Ленинэй түрэһөөр 120 жэлэй ойе бидэ һаяхан тэмдэглээбди. Хэдэхэн жэлэй саада тээ энэ «түхэреэн» дата ойн хүхинэһэн баярай, ехээр магталгын, илалтын рапорт үгэлгын оршон байдалда үнгэргэгдэхэ байгаа. Энэ удаа ойн баяр түб, бодолготой оршон байдалда нэрэ түрэтэйгөөр үнгэргэгдэбэ. Гол элидхэл соо, мүн газетэнүүдтэ толилогдоһон материалнууд дотор Ленинэй суртал һургаалнуудһаа тэрэнэй эгээл шухалыень — шэнжэлхэ онол аргыень халан абаха хэрэгтэй гээд онсологдоно. Тэрэнэй суртал һургаалнуудай баялигуудһаа гансал цитатануудые харуулхын тула хэрэглэлгые буруу шаажа байһан тухай хэлэгдэнэ.

Майн нэгэнэй һайндэрэй удаа манай ороной, мүн хүн түрэлтэнэй түүхэдэ эгээл баяртай дата тэмдэглэгдэхэ. Гитлеровскэ фашизмые илаһанһаа хойшо 45 жэлэй ой гүйсэхэнь. Гэхэтэй хамта энэ жэлдэ Чернобыль хотодо болоһон аюулта үйлэ хэрэгые мартаха эрхэгүйбди. Тэрэ гэһэнһээ хойшо дүрбэн жэл болохонь. Теэд энэ үйлэ хэрэгэй хойшолонгуудынь мүнөө үедэ бидэ ойлгожо эхилбэбди. Хүн түрэлтэнэй дэлхэй дээрэ бии болоһонһоо хойшо энэ ушар экологидо эгээл аюултайнь болоо гээшэ гээд мэргэжэлтэд тоолоно. СССР-эй Верховно Совет Чернобылиин хойшолонгуудые усадхаха талаар хэмжээнүүдые түргөөр абаха асуудалые хаража үзэһэн байна. Тиихэдээ Чернобыльдо ехэ юумэн хэгдээ, теэд үшөөл хэгдэхэ юумэнэй хэмжээн тон ехэ байһаар гээд тэмдэглэгдэбэ. Украина, Белоруссида, Россиин зарим областьнуудта 1990—1992 онуудта бэелүүлэгдэхэ хэмжээ ябуулгануудай программа зүбшэгдэжэ батлагдаа.

Майн нэгэнэй һайндэрэй урдахана М. С. Горбачев Уралай ажалшадтай уулзаба. Совет Президентын энэ уулзалга манай орондо, мүн хариин оронуудта анхарал татаба. Ушар юуб гэхэдэ, М. С. Горбачевой ажалшадтай, предприятиин хүтэлбэрилэгшэдтэй, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдтэй, олониитын түлөөлэгшэдтэй уулзалга хадаа гуримшуулагдаһан дэлгүүрэй экономикодо орохын тула шиидхэгдэхээр болоһон асуудалнуудаар арад зонтоео зүбшэһэн, эгээл таарамжатай харгы замые бэдэрһэн ушар гээд тоологдоно.

Зүүн Европын гүрэнүүдтэ Майн һайндэр тэмдэглэгдэхэ байһаниинь ойлгосотой. Теэд зарим оронуудта, жэшээлхэдэ, Чехословакида хүнэй эрхэ сахилга хангагданагүй, коммунистнуудые эндэ мүрдэжэ эхилэнхэй.

Эдэ бүгэдые бултыень анхархада, «Газар дэлхэйн арадууд! Хүн түрэлтэнэй хамтын зорилгонуудые шиидхэхын тула хүсэл оролдолгонуудаа арьбадхаябди, ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэ шухаг баялигууд илан мандаг лэ!» гэһэн 1990 оной Майн 1-дэ зорюулжа, КПСС-эй ЦК-гай гаргаһан уряанууд һанаанда эжэлүүдгүй ороно.

Харилсаанууд үргэдэнэ

Баруун оронуудай журналистнууд боложо үнгэрһэн үйлэ хэрэгүүдтэ сэгнэлтэ үгэхэдөө тоб байса, богонихоноор хэлэжэ шададаг байха юм. Энэ удаа КНР-эй Гүрэнэй Соведэй Премьр Ли Пэнэй албанай хэрэгээр манай орондо ерэһэн совет хүтэлбэрилэгшэдтэй тэрэнэй уулзалгын ба хөөрэлдөөнүүдэй дүнгүүдые Баруун Германиин ЦДФ телепрограммын корреспондент иимэ сэгнэлтэ үгэбэ: «Бүхы шэглэлнүүдээр харилсаануудые саашадань хүгжөөхэ талаар хоер талынхид оролдоно. Энээниие бэелүүлгэдэ таарамжатай арга боломжонууд бии. Харилсаануудые гүнзэгырүүлхэ талаар хэдэн документнүүд баталагдаба. СССР ба КНР-эй хоорондохи харилсаануудые үргэдхэлгэдэ хоер талаһаа сэрэгэй хүсэнүүдые хорохо ба совет-хитад хилэ дээрэ бэе бэедээ этигэхэ талаар еһо гуримууд тухай хэлсээн онсо удха шанартай. Совет-хитад харилсаануудые үргэдхэлгэ хадаа совет Президентын баримталдаг гадаадын политикын амжалта мүн».

Француз «ЭКО» газетэ иигэжэ бэшэнэ: «7500 километр зайда үргэлжэлһэн хилэ дээрэ сэрэгэй хүсэнүүдые хорохо, мүн худалдаа наймаанай, экономическа болон эрдэм-техникын талаар хэлсээнүүдтэ гар табилга хадаа хоер талынхидай гаргаһан оролдолгын аша үрэ боложо үгэнэ бшуу».

СССР-эй Азиин хубида байлгагдадаг сэрэгэй хүсэнүүдые 200 мянган сэрэгшэдээр хорохо гэһэн Михаил Горбачевой үүсхэл дэмжэгдэн, совет-хитад хилэ дээрэ сэрэгэй хүсэнүүдые хорохо тухай хэлсээн баталагдаба гээд «Вашингтон пост» тэмдэглэбэ. Арбан жэлэй болзороор баталагдаһан экономическа ба эрдэм техникын талаар харилсаануудай гол шухалань гэхэдэ, аша үрэ ехэтэй технологиин талаар андалдалга болоно гээд «Нью-Йорк таймс» газетын корреспондент бэшэнэ.

Москва хотодо үнгэргэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдэй үедэ гол шухалань гэхэдэ, совет-хитад экономическа харилсаануудые үргэдхэлгын ба хүгжөөлгын асуудалнууд байһаниинь ойлгосотой. Эдэ харилсаанууд өөрын түүхэтэй, еһо заншалнуудтай юм. Теэд удаан болзорой туршада таһалдуулагдаһан байна бшуу. Харин мүнөө үедэ хоер ороной харилсаанууд шэнэ шатада гаргагдаха арга боломжотой байна ха юм. Ушар юуб гэхэдэ, тус оронуудта экономическа реформонууд бэелүүлэгдэнэ. Энэ хадаа арад зоной ажаһуудалай хэмжээе дээшэлүүлхын тула үйлэдбэриин хүсэнүүдые хүгжөөлгэдэ онсо нүлөө үзүүлнэ. Дүй дүршэлөөрөө хубаалдаха гээшэ хоер ороной арадай ажахые хүгжөөлгэдэ ехэ удха шанартай байна бшуу.

Тиимэһээл Москвада үнгэргэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдэй үедэ эдэ асуудалнууд горитойхон һуури эзэлээ юм. Экономикын ба соёлой, эрдэмэй ба техникын, экологиин ба бусад ажаябуулгануудай талаар харилсаанууд хэмжээнэйнгээшье, шанарайнгаашье талаар эрид хубилгагдахань гээд найдаха үндэһэн бии.

Москвада үнгэргэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдэй үедэ сэрэгэй хүсэнүүдые хорохо, совет-хитад хилэ дээрэ бэе бэедээ этигэхэ хэрэгые бэхижүүлхэ талаар хоер ороной түлөөлэгшэд үгэеэ ойлголсобо гээд баруун оронуудай журналистнууд нэн түрүүн тэмдэглээ һэм шуу. Тиимэһээ энэ үйлэ хэрэгэй Ази түбидэ аюулгүйн байдалые сахилгада онсо нүлөө үзүүлхэ байһаниинь дамжаггүй. Хоер ороной харилсаануудай түүхэдэ ушарһан хойшолонгуудые усадхаха хэрэгтэшье эдэ хэлсээнүүд ехэ удха шанартай байна ха юм.

(ТАСС).

ИНТЕРВЬЮ ҮГЭБЭ

БЕРЛИН. ГДР-эй премьер-министр Лотар де Мэзьер албанай хэрэгээр Советскэ Союзда ошохынгоо урда тээ ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэһэн байгаа.

ГДР-тэ боложо байһан хубилалтанууд, үйлэ хэрэгүүд манай оронуудай хоорондо заншаһан харилсаануудта муугаар нүлөөлхэ байна гэжэ тэрэ мэдүүлээ. Урдынхидал мэтэ Советскэ Союзтай гадаадын худалдаа наймаа ехээр хэхэбди. Ажабайдалай олохон асуудалнуудаар тон нягта холбоо барисаан тогтоогдонхой. Тэдэниие улам һайжаруулхые найданабди. Нэн түрүүн хүнүүдэй хоорондохи ,удаань эмхи зургаануудай хоорондохи харилсаа хүгжөөлгэдэ анхаралаа хандуулхабди. Тиихэдэ һүмэнүүдэй түлөөлэгшэдэй хоорондо уулзалганууд үнгэргэгдэхээр хараалагдана.

Манай оронуудай хоорондохи экономическа харилсаанда предприятинуудта өөһэдтэнь үргэн ехэ эрхэнүүдые үгэхын түлөө Советскэ Союз үнинһөө хойшо тэмсэнэ гэжэ Л. де Мэзьер ГДР-эй болон СССР-эй хоер талын экономическа харилсаанда тогтожо хэлэхэдээ тэмдэглээ. Гэбэшье ГДР-эй урдын хүтэлбэри энээндэ һаад тойбо татадаг байгаа. Бидэ энээниие эрид буруушаанабди гэжэ тэрэ хэлэбэ.

(ТАСС).

НИМЭЛ ХУБИ ЗАЯАТАЙ

ЮАР-та политическэ үйлэ хэрэгүүд саашадаа эдэбхитэйгээр хүгжөөгдэжэ, сагаан болон хара яһатанда юрын хэрэг бэшэ болоод байна. Президент Фредерик де Клерк орон дотороо хубилалтануудые хэжэ эхилээ гэжэ баруунай хэблэл батална. Тиигэһээр байгаара апартенд хубилгагдаха гэжэ правительствын толгойлогшо мэдүүлнэ. Саашадаа үйлэ хэрэгүүд ямар замаар дабшахаб! Гол түлэб энэ асуудал ЮАР-ай хара арһатай хүн зоной һанаае зобооно. Хэн ороной эзэн болохоб!— гэжэ Европоһоо гараһан 4 процент хүнүүд африканернүүдай, сагаан яһатан һанаагаа зобоно. Баяшуул болон үгытэй ядуу хүнүүдэй хоорондо хэмороон гарангүй яахаб даа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Йоханнесбург Соуэтын негрнүүдэй ажаһуудаг кварталда нимэрхүү үзэгдэлтэй саг үргэлжэ ушархат.

ТАСС-ай фотохроника.

Өөрынгөө түрэһэн үдэр һайндэрлэхэ үедөө мүнгэ хэхэ гээшэ эгээл баян хүнүүдэй шуһандань шэнгэнхэй. Ухаан заяанда орошогүй ехэ мүнгэ гаргашалха гээшэ Малкольм Форбсдо юрын хэрэг болонхой. Тиимэһээ хэблэлэй бизнесэй энэ баянай өөрынгөө далан жэлэй ойе тэмдэглэхын тула Мароккоһоо айлшадые уриханань, хэншье гайхаагүй. «Зуун жэлэй үдэшэ» 2 миллион доллароор сэгнэгдэв. Хэрбээ Форбсын өөрынгөө журналда түһатай соносхолнуудые үгэһэнэй ашаар ойн баярта гаргашалһан мүнгэнэйнгээ зарим хубиие тэхэрюулхэ хүсэлтэйб, гэжэ хэблэлэй түлөөлэгшэдтэ хэлээгүй һаань, энээндэ хэншье анхаралаа хандуулхагүй байгаа. Энэ удаа налог түлэгшэд бэеэ барижа шадабагүй... Тэрэ хүлеэгдээгүй хэмороон гарагша аа гү гэжэ мэдэрээд, уриһан суута хүнүүдэй тоосоогоор соносхолдо «нэгэшье цент гаргашалхагүйб» гэжэ абаһаар мэдүүлээ. Харин журнал соо үдэшэ болон хатарай бүлэг тухай багахан тэмдэглэл толилогдохо... Энээн тухай «Таймс» журнал бэшээ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Малкольм Форбс болон тэрэнэй айлшан Элизабет Тейлор «зуун жэлэй үдэшын» үедэ.

ТАСС-ай фотохроника.

Энэ һонирхолтой

ЯБАГААР... ХОЙТО ПОЛЮС ТЭЭШЭ

Канадын гурбан хүн Хойто полюс хүрэхэ зорилготойгоор холын аяншалгада гараба. Тэдэнэр нохойнуудай, шарганoccуудай, мотоорно онгосонуудай, самолёдуудай туһаламжа хэрэглэнгүй, ябагаар түрүүлэн Хойто полюсто хүрэхые хараалаанхай. Урда тээнь ябагаар мүльһэн түбидэ хүрэхые 12 дахин һэдэлгэ хэгдэбэшье, бултадаа урагшагүйдэһэн юм.

39 СҮҮДХЭ СОО ДАЛАЙ ДЭЭРЭ

Никарагуагай эрхэтэн Франклин Артуро Малиньос 39 сүүдхэ соо далай дээрэ байба. Недондо жэлэй октябрь һарын тэн багта 25-тай загаһашан болон тэрэнэй хоёр нүхэдэй һуужа ябаһан бишыхан судна аюулда ороо бэлэй. Тиихэдэнь загаһашад бишыхан һала түхеэржэ, судннаһаа холодохо баатай болоо һэн. Уданшьегүй ууха уһаниинь, эдеэ хоолынь дууһаба. Экипажай хоёр гэшүүд туража үхэһэн байгаа. Малиньосой хэлэһэнэй еһоор, акуланууд һаладань хэдэ дахин добтолбо. Имагтал нугаршагүй хүсэл зоригтой, этигэл найдалтай байһандаа залуу загаһашан амиды мэндэ үлөө. 40-дэхи сүүдхэдэнь Мексикын загаһашад тэрэниие оложо абарһан юм.

ГАЛТА ГАЗАРҺАА АЛЯСКА ХҮРЭТЭР

Монтевидеодо ерэһэн Аргентинын залуу айл хазаар мореор бүхы Америкые — Галта газарһаа Аляска хүрэтэр — һэтэлэн гарахые шиидэбэ. Һая гэрлэһэн эдэ хоёр хамтаа һараяа иигэжэ үнгэргэхые шиидээ бшуу. 40 мянган модо зайе тэдэнэр дүрбэн жэл соо гаталха. Тэдэнэй хэлэһэнэй еһоор, оян замдань ехэл хүндэмүүшэ халуунаар угтана.

Дүрбэн жэл соо аяншалһанайнгаа һүүлээр Роберто Беттина хоёр Аляскын Прюд Бей гэжэ нютагта ажаһуухадаа, хараһан, үзэһэн юумэн тухайдаа ном бэшэхые хараална.

ҮНДЭР НАҺАТАЙШУУЛАЙ НЭГЭН

Мароккодо ажаһуудаг Кхедуиен Мохаммед Эль-Абдия гэгшэ түрэһөөр 130 жэлэйнгээ ойе һаяхан тэмдэглэбэ. Энэ үндэр наһатай хүгшөө үбдэхэ үбшэнгүй, үшөөл гэр соогуураа һалирһаар зандаа. Мусульман шэжэнай бүхы еһо заншалнуудые сахижа шадахагүй байһандаа наһажаал эхэнэр ехэтэ голхорно. Энэ үндэр наһатай үни хадаа хүгшэн эжы болоһон аша басаганайдаа ажаһуудаг. Хоёр басагадынь мүн лэ үндэр наһатай байгаа. Зуугаа шахажа ябатараа, тэдэнэр наһа бараба.

БРОНЗО ЗЭБСЭГТЭ ҮЕЫН...

Йеменэй Араб Республикын газар дээрэхи бронзо зэбсэгтэ үеын эгээл ехэ отог Амран хото шадархи Бейт-Маджли нютагта ойрохоно олдобо. Тэндэ олдоһон бронзо буу зэбсэгүүд, гоеолто зүүдхэлнүүд, шабар амһартанууд, гэрэй бусад хогшолнууд 3 мянга гаран жэлэй урда тээ бүтээгдэһэн байгаа гэжэ тодорхойлогдоо. Мэргэжэлтэдэй һанажын еһоор, эндэһээ олдоһон эдэ бүхы зүйлнүүд эрдэм ухаанай талаар үнэтэй сэнтэй. Эдэ бүгэдэ хүн түрэлтэнэй хүгжэлтын мүндэлһэн Аравиин хахад аралай урда хубида эртэ урдын соелой түүхын талаар манай эрдэм ухаае нилээд нэмээхэ байна.

Тускайлбал, манай эрын урда тээхи гурбадахи мянган жэлэй һүүл багта Бейт-Маджлиин оршондо эртэ урда сагта ажаһууһан хүнүүдэй, угсаатадай соел болбосорол мүнөөнэй Палестинын газар дээрэ ажаһууһан угсаатадай соел болбосорол адлирхуу гэһэн тобшолол хэхэ арга олгохо байна.

ВЕЛИКОБРИТАНИИН БАЯШУУЛ

Великобританиин 200 эгээл баян хүнүүдэй спискые «Санди таймс мэгэзин» журнал толилбо. Тэдэнэй хамтын баялиг 48 миллиард фунт стерлинг юм. Энэнь ороной бүхы национальна продукциин 9,4 процентнь болоно.

Великобританиин королева Елизавета II эндэ түрүү һуури эзэлнэ. Тэрэ 6,7 миллиард фунт стерлингын сэнтэй баялигтай юм. Журналай тоолон гаргаһанай еһоор, мүнөө Великобританида 11 миллиардер тоологдоно.

ХАРТААБХА, АИПА, АРАКАЧА

Перугай Аандада нютагтай хертаабха хадаа шэниисэ, барайгар болон кукурузатай ахмта хүн түрэлтэнэй эдеэ хоолдо ородог гол зүйлнүүд болоно гэжэ эрдэмтэд батална. Гэбэшье Аандын нютаг зоной эртэ урда сагһаа хойшо тарижа ургуулдаг бусад түмһэн тиимэшье үргэнөөр мэдээжэ болоогүй.

Жэшээнь, инкэнүүдэй тарижа ургуулдаг байһан аипа хадаа сагаан үнгэтэй түмһэн хүн зоной дунда мүртэй мэдээжэ бэшэ юм. Тэрэниие шанахада, эдеэ хоол болгожо бэлдэхэдэ, яблокадал адлирхуу амтатай. Сагаан морхообтол адлирхуу аракача Европодо мэдээжэ болоходоо магадгүй. Тэрэ сельдерей, капуста болон шараһан каштанда адлирхуу юм.

(ТАСС).

ТАКСИСТ ХЭҺЭЭГДЭЭ

Нью-Йорк хотын пассажирнуудай болон диспетчерскэ албанай хүдэлмэрилэгшэдэй гомдолоор таксист В. Гандос гэдэг сүүдэй урда зогсобо. Ушарынь гэхэдэ, тэрэ гудамжада гараа үргэжэ байһан хүнүүдэй хажууда зогсонгүй гарадаг, диспетчернүүдтэ бүдүүлигээр хандадаг, пассажирнуудһаа үлүү мүнгэ абадаг, пассажирнуудай дурадхаһан замаар ябажа үгэдэггүй байшоо. 1986 онһоо хойшо тэрэ дүримүүдэй 119 пункт эбдэһэндэ тоологдоо. Тиин В. Гандос Нью-Йоркын эгээл бүдүүлиг, муу абари зантай 9 дорой жолоошодой списогэй эхиндэ гаража, хүн зониие зөөхэ эрхэһээ хаһагдаа.

Эндэхи таксистнууд пассажирнуудые зөөхэ эрхэ олгохо лицензитэй болохын тула 100 мянган доллар хүрэтэр мүнгэ түлэдэг юм.

ИНАГ ДУРАНАЙ ХҮСЭН

Инаг дуран гээшэдэ наһанай илгаа байдаггүй. Эдэ үгэнүүдэй үнэниинь һая Америкын нэгэ штадта болоһон ушараар үшөө дахин батадхагдаба. Эндэ 77 наһатай Элизабет Джозеф Пипкин хоёр гэрлэбэ. Эдэ хоёр «залуушуулай» инаг дуранай түүхэ ганса наһанайнгаа тоогоор бэшэ, харин 1932 ондо наадагдаһан түрэ хуримаарaa һонирхол түрүүлнэ.

Тэдэнэр зургаан жэлдэ хамта һуухадаа, хоёр үхибүүтэй болобошье, гэр гуламтаяа хамгаалжа шадангүйгөөр, һалаһан һандарһан байха юм. «Тиихэдээ һалаһамнай, эдир залуугай алдуу байгаа»,— гэжэ Джозеф мүнөө тоолоно.

Тэрэ хоёр наһатай болоод дахинаа ниилэбэшье, үтэлөөбди гэжэ айнгүй, ерээдүй тээшээ зоримгойгоор харана. «Эсэгэмни 78-тайдаа гэрлэһэн юм. 105 хүрэтэрөө һамганаараа золтой жаргалтай ажаһуугаа һэн,— гэжэ шэнэ бүлые толгойлогшо тэмдэглэнэ.

Үбгэ һамган Пипкинтэн гэр бүлынгөө «шэнэдхэгдэһэн» зол жаргалай түлөө өөһэдынгөө басаган Эвелиндэ баяр хүргэнэ. Анха һалаһандаа бүхы наһаараа эсэгынгээ голхоржо ябадагые басаганиинь мэдэрдэг һэн. Нэгэтэ тэрэ эсэгыень амаршалхые эжыдээ дурадхаха. Тэрээнһээ хойшо бэшэг бэшэлгэн, бодоод лэ телефондор хөөрэлдөөн, үни удаан уулзалганууд хаһархаа болео. Тиигэжэ Эвелинэй эхэ эсэгэ хоёр дахинаа ниилэжэ, үхибүүдээ жаргуулаа бшуу.

ЗЭМЭЕЭ САГААРУУЛЖА БОЛОХО

Богонихон болзороор эрхэеэ хаһагдаһан швейцарнууд еша үрэтэй ниитын хүдэлмэри хэжэ, зэмэеэ сагааруулха аргатай болобо. Энэ туршалга 1995 он болотор эндэ үргэлжэлхэ юм.

Правительствын шиидхэһэнэй еһоор, түрмын үдэр бүхэн 8 час соо үргэлжэлһэн хүдэлмэритэй адлидхагданхай. Зэмэтэ нюур тиихэдэ гэртээ байжа болохо юм.

126 ДАХИН

Кенидэ ажаһуудаг Арсантус Акуку Огвелла гэгшэ орондоо суутай болонхой. Тэрэ 72 наһандаа хуулита 41 һамгатай. Эндэхи луо гэжэ үндэһэ яһатанай заншалаар олон һамгатай байлга амаршалагдадаг юм: олон һамган байбал, олон үхибүүд гараха, олон үхибүүд байбал, ажахыда хүдэлхэ хүнүүд олон байха гэжэ тоологдодог.

Огвелла 27 хүрэтэрөө 126 дахин һамга абаһан намтартай. 85 гэрлэлгээ тэрэ урагшагүйдэ тооложо, һалаһан байдаг. Нютагай «Кения таймс» газетын тэмдэглэһэнэй еһоор, энэ хүн дэлхэйдэ дэмы түрөөгүй. Мүнөө тэрэ 497— хүбүүд, басагадтай, 185 аша зээнэртэй, Огвеллые гэртэнь барижа уулзаха гээшэ бэрхэтэй юм. Нэгэ һамганһаа нүгөөдэдөө үргэлжэ нүүжэ ябадаг шуу.

КАРАТЭ БОЛОН БУСАД

Элүүржүүлгын комплекснүүдай «Киев-90» гэһэн уласхоорондын фестиваль Украинын ниислэл хотодо май һарын эхеэр болохонь. Тэндэ Япон, Венгри, Итали, Югослави, Греци, ФРГ болон манай ороной команданууд хабаадажа, зүүн зүгэй барилдаан, атлетическэ гимнастика, аэробико гэхэ мэтээр туршалсаха юм.

Энэ хэмжээнһээ ороһон мүнгэнэй бага бэшэ хубинь Чернобылиин усалһаа гэмэлтэһэн Үхибүүдэй фонддо оруулагдаха.

ЭЖЭЛЭЭ ОЛОО...

Луцкын «Байгаали» гэжэ магазин дээрэ юрэ бусын гулабхаа бии болобо. «Чикаго, август, 1989, номер 4392» гэжэ латаар бэшээтэй сахариг тэрэнэй хүлдэнь уяатай байгаа.

Агаар холоһоо ябаһан айлшан нютагай гулабхаануудтай ямаршьегүй байхаһаа гадна тэдэнэйнгээ дундаһаа нэгэ эмэ гулабхаатай эжэл болоо.

Энэ аяншалагшын эзэниинь хаанаһаа олдохо гэшэб

«Советская торговля» газетэһээ.

Дотор Монголой ёho заншалнууд

СССР-эй Географическа бүлгэмэй бодото гэшүүн С. Б. Гонсоронов недондо Үбэр-Монголоор айлшалхадаа, тэндэхи монгол үгсаатанай ажабайдалтай танилсаһан байна. Һонирхоһон, үзэһэн юумэнүүд тухайгаа автор энэ тэмдэглэл соогоо бэшэнэ.

Монгол үгсаатанай ёho заншалнуудые абажа харахада, ехэл һонин, өөрын онсо шэнжэтэй юм. Олохон ёho гуримуудынь бүри эртэ үрда сагһаа эхитэй. Он жэлнүүдэй ошохо бүри заримаиинь хубилжа, урданайнгаа шэнжэ түхэл алдаад, мүнөө үе сагай байдалда тааранги дүтэ болонхой.

АЙЛШАНИИЕ УГТАЛГА

Монгол яhатан гээшэ хүндэмүүшэ уряангы, налгай, түрэл арадайнгаа ёho заншалые хүндэлдэг зон юм. Жэшээнь, айлшанай хүрэжэ ерэхэдэ, эзэн гэрһээ гаража угтаад, баруун гараа сээжэдээ барин дохижо, амар мэндээ мэдүүлдэг заншалтай: «Сайн, сайн байнуу!». Тиигээд тэрэ айлшанаа һэеы гэртэ орохыень уридаг. Гэртэ ороһон айлшан зүүн тала барин дээшээ гараад, хоймортоо гаража һууха ёhотой. Айлшанаа хүндэлжэ байһан гэрэй эзэн уралан гоёор оёһон алшуур бүһэдөө хабшуулаад ябаһанаа гаргажа, хүндын тэдыдэ хамарай тамхи дуhадхахадань, айлшаниинь гү, али хоюулан тэрэ тамхинһаань үнэрдэхэ ха. Энэ гурим хадаа айлшанаа хүндэлһэнэй, һайн һайханиие хүсэһэнэй тэмдэг.

Хамарай тамхинай алшуур амhарта бишыхан аад, ураар, угалза хээтэйгээр гоёогдоһон байдаг. Тиин түхэл янзань элдэб эсын байжа болохо. Үнгын нэрэтэй эрдэниин шулуугаар, үгышье һаа алта мүнгөөр гү, али зэдээршье дархалан бүтээгдэһэн байжа болохо. Гол түлэб бүһэтэйшүүл иимэ алшуур абажа ябадаг (эхэнэрнүүдэй дунда үсөөн хүн абаад ябадаг гэжэ адаглахаар). Теэд мүнөө олонхи зон тамхитай ябахаяа болинтожо байнхай. Алшуурнуудаа андалдаха гээшэ баһа өөрын гуримтай. Жэшээлбэл, нэгэ наhанай нүхэд уулзаа һаа, хоер гараараа залаха, харин угтажа абаашань баруун гараа һарбайха ушартай. Иигэжэ хоер дахин добтаһанай һүүлээр алшуур эзэндээ бусаагдадаг. Хэрбээ айлшаниинь эзэнһээ наһатайбар байбал, тэрэнээ хибэс дээрэ һуулгадаг, дохидог, һүүлдэнь лэ алшуурнуудаа андалдаан болохо юм хаш. Гэрэй эзэн айлшандаа зогсоһон зандаа алшуураа һарбайгаад, тамхи үндэхыень хүлеэдэг. Өөрөө үндэхэгүй, баһал хоер гараараа айлшандаа алшуурыень бусааха. Харин гэрэй эзэн эхэнэр хүн байбал, алшуурыень абажа, сохoдоо дүтэлүүлээд, һүүлдэнь дохижо, хоер гараараа наһаар ахамар айлшандаа барьдаг. Энээхэн гурим хадаа хани барисаанай дүтэ болоһые гэршэлнэ. Урид бэе бэеэ таниха, мэдэхэшгүй байһан һаа, тамхинуудаа андалдаһанай һүүлээр һайн танил болохо жэшээтэй.

ХАДАГ БАРИЛГА

Хадаг барилга монголнууд болон түбэдүүдэй тон дүтэ һанаха заншал юм. «Хадаг» гэһэн үгэ түбэдһөө гараһан. Тэрэниие тон баяртай ушарта, уулзалга, үдэшэлгэ дээрэ, бурханда мүргэхэ үедэ, Сагаа һараар, бэшэ-бэшэ һайндэрнүүдэй үедэ барин ёhолно. Хадаг ехэнхидээ сэнхир хүхэ, сагаан үнгэтэй торгон байдаг. Ута богонинь элдэбын байжа болохо, хоер талынь сасагуудшье баһа ондо ондоотой. Ута хадаг будда бурхандаа баридагшуул ха.

Хадагаа нугылган эбхээд, гадар талаарынь айлшан тээшээ харуулаад дохижо, хүндэтэй айлшандаа баридаг. Хадаг абаашань баһал доро дохижо хүлеэхэ ёhотой, нюур шарайнь миhэрэн баярлаһанаа мэдүүлхэ. Хадаг хоер гараараа баридаг, тэндэхи арад зоной дунда хадаг барилга үргэнөөр дэлгэрэнги.

АМАРШАЛГА

Энэмнай ямаршье наһанай илгаагүйгөөр бүхы монголнуудай юрэ бусын ёho гэгдэнэ. Сасуу зон һаа, юрэ мэндэшэлэлдэдэг, харин аха үеынхид ёhолон бэе бэеэ амаршалдаг. Бүһэтэй хүн баруун үбдэг дээрээ һуудаг, харин эхэнэр — хоер үбдэг дээрээ. Хазаар моритой ябаа һаа, али тэргэ дээрэ һуугаадшье ябаа һаа, газарта бууха ёhотой. «Та гэр бүлөөрөө һайн байна гүт?». «Та гэр бүл сайн байн?», «Бий сайн?», «Мал сайн?» гэхэ мэтэ асуудалнуудые бэе бэедээ хэлэжэ, мэндээ мэдэлсэдэг, амаршалалсадаг ёhотой.

Алшуур тамхияа мүнөө гэнсэл түрэ найрай үедэ андалдадаг болоо, юрэ сигаредүүдээ, али тамхи носоодог галнуудаа (зажигалкануудаа) андалдаад үнгэрдэг.

Монголнуудай урданай заншалнууд мүнөө хубилантаа. Жэшээнь, үбдэг дээрээ һуухын орондо дохижо, али гарнуудаа адхалсан мэндэшэлэлдэдэг болоо. Элдэб конфетэ саахар, эд хубсаһа, эдеэнэй зүйлнүүдые бэлэг барилга заншаа.

ХУБСАҺА ХУНАР

Монголнууд гээшэмнай эртэ урданай үндэһэ яһатан гэгдэдэг. Олон жэлэй туршада нүүдэл зөөдэл байдалтай байһан дээрэһээ тэдэнэй үмдэдэг хубсаһа хунар, гоёолто зүүдхэлнүүд баһал өөрын онсо шэнжэтэй юм.

Һайндэртэ айлшаар ошоходоо, али нүхэсэдэг хүбүүнтэеэ болзор хэлсээд уулзахадаа, басагад үнэтэй сэнтэй эрдэниин шулуунуудаар гоёоһон малгайгаа үмдэдэг. Юрын үдэрнүүдтэ тэдэ малгайгүй, ута гэгшын ногоон шарфаар толгойгоо брогоод ябадаг байна. Гоёжо үмдэдэг малгайнуудынь субад, агат, шүрэ, малахит, үгышье һаа алтаар, мүнгөөр, нефридээр шэмэглээтэй байжа болохо. Бүһэтэниинь зундаа кепкэ, шляпа үмдэнтүү, үбэлдөө — хонинной арhаар оёhон шобогор малгай.

Монгол яһатанай гол түлэб үмдэдэг хубсаһан гэхэдэ дэгэл юм. Хүйтэн шэрүүн байгаалида ба зөөдэл байдалда ехэл таарүү, дулааншье. Мал харадаг нютагуудые абаа һаа, хүгшэн залуугүй дэгэл үмдэдэг. Тэрэнь ута аад, уужам хамсытай, бодхомол захатай, хормойнь зүүн хажууһаа баруун тээшэнь һэхэгдэдэг. Заха, хамсын үзүүр болоод хормойгоо эмхиржэ гоёодог. Бүһэтэйшүүлэй үмдэдэг дэгэл ехэнхидээ хүхэ, хүрин үнгэтэй байхаяа һанана. Эхэнэрнүүдэй — ногоон, улаан. Зунай дэгэлнүүдые нимгэн аад, сайбар үнгэтэй бүдөөр оедог, харин үбэлэйнь дэгэлнүүд арhан дотортой. Буржагар сагаан арhаар оёhон һаань, бараан бүдөөр гадарладаг. Дэгэл үмдөөд, хазаар мореор али мотоциклаар ябахада, үбдэг хүшаад, ехэл дулаан.

Бэеэ монголнууд бэлхүүһээрээ бүһэлдэг. Тиин бүһынь үнгэ хубсаһанайнгаа үнгэтэй тааранги байха ёhотой. Юрын гү, али торгон, елэгэр бүдөөр бүһэ оедог байна. Бүһэтэйшүүл дэгэлээ бүһэлхэдөө, дэгэлээ халта үргэдэг. Тиихэдэнь мориндо мордоходонь һаадгүй байхаһаа гадна, сэбэр һайхан, ёhотойл эрэ байһанаа харуулһантай адли. Харин эхэнэрнүүд шангаар татаад бүһэлжэ, сууригар нарин матаргайгаа харуулха гэжэ оролдодог. Тиигээдшье үбэлдөө бүһэлөөд ябахадань, дулаан нэмэргэ байнгүй яахаб даа.

Монгол яhатанай үмдэдэг гутал гэхэдэ, бүдөөр, арhаар оёгдодог юм. Тансаараар, һэеыгээр оёгдоhон гутал гоёор харагдахаhаа гадна, зөөлэн, хүнгэншье. Сабхи оёхын түлөө үхэрэй, адууhанай арhа элдэхэ хэрэгтэй. Иимэ арhаар оёгдоhон сабхинууд ульhатай дулаан аад, бэлээр элэсэгүй. Гуталнуудайнь хоншоор өөдэнь харуулжа шантайлгаhан, түриинүүдтэнь гоёолто хэhэн байдаг. Онсолон тэмдэглэхээр зүйл гэхэдэ, хүбэнтэй гү, али һэеы оймһо, шагансаг үмдэхэдэнь багтахаар, уужам байха болоно. Хазаар мореор гүйлгэлдэхэдэ иимэ гутал хүлдэ гамтай, үбэлдөө дулаан. Мориhоо хуу халихашье болоо һаа, уужам гуталынь түргэхэн тайлдашадаг.

Мүнөө сагай байдал хубилжа, хүн зониинь үhэ зүhэеэ тайрадаг, элдэб прическо хэдэг, костюм үмдэдэг, харин эхэнэрнүүд ута гээзгэтэй, үhэеэ буржылгадаг, олонхинь юбкэ үмдэдэг болоо. Национальна шэнжэ түхэлөө алдаагүй аад мүнөө үе сагтаа тааранг яар хубсалhан монголнууд олон.

Баяр ёhололой оршон байдалда гоёжо дэгэлнүүдээ үмдэдэг. Мүн лэ шэнэ, ондоо түхэл оруулан дэгэлнүүдээ оёно, үнгэншье элдэб янзын, таһоуhагүй байдаг болонхой. Һүүлэй жэлнүүдтэ монголнуудай үмдэдэг дэгэлнүүдэй гоёолтонь бүри һайхан гэжэ адаглахаар.

Г. ГОНСОРОНОВ,
СССР-эй Географическа бүлгэмэй бодото гэшүүн.
(«Толон» газетэһээ абтаба).

«Сагаан һарын дангина» гэһэн конкурсдо хабаадалсаһан басагад һанамжануудаа хубаалдажа, сэдьхэлээ ханан хөөрэлдэнэ.

Сэбэр һайхан дангина абгайнарта туһалжа эсэшооб, гэдэһэмниншье үлдэшоо.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

Бүргэд

РАССКАЗУУД

Дабаа МУНКОЕВ

[Үргэлжэлэл. Эхинийнь 13—17, 19-дэхи номернүүдтэ].

— Би шамда дуратай һэм...— гэжэ Дари үргэлжэлнэ.

Өөнтэг абяагүй һууна. Нүгөө, үнтарини таһалга сооһоо будильнигай жэгдэхэнээр сохилхонь, үхэг доогуур хулганаанай шаршагануулхань, мүн хаанашьеб үйлсэдэ, машинын сигналдахань дуулдана.

— Һанана гүш?

— Тиимэ, тиимэ...

Дарийн хоолой холодо холодоһоор, аалида аалидаһаар эсэсэй эсэстэ дуулдахаяа болижо, агшан зуура нюдэнэйнь урда шиигээр, дэбирхэйгээр анхилһан модод, һандалинууд харагдахадал гэбэ. Хүнүүд, хүнүүд. Хатар нааданай талмай тээһээ зэд абяан дорьено.

Өөнтэгэй Шаралдай нүхэртэеэ нэгэ «хахадые» нюун барин хоолойгоорнь гудамхижархеод, зүрхэ оронхой, хүхюун маһагар юумэд басагад тухай шашалдажа һуутарынь, гэнтэ аре талаһаань:

— Хүлисыт, — гэһэн аалихан абяан дуулдаба.

Хоюулан зэргэ эрьехэдээ, үндэр тэгшэ бэеынь саб байса бариһан сагаан платитай басаганай комгоноор зогсожо байхыень харабад.

— О-о,— гээд, Шаралдай хүл дээрээ бодобо.— Басаган, үйдэжэ байһан хүбүүдээр зэргэлжэ һуугыт. Бидэ таниие гомдохоохогүй байхабди.

— Би яралтайб,— гэжэ басаган Шаралдайе анхарангүй, Өөнтэгэй урдаһаа харан хэлэбэ.— Та намайе үдэшэхэгүй гүт? Би айнаб...

«Юун һайн басаган өөрөө хүбүүдтэ ерэхэб даа»,— гэжэ тиихэдэ тэрэ бодоһон юм.

Үйлсэдэ аалин. Зэнхэгэр. Жэжэ бороо шэдэрнэ.

Өөнтэг басагые хүсөөрөө бэедээ хашан тэбэрөөд, таалажархиба.

«Яана гээшэбта? Тэбнит!»— гэжэ басаган үйлагаанай, амяа бүтэнгеэр гүйбэ. Тэрэнэй уралынь үни бүтэрмэ халуун, хуурай, үсэдеер зуугаатай. Нюдэнһөөнь нелбоһон элбэгээр гоожоно. Залуу ха юм даа: үйлажа, үйдэжэ үшөө үрдеэгүй...

«Харыш... һүрхэй юумэ аашалжа байхыень! Таанадые мэдэхэ байхаб»,— гэжэ Өөнтэг бодоно...

Тиигээд тэрэ үдэшэ тухай, Дари тухай тэрэ оро һэегүй мартажархиһан юм.

Мүнөө энэл даа...

— Арил!

Өөнтэг залд гээд, толгойгоо үргэбэ.

— Арил гэнэб, шамайе!

— Дари...

— Арил саашаа!

— Би-и...

— Арил! Арил! Арил!

Хүл дороо газар мэдэрэнгүй, Өөнтэг гэзгашаа гараба. Хойноһоонь документнүүдынь хиидэжэ ерээд, һаршаганан, налбалзан, газар дээгүүр тарашаба. Тиигээд үүдэн хаб-яб хаагдашаба. Тэндэ, үүдэнэй саана, хамаг наһанайнь, наранай гэрэлэй, тэнгэриин хуу, хуу үлэшэһэндэл, Өөнтэгэй досоонь бодолшье, гомдолшье, хүсэлшье, юуншье үгы. Хооһон. Гансал тэсэшэгүйгөөр шатана. Толгойнь гашалшоо гү гэхээр, сэлхэлзэнэ, Тойроод хуу сэлхэлзэнэ... Толгойгоо заһажархидаг һаа...— Э-эх, ажабайдал!..

Тэрэ удаан зогсобо.

ТАБХАЙН ДУРАН

Тохорюун шэнгит һойногор ута хүбүүд омог дорюунаар толгойгоо үргөөд, инаг басагадтаяа һабиршэбир хөөрэлдэн, үйлсөөр яралгүйхэн галгинад. Табхайшье баһа тэдэнэй дунда Дулматаяа хүтэрэлдөөд ябана. Табхай бэеэрээ үндэр бэшэ, набтархан. Дулма ехэл даруухан зантай басаган даа. Сэбэрхэн гээшэнь! Гэбэшье тэрэ өөрһөөнь, Табхайһаа үндэр...

Табхай хамаг бэеэр набтар хүнүүдтэл адли хүн: олоной дунда ябахадаа, өөрыгөө ахир өөдэгүйгөөр һанадаг юм. Илангаяа ямар нэгэ танил басагантаяа гэгээн сагаан үдэр үйлсэдэ золгоод, хөөрэлдэхэ болоо һаа, ехээр аягүйрхэжэ, хадамай басаган шэнгеэр улайшадаг. Юундэб даа, хамаг зон өөрыень наада хаража байһан шэнгеэр тэрээндэ һанагдадаг юм.

Мүнөөшье баһа тиимэрхүү занга гаргабал даа.

— Дулма, юундэшьеб, кинодо ошохо дурамни үгы байна... Миин зайял даа,— гэжэ Табхай аалихаар гүбэрбэ. Тиигээд «Эгээ арсаа һаань,' яаха гээшэбиб» гэһэн бодолдо абтахадаа, тээлмэрдэнгеэр магнайгаа уршылгаан байгаа бэлэй. Теэд Дулма арсабагүй:

— Яаха һэм, болохол даа,— гээд баруулжаа, Сэлэнгын эрье тээшэ, шэглэн гэшхэлбэд.

«Дулма намтай суг үйлсөөр ябахаяа аягүйрхэнэ еһотой даа», —гэжэ Табхай һэжэглэбэшье, басагантай зэргэлэн, бодолгото болошоод, табхар-табхар 'гэшхэлбэ,

— Теэд, юрэдөө, юундэ иимэ набтархан хүнөөр нүхэсэнэ гээшэб?..

Мүнөө мүнөөл сэхээр хөөрэлдөөд, хахасан хахасаха юм байна... Энэ мэтээр шэбшэн ябатараа, уһанай эрье хүрэжэ ерэшэһэн байба.

Эндэ тоншье аали намдуу. Жалжагы һара уһан соо һанжанхай, Табхайн зүрхэн шэнги шэшэргэнэн, һалганан байна.

— Дулма, шагналши даа...

Дулма тэрээн тээшэ эрид эрьеэд, дээрэһээнь уруу һайхан хара, бодолготойхон нюдөөрөө асуунгяар хараба. Табхайн зүрхэн юундэшьеб гэнтэ ег гээд, зосоонь һээл аягүй болоодхибо. Тиигээд залуу хүбүүн шадал шэнээгээ барагдахадал гэжэ ээлүүдгүй нойтон газар дээрэ һуушаба.

— Табхай, яагаа гээшэбши нихэдээ? Юундэ шабар дээрэ һуушабаш?!— гэжэ Дулма энхэргэн зөөлэхэн хоолойгоор зэмэлээд, бодхоохо һанаатай гарһаань татаба.

— Шамда ямар хамаатайб даа, —гээд, Табхай гараа мулта һэжэн абаба.— Һанаагаа бү зобо...

Эдэ үгэнүүдые дуулахадаа, Дулма залинда дайрагдаһан залуухан хүһандал залд гээд, гараараа толгойгоо хабшажа, найгалзан байтараа, газарта уруугаа харан унаад, шурхирса үйлашоо һэн. Айхабтар ехээр мэгдэшэһэн Табхай Дулмын толгойе үргэжэ, үбдэг дээрээ табяад:

— Дулма, инагни, бү үйлыш даа. Хамаг юумэн хуу һайн байха... Бодыш даа, хубсаһаншни ямаа болохо юм,— гэжэ аргааханаар баяртайгаар шэбэнэн һуугаа бэлэй.

ОГТОРГОЙ

Би хээрэ, талада, Бардатай уулзашабаб.

— А-а, амар-р сайн,— гэжэ тэрэ мэндэшэлбэ.

— Мэндэ, Барда.

— Энээгүүр юу хэжэ ябана гээшэбши?

— А-а, багшалнаб,— гэжэ тэрэ харюусаба.— Һүниидөө хар-руул хар-раад, үдэртөө энэл даа.

— Үшөө пенсидэ гараадүй аалши?— гэжэ шоглобоб.

— А-а,— гээд, шолмо намда хэлээ харуулба.

Эгээл энэ үедэ дүтын нүхэнһөө нэгэ пилдагар тарган тарбаган бултайгаад, аманда багтахагүй муухайгаар хараал шэрээл табяад, манда һалаабша эдюулээд, үшөө хойгуурхи газараа тоншожо үгөөд, саашаа орошобо.

— Шүдхэр-рые,— гэжэ Барда хороо бусалшаба.— Ажал хэхэгүй, амаар-раа гар-раса залгяад, талаар-р дүү-рэн хоб-жэб тараажа ябаха...

Хоюулан наашаа уруу дүрүү юумэд галгибабди. Наран нюрганай хордосо, тархиин манэрса долеоно. Олон тоото таршаанууд агаарта һанжанхай, «чад-чад» тооһоео гүбинэд.

— Хар-рал даа,— гээд, Барда хушуугаараа зүүн тээшээ зааба. Би зааһан тээшэнь харабаб. Манһаа арбаад алхамай газарта бүлэг нохойнууд нэгэ гулдагар сэбэр бэетэй үлэгшэниие тойронхой, бэе бэеһээ үрдилдэжэ байгаад, юуншьеб тухай арсалдан, бэерхүүгээр хүрхылдэнэд. Булганайнь һүүлнүүд омогоор хитаралдашанхай. Бултандаа залуунууд, хэбэрынь, сэбэрнүүд ха... Харин үлэгшэн алямсуугаар толгойгоо хоер тээшэнь хазайлган, нюдэеэ зэртэлзүүлэн, һүүлээрээ хурылан байжа, тэдэнииe шагнаха зуураа, «хян-хян» энеэсэгээнэ...

Тэрэ Бардые гэнтэ обсоржорхеод:

— Дян-дян!— гэжэ шэнгэхэн, сэбэр үлэгшэн хоолойгоор хусеба.

— Хүг-хүг-хүг!— гэлдэн, бусадынь дарья табилдашабад. (Би тэдэниие ойлгоогүйб. Тэдэнэр ямаршьеб, гансал нохойн бэшэ хэлэн дээрэ хөөрэлдэһэн байгаа). Харин Бардамни залд гэн, һүүлээ аладаа хабшаад, ябадалаа түргэдхэшэбэ. Мүн бишье баһа. Хойноһоомнай тэдэнэй уляан гиинаан гээгдэнгүй дахан, манике шабхадан, толгойнууд дээгүүрнай, зунай зөөлэхэн талын нюрган дээгүүр нелбоһон шэнгеэр сэсэрэн тарана...

Барда нилээд холохон ошоһон хойноо зогсожо, намайе хүлеэбэ.

— Шүдхэртэ намнуулһан юумэдэл юундэ гүйбэш?— гэжэ би амяа абажа ядан шиигэнэбэб. — Тэрэшни шамда юун гэжэ хэлээ юм?

— А-а, зүгтэг, намаар зугаа хэнэ... намайе дуудана... таалалдая гэнэ,— гэжэ тэрэ аягүйрхэһэндөө хэлээ ункжуулан хэлэбэ.

— Н-н-да-а... Теэд эдэшни ямар хэлэн дээрэ хөөрэлдэнэ гээшэб?

— Шүдхэр-рэй хэлэн дээр-рэ,— гэжэ тэрэ гэнтэ тэһэ һүрэшэбэ.— Мүнөөнэй нохосууд нохойнгоо хэлые мартаа юм гү, али тиимэ ехэ эрдэмтэй болошоо юм гү, юрэдөө, ойлгогдохогүйгөөр шулагалдадаг болонхой... Тэрэ бузарай, үлэгшэнэй, нюдые хараа бэзэш?— Миисгэйн нюдэн,—гээд, тэрэ нелбожорхибо.

— Э-э, Барда, Барда, үтэлжэл ябаа байнаш даа,— гэжэ би голхорбоб. Залуу ябаһанаа мартаа аалши?

— Үгы даа, би мартаагүйб,— гээд, тэрэ һанаа алдаба. Амитан бүхэндэ залуу наһан нэгэл дахин үгтэдэг. Энээниие мартажа болохо аал? Би нохойб. Нохой шэнгеэр ажаһуугааб. Нохой шэнгеэр дурлажа үзөөб. Нохой шэнгеэр үлзэхэб. Нохой шэнгеэр! Харин эдэнэр...— гээд, тэрэ хүлеэрөө занга-жархиба.

— Барда, бидэ наһатай болохо бүреэл гэмэргэн боложо эхилдэг гээшэбди,— гэжэ би сэсэрхэбэб. —Саг сагтаа, сахилзаа хүхэдөө гэлсэдэг шуу.

— Магад, би буруушье бэзэб — гэжэ тэрэ удаан дуугай ябаһанайнгаа һүүлдэ дуугарба.— Эндэ, — буруу, тэндэ — буруу... Теэд зүбынь хаанаб?

— Мммм,— гэжэ би шүдөө үбдэһэндэл үүгэнэбэб.

— Ши ниидэжэ үзөө һэн гүш?— гэжэ Барда гэнтэ һураба.— Ядахадаа нэгэшье дахин?

— Үзөө ааб даа,— гэжэ би гайхан харюусабаб.— Оло дахин ниидэһэн байхаб...

— Ямар бэ?— гэжэ тэрэ аалиханаар асууба.

— Ямар? Яяр. Бөөлжэдэһэн хүрэхэ... Бяа!

— Харин би нэгэшье дахин ниидэжэ үзөөгүйб. Ниидэгдэхэшьегүй хаш даа,— гэжэ тэрэ өөдөө харан, үйдхартайгаар хэлэбэ.— Харахада хооһон хии аад, яатараа дура булянанаб!.. Гэнтэ намда дали ургашаха, тиигээд ниидэн ябашаха шэнгеэр заримдаа һанагдаха...

— Би шамайе ойлгоногүйб. Гэнтэ юундэ ниидэхээ хүсэбэш? Булта ниидэшэбэлнай, газар дээрэ хэн үлэхэ болоноб?— гэжэ би хэлэбэб.

— Манайда нэгэ галуун бии һэн,— гэжэ тэрэ намайе шагнангүй үргэлжэлнэ.— Томоотой, сэбэр, эмэ галуун. Тэрэшни бараанай. эдэ галуудтал адли бэшэ ааб даа. Би эдэниие үзэн ядадагби. Харахадаал шүдэмни зохолжо эхилдэг. Хр-р! Ниидэжэ шадахагүй һаа, ямар шубуун гээшэб! Шахамал поршоонхо шэнги тарган, тэнэг, гоногор, бэедээ найданги юумэд мухар һүүлээр эшэгүүригүйгөөр өөдэнь үргэжэрхеод, нюһа, нелбоһонтой холисолдоһон шалбааг соо умбахадаа, жаргалайнгаа оройдо гараһандал һүхирэлдэхэ, үлэ болохо юумэнэй хойноһоо наншалдаха, архиншад шэнгеэр хараал шэрээл табилдаха... Тюу! Харин тэрэ тад ондоо һэн даа. Аадарай үүлэнэй үнгэтэй, елэлзэһэн үдэ һодонь сүлөөтэ һэбшээнэй урасхал һануулдаг һэн. Тэрэ нэгэ тээ сүмөөхэн газарта хоргодоод, огторгой өөдэ шэртэн зогсожо байдаг бэлэй. Удаан зогсохо. Өөрынгөө, галуунай, бодол бододог байгаал даа. Тиихэдээ ута хүзүүнинь гоёор доошоо долгитон нугаранхай, зэрлигшэг шаргал нюдэдынь номгоноор уһабхитан байха. Би хажуудань ошохоео зүрхэлдэггүй һэм. Айдаг байгааб. Мүн тэрэшье намһаа, сэхыень хэлэхэдэ, миниии ходо ангархай ябадаг аманһаа айна гэжэ тухайлдаг һэм... Дайнай үе байгаа. Дайн гансашье хүнүүдтэ бэшэ, мүн мандашье, нохойнуудта, юу хээ үзүүлээ даа. Би ходо үлэн ябадагаа һананаб. Тэрэ галууншье садатараа үлдэдэг һэн бээз даа. Тиибэшье, бааһан, баранай галуудтал хэзээдэшье гонгинохогүй, шорой дээгүүр юумэ түүжэ, онгиргожо ябахагүй, хэниешье зэмэлхэгүй, гомдохошьегүй, доро харахагүй, гансал номгохоноор өөрынгөө бодолнуудые бодожол һууха, жэгтэй амитан бэлэй. Иимэ сэсэн толгой аад, юундэ намда дурагүйлхэнэб гэжэ би өөрөө өөрһөөн оло дахин асуудаг байгааб. Би тэрэнэй хойноһоо һэмээхэн ажаглажа һуухадаа, тархим таһараг, хэды үлэншье һаа, галуунай амтатай мяхан тухай бододог бэшэ, харин ямар бэ даа нэгэл үндэр, өөрынгөөшье ойлгохогүй, гэгээн һайхан мэдэрэлдэ абташоод байдаг һэм,— гээд, Барда найтаажархиба.

— Бурхан үршөөг,— гэжэ би анхаран юрөөбэб.

— Тиимэ галуун 'байгаа,— гэжэ Барда урда хүлөөрөө хоншоороо аршаха зуураа үргэлжэлнэ.— Интэрээ юун тухай бодоноб гэжэ баһал бодолгото болодог болобоб. Ажабайдалай үг удха тухай, сэнхир тэнгэри, холын аян зам, мүнхэ ниидэлгэн тухай бодоно ха гэжэ би хара аминдаа тухайлхаб. Магад, иимэ сэбэр, сэсэн, томоотой галуун аад, нэгэтэ, ямар нэгэн үйлэ муутай амитандал тархяа таһа сэбшүүлээд, тогоон соо бусалжа байхадаа болохоб гээдшье бододог байгаа һэн ёа гү?.. Юундэб гэхэдэ, ходоо һанаа алдажа байдаг юм һэн... Хажуугаар нэгэ үлэн миисгэй тэрэнэй урдаһаа ногоон шара нюдөөрөө алдангүй гэтэшоод, «мяа-хан, мяа-хан» гээд һалахагүй. Миисгэй гэрэшэмнай хододоо үлэн ябадаг амитан гэжэ хэндэшье мэдээжэ. Бултандаа уушханай ханяадатай «хр-р, хер-р» хэршэгэнэлдэжэ ябаха... Тюу! Би, юрэдөөл, тэдэнһээ холуур ябагшаб... Эхэ газар дээгүүрнай иимэл амитад мүлхижэ ябадаг ха юм даа. Газарай ажабайдалые огторгойнхитой жэшэхэгүйш. Тиибэшье тэрэ галуун газарай ажабайдалай эдэ бүгэдэ «хара» талые юун ухаагаараа ойлгожо абаһан тула нелбожорхеод, даляараа зангажархиһан байгаа. (Энээн тухайдаа би хожомынь ойлгоһон хүм).

Дайсадшье, нүхэдшье бэшэ, иигээд лэ байдаг байгаабди. Үдэр хоногууд минии зүрхэндэл жэгдэ сохидолоор үнгэрэжэл байна. Дайншье дүүрэбэ. Бүтэншье, хүл гаргүйшье, юрэдөөл, амиды үлэһэн золтойшуул бусана. Харин минии эзэн тэхэрээгүй. Орондонь нэгэ сэнхирхэн саарһан ерээ. Би эрдэм һургуулигүйшье һаа, ямар саарһыень гансата ойлгоо һэм. Аймшагтайл байгаа даа. Эзэн эхэнэрэйнгээ үйлөөе дуулахагүйн тула би тала худар ошодог һэм... Нэгэтэ эзэн эхэнэрни ямаршье гэмгүй намайе шидамаар сохиһон юм. Би бүхэли үдэрөө гэгэжэ үнгэргөөб. Гомдолтой ха юм. Юунэй түлөө гээшэб? Юунэй түлөөб, аа? Магад, үй гашуудалаа багтааж ядаад, тииһэншье байгаа бээз даа. Яахабши, эзэмнай бусажа ерээгүйл даа. Дайн. Би дай үдхээгүйб. Харин намайе... Хэрбээ намайе дайнда абаашаа һаань, эзэнэйнгээ түлөө ами наһаяа үгэхэ һэм. Эзэнтэеэ хахасаһанаа һананаб: ябаха дээрээ толгойем эльбээд: «Зай, Барда, нүхэрни, уулзатараа»,— гээд, һабарыем адхаа һэн. Нүхэрни гээ бшуу! Нүхэр... Тиимэ эзэнтэй байһан юмби...

— Мүнөө тэндээ байһаар гүш?— гэжэ би һурабаб.

— Үгы,— гээд, Барда һанаа алдаба.— Тэрэ сэнхир саарһанай ерэһээр жэлшье үнгэрөөдүй байхада, манайда нэгэ шэнэ хүн бии болоо. Хүхэ архиншан. Тэдэнэр намайе амитаншье гэжэ тоолохогүй. Нохойл хэдаа нохой. Би хэзээдэшьеб өөрынгөө эзэнэй нүхэрынь байһан юмби!.. Тэдэнэр минии хараһаар байтар таалалдажа орохо... О-ох! Дарийн үнэр унхидаагүй хүхэ архиншанаар эзэниием андалдаа бшуу. Би тэндэһээ зайлааб. Би тэдэндэ хэрэггүй болооб, мүн тэдэшье намда...

Зай, хяар-раг саашаа, энээн тухайда орхиебди. Би тэрэ шидамдуулһанайнгаа һүүлдэ үдэрөө дүүһан үйлажа үнгэргөөд, үдэшэ оройхон болоһон хойно байрадаа һэмээхэн ерээд, дүүрашабаб. Һүниин тэн багта юундэшьеб һэришэбэб. Хаанаһаашьеб аалихан аад, үйдхартай дуунай аялга соностоно. Үндыжэ, иишэ тиишээ харасшалхадаа, мүнөөхи галуугаа обеоржорхибоб. Тэрэ огторгой өөдэ хераад, һуужа байгаа. Дуулана.

Би амяа зосос шонь таташоод, галуунай дуу шагнанаб. Тэрэнэй хоолойнь тиимэ гайхамаар һайхан байгаа гэжэ хэлэхэгүйб. Үгы. Эндэ һайхан юуншье үгы һэн. Гансал гаталшагүй ехэ үйдхар эдэгэхэеэ бэлиһон шархын эдеэрэ мэтээр, дэлгэнэһэн һарын сидэм һүнтэй хамта эсэсгүйгөөр һабиржал байгаа һэн даа. Үйдхартай дуун һэн. Үгы, гансашье дуун бэшэ, харин өөрөө хэлэшэгүй гунигтай, хэлэшэгүй һайхан хүгжэм болоод, эрэлхэг, хүсэтэй, золтой хэниикешьеб мэдэгдээгүй холо руу, тархиин эрьемэ үндэр өөдэ, уряалан дуудажа байгаа...

Би өөрынгөө байра соо шүдөө зуугаад, үйлажа хэбтэнэб. Хажуугаар һарын гэрэлтэхэ гээшэнь! Һарын туяа нохойнуудай зүрхэ хүдэлгэдэг гэжэ ши мэдэнэгүйш... Нелбоһоор дүүрэн нюдөөрөө оршон тойрониие юундэшьеб, юушьеб бэдэрһэн шэнгеэр хаймадан шэртэнэб. Бурханшни! Юун гэһэн гайхамшагта үзэгдэл хараа гээшэ һэнбиб! Һара гэрэлтэнэ. Тала дээгүүр мүнгэлиг тооһон үрхирнэ. Хадануд дуугай. Ондоо юуншьегүй... Урдань минии арбе хори, магад, зуу дахин хараһан үзэгдэл. Теэд тэрэ үдэшэ ондоогоор, амиды хүгжэм шэнгеэр харагдаа гэхэ гү, али мэдэрэгдээ һэн... Тэрэ үедэ намһаа жаргалтай, сэбэр сэдьхэлтэй амитан байгаагүй. Би дурлааб. Галуунда. Огторгойн омог һайхан хүүхэндэ. Дурлааб. Хэзээдэшье угаадаһа, хаядаһа эдеэгүй шэнгеэр, хэндэшье баһуулаа доромжолуулаагүй шэнгеэр би бэеэ мэдэрээб. Тэнэг гүлгэндэл дэбхэрхэ, харайха, дуранайнгаа хэды ехээр хүрэбэшье, бэеэ хүсөөрөө баринаб.

Би тиигэжэ һуухадаа, үнгэрһэн наһаяа һанааб. Үшөө гүлгэхэн ябахаһаа хойшо һүүлээ үргэдэг болоһон юмби. Дохолон һэхэлэн, наһатай нохойнуудые наада харахаш. Немтай тэнсэхэ нохой үгы гэжэ хубхай тархидаа һанадаг болобоб. Тэрэ үедэ хоолоймни хонгео, нюдэмни херхо, шүдэмни хурса, һабарни булад шэнги ябаа. Ам-мм-м, намда яатараа үлэгшэд дурладаг гээшэ һэм!

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто гараха).

Шэнэ фильм буулгагдахань

Байгша оной эхеэр Буряад ороноор СССР-эй арадай артист, «Киргизфильм» киностудиин режиссер Толомуш Океев гэгшэ зохеохы ажалаараа аяншалба.

Ушарынь юуб гэхэдэ, олондо мэдээжэ болоһон энэ кинорежиссер Буряадай арадай уран зохеолшо Исай Калашниковай «Шуһата зэбүүн саг» («Жестокий век») гэһэн романоор найруулагдаһан дүрсэн серитэй кинофильм буулгахын тула бэлэдхэлэй ажал ябуулжа эхилээ. Тиимэһээ нэрата буряад ороноор, тэрэнэй түб хото Улаан-Үдөөр айлшалхадаа Буряадай театрнуудай артистнараар танилсажа, уран зохеолшын наһанайнь нүхэр болохо Екатерина Викторовнатай уулзаа, мүн И. К. Калашниковай гэртэнь орожо, хөөрэлдэһэн байна.

Кинофильмын сценариинь баһал мэдээжэ болоһон «Мосфильм» киностудиин режиссер Булат Мансуров болон Толомуш Океев хоёр бэшэһэн юм байна. Энэ фильмдэ буряад, киргиз, ород артистнуудһаа гадна, Америкын, Баруун Германиин, Хитадай кинематографистнууд хабаадаха түсэбтэй. Нэгэ доро зурган серитэй баһал иимэ телефильм буулгагдаха юм ха.

— Исай Калашниковай «Шуһата зэбүүн сэг» гэжэ ном дэлхэйн түүхэтэ роман зохеон бэшэлгын хүгжэлтэдэ ехэхэн үйлэ ушар боложо үгөө гэз һаа, оройдоол алдуу болохогүй,— гэжэ Т. О. Океев онсо тэмдэглэбэ.— Мүнөөнэй түүхын оршон байдалда Чингис хаанай һүрөөтэ дүрсые уран зохеолшын хаража шадаһан хэрэг, Чингисэй илалтануудые хэбэрэг, үрэгүй, мухардаһые херхсор шэнжэлгэ тон хүрсөөр, тон тодоор гараа. Тиимэһээл энэ аза талаантай номоорнь өөрһөөнь дутахагүй кинофильм буулгажа шадабал, яаха аргагүй һайн байгаа.

Манай тус кино буулгаха группа буряад театрнуудһаа гадна, олон оронуудта суудэ гараһан «Бадма сэсэг» («Лотос» ансамблиин хатарша, дуушадаар, «Байгал» ансамблиин болон уран һайханай ондоошье коллективүүдээр, буряад искусствын ажал ябуулагшадаар, Улаан-Үдын Забайкалиин арадуудай этнографическа музейн хүдэлмэрилэгшэдөөр, СССР-эй Наукануудай академиин Буряадай эрдэмэй түбэй Зүүн зүгэй лабораториин эрдэм шэнжэлэгшэдээр уулзаһамнай манай зохеохы ажалда дэмбэрэлтэй байжа үгэхэнь лаб гэжэ дахин дабталтай байна.

Недондо Монгол оронойсоел болбосоролой хүдэлмэрилэгшэд болон даргануудтай, кинематографистнуудтай уулзажа, сугтаа иимэ бүтээл хээ гэжэ хөөрэлдэһэмнай тэрэмнайшье урагшагүйдэжэ, үрмөө хухармаар байгаа һэн. Юрэдөө, сэхыень хэлэхэ болоо һаа, энэ гансал монгол угсаатанай хэрэг бэшэл байжа магадгүй: Чингисэй түрэһэн тоонто нютагшье танай, буряад зоной, урдын урда сагһаа хойшо амидаржа һууһан Онон голой эрьеэр юм гэжэ өөһэдтэтнай хэлэжэ ялай даа.

М. СМИРНОВА.

ШЭНЭ АЛБАН

Хайшан гэжэ эбтэй зохидоор ажаһуухаб?

РЕСПУБЛИКА ДОТОРНАЙ ГЭР БҮЛЫН ҺАЛАХА, ҺАНДАРХА ЯБАДАЛ ЖЭЛ ОШОХО ТУДАМ ОЛОШОРНО. 1970 ОНДО ДОЛООДОХИ БҮЛЭ БҮХЭН, 1980 ОНДО — ТАБАДАХИ, 1988 ОНДО ГУРБАДАХИ БҮЛЭ БҮХЭН ҺАНДАРАА.

НИГЭЖЭ БИДЭ ГЭР БҮЛЫН АСУУДАЛНУУДТА ХАМААРАЛСАХА, АНХАРХА ГЭҺЭН ЗОРИЛГО УРДАА ТАБЯАБДИ.

УЛААН-ҮДЭДЭ ПАВЛОВАЙ ҮЙЛСЭДЭХИ 9 НОМЕРОЙ ГЭРТЭ СЕКСОПАТОЛОГИИН КАБИНЕТ НЭЭГДЭБЭ.

Һүүлэй жэлнүүдтэ түбэй хэблэл хорюултай темэ гэжэ нэрлэгдэдэг байһан сексопатологи тухай бэшэдэг болоо. Сексуальна хүмүүжүүлгэдэ зорюулагдаһан материалнууд олохон хэблэлнүүдтэ саг үргэлжэ гаргагдана. Хэмжээнүүдэй хэды эдэбхитэйгээр абтагдажа эхилээшье паань, гэр бүлын һалаха, һандарха ябадал хорониогүй. Гэр бүлэ һандархадаа, ганса өөһэдтөө бэшэ, мүн гүрэн түрэдэ, үри хүүгэдтэ хэды ехэ хохидол ушаруулдаг бэ! Ажалай бүтээсэ доошолно, гэр байрын асуудалнуудые шиидхэлгэ тогтоно, алишье талада хохидол ушаруулна гэжэ мартажа болохогүй. Нэгэ бүлэ һалахадаа, гүрэндэ 7 мянганһаа 15 мянган түхэриг гарза хохидол ушаруулна гэжэ мэдээнүүд соо хэлэгдэнэ. Гэр бүлын һандарха ябадалда эгээн түрүүн ямар шалтагаан нүлөөлнэб! Сексын талаар таарахагүй ябадал гол шалтагаан болоно гэжэ хэлэлтэй. 40-һөө 60 процент хүрэтэр гэр бүлэнүүд энэл шалтагаанаар һалаха тухай мэдүүлгэнүүдые үгэдэг байха юм. Архида оролгоһоо уламжалан, хүнүүдэй харилсаан ехэл шахардуу, таагүй байдалда орохоосо һанадаг байна бшуу.

Сексын талаар таарахагүй байдалда ороходоо, тамир тэнхээгүй болоходоо, зарим хүнүүд өөрыгөө хороохо гэжэ оролдоно. Манай республика дотор иимэрхүү ушарнууд олон дайралдана гэжэ сэхыень хэлэе.

20 наһанһаа 60 наһа хүрэтэр сексын талаар таарахагүй байдалһаа уламжалан, гэмтэ ябадалнууд гаргагдана...

Медицинскэ туһаламжа шухала хэрэгтэй гэжэ тоолодог эдиршүүл үсөөн байха юм. Гэхэ зуура, тэдэнэртэ сексын талаар зүбшэл заабари, һануулга гэхэ мэтэ шухала хэрэгтэй байхаа һанадаг. Энэ темэ анханда хорюултай байгаа. Харин мүнөө эдир залуу үетэндэ бүхы юумэ ойлгуулха, бодолгүй ябадалһаа һэргылхэ гэһэн зорилготойгоор хэблэлдэ олон материалнууд гаргагдажа эхилээ. Бүхы орон доторнай хубилалтын һэбшээн үзэгдэжэ байна. Сексопатологиин асуудалшье анхарагдангүй үлэнэгүй. СССР-эй Минздрав томо городуудта гэр бүлын врачебно-психиатрическа кабинедүүдые байгуулна. Иимэ кабинедүүд ажахын тоосоогоор хүдэлдэг байха. Кабинедүүдтэ хандажа, ямаршье наһанай хүнэй зүбшэл заабари абахада болохо байна.

Бүлын врачебно-психологическа консультаци абадаг кабинедтэ ерэхэдээ, иимэ гэршэлгэнүүдтэй байха:

элдэб генезын эрэшүүл болон эхэнэрнүүдэй сексын талаар муудалга (үбшэлэлгэ), үбгэ һамган хоёрой харилсаанай сексын талаар таарахагүй байдал, сексын талаар таарахагүй байдал, хүүгэд болон наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй сексын талаар журамаа алдалга, гэр бүлын харилсаанай доройтолго, психическэ үбшэнтэй хүнүүдэй бүлын болон сексын талаар харилсаануудай шиидхэгдээгүй асуудалнууд.

Эмшэлэлгэ-һэргылэмжын эмхи зургаануудай врачнууд, юридическэ консультацинууд болон ЗАГС-ын органуудай хүдэлмэрилэгшэд үбшэн хүнүүдые врачебно-психологическа консультаци үгэдэг кабинедтэ консультаци абахын, эмшэлүүлхын тула эльгээхэ, мүн үбшэнтэн өөһэдөө хандаха аргатай байха. Үбшэнтэнэй нэрыень тодорхойлхогүй дүрим сахиха зорилготойгоор паспортын мэдээнүүд документ харуулангүйгөөр медицинскэ карта соо бүридхэлдэ абтаха.

Улаан-Үдэдэ республиканска психо-наркологическа нэгэдэлэй дэргэдэ иимэ кабинет нээгдээ (ахамад врач Г. М. Баранчик), иимэ адресаар түбхинэнхэй: Павловай үйлсэ, 9.

Сексопатолог, психотерапевт, иглотерапевт үбшэнтэниие үзэхэ. Мүн уролог, гинеколог, эндокринолог, нервопатолог эндэ хүдэлдэг байха.

Мүнөө үедэ мэргэжэлтэд бэшэ хүнүүд сексопатологиин талаар лекцинүүдые город соогуур, республика дотор үкшадаг байна. Бидэ энэ ажалые үндэр хэмжээндэ табиха хүсэлтэйбди. «Буряадай залуушуул» газетын «МоБи» гэһэн ажахын тоосооной фирмын дэргэдэ «Найдалай телефон» майн 20-һоо 20 сагһаа ажалаа эхилхэнь. Врачнууд, психологууд, юристнууд, шажанай албатан, журналистнууд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадаха. Һарын 1-дэхи болон 3-дахи долоон хоногой среда бүхэндэ сексопатолог дежурлаха.

Манда хонходогты, хандагты! Бүлын элдэб жэжэ-божо арсалдаануудһаа боложо, бэеэ бү зобоогты. Магад, бидэ таанадта туһалжа болохобди.

А. МАНЖЕЕВ,
врач-сексопатолог.

«НАЙДАЛАЙ ТЕЛЕФОН»

Энхэрэлэй болон элүүр энхын жасын Буряадай отделениин, БурАССР-эй профсоюзуудай Соведэй болон «МоБи» фирмын эмхидхэһэн «Найдалай телефон» майн 20-һоо хүдэлжэ эхилхэнь. Тэрэ үдэр бүхэндэ 20 сагһаа үглөөнэй 6 саг болотор, воскресениин үдэртэ 14 сагһаа 20 саг болотор хүдэлхэ.

Манда хандагты! Хэрбээ ямар нэгэ асуудалай гарабал, тэрэниие шиидхэжэ ядаа һаа, орео хүшэр байдалда оробол, арсалдаанай гарабал, тэрэниие номгоруулха, өөрынгөө эрхэнүүд болон нэрэ хүндые хамгаалха хүсэлтэй байбалтнай, «Найдалай телефон» таанадта туһалха аргатай байха. Тэрэ таанадтай хөөрэлдэхэ аргатай. Таанадай элдэб нюусаа манда хэлэжэ, найдахадатнай болохо. Бидэ тэрэниитнай хэндэшье дуулгахагүйбди. «Найдалай телефон» танай нүхэр болохо аргатай.

Һурагшад, СПТУ-гай, техникумүүдэй һурагшад, түрэлхид! Дүй дүршэлтэй багшанар болон, психологууд һургуулиин, бүлын арсалдаануудай ямар шалтагаан дээрэһээ гараһые хаража үзэхэдэтнай туһалха, таанадые анхаралтайгаар шагнаад, һанаа сэдьхэлыетнай заһаха, амаралтын үедэ (улаан-үдынхидтэ) ажалда ороходонь туһалха, хэрбээ маанадта хандаа һаатнай, таанадай эрхэнүүдые сүүдтэ хамгаалха. Наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй «Найдалай телефон» 2-44-38, воскресениин үдэрнүүдтэ 14-һөө 20 саг болотор хүдэлхэ. «МоБи» гэгшын «Найдалай телефон» үдэр бүхэндэ 20 сагһаа үглөөнэй 6 саг болотор хүдэлхэ. Таанадые шагнаха, туһалха гэбэл: понедельнигтэ — психолог, вторнигто — журналист, средада — сексопатолог, четвергдэ — багша, пятницада — Социальна хангалгын министерствын мэргэжэлтэ, субботодо — юрист, воскресенидэ — православна һүмын, буддын дасангай шажанай албатан, адвентистнууд.

Манда хандагты!

Манай телефонууд: 2-44-38, 2-35-74

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-23, социально-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, переводов—2-40-57, корректорская—2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-03489.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.